

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
2025-YL-118

ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİNDE KADIN ŞİDDETİNE
KURBAN GİDEN KADINLAR

HAZIRLAYAN

Sevdenur DEMİR

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

AYDIN-2025

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

10 / 07/ 2025

Sevdenur DEMİR

ÖZET

ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİNDE KADIN ŞİDDETİNE KURBAN GİDEN KADINLAR

Sevdenur DEMİR

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2025, XVI + 83 sayfa

Mitoloji, geçmişte yaşamış insanların yaşam öyküleri ve hayata bakış açılarını anlamamız açısından oldukça önemli kaynaklar arasında yer alır. Aynı zamanda dönemin yazarları ve devlet büyüklerinin halka iletmek istediği propaganda notları da mitler yoluyla topluma empoze edilir. Bilinen ilk uygarlık olan Sümerlerden itibaren, karşımıza çıkan mit geleneği ve oluşturulan *pantheon*, farklı coğrafyalarda benzer öyküler ve kişilerin oluşmasına neden olur. Eski Dünya’da var olmuş toplumlar içerisinde benzer öyküler, kahramanlar ve figürler karşımıza sık sık çıkar. Kahramanlar toplumun (yani devletin) bekasını düşünür, toprak, tanrı(ça)ya gerektiği gibi ibadet edildikçe verimlidir, yaratılış ise mutlaka bir kadının dokunuşuyla olur.

Tarihsel olarak ışık doğudan yükselir (*Iux ex oriente.*), yani ilk uygarlıklar doğulu uygarlıklardır. Dolayısıyla mit geleneği ilk olarak doğuda gelişmiştir. Batının temsilcisi ise Hellen toplumu ve coğrafyasıdır. Hellas, coğrafya olarak bugünkü Hellas ile sınırlı değildir. Özellikle Hellenistik Çağ ile birlikte; doğuda Hindistan’dan batıda Iberia’ya kadar uzanan toprakları nitelemek adına kullanılır. Hellen kronolojisi; Kahramanlık, Karanlık, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Çağ olmak üzere beşe ayrılır. Bu kronolojide; tarihi olaylar, sınırlar, coğrafya, iklim, demografi vd. değişime uğramış, bu hadiselerin etkisiyle toplum ve kadın düşüncesi üzerinde sürekli değişiklik gözlemlenmiştir. Kahramanlık Çağ’ı olarak bilinen dönemde, Minos Uygarlığı karşımıza çıkar. Bu ilk dönem insanına dair ele geçen arkeolojik kaynaklarda kadın, modern Parisli bir kadın görüntüsündedir. Minos toplumu savaşçı bir toplum değildir, zengin ve dingin hayatları eşitlikçi yapıda bir toplum olduğunu gözler önüne serer. Kadın-erkek işi ya da ayrımı karşımıza çıkmaz. Bölgenin ikinci sakini

Mykenler, Homeros destanlarına¹ konu olmuş kahraman yiğitlerdir. Mykenai Dönemi'nde kadın olgusu epey değişmiştir. Kaba kuvvetle tanışan insanlık, kadının sadık olması ve evde oturması erkeğin ise çapkın olması ancak evine para getirmesi üzerine yeni bir dünya kurmuşa benziyor. Kadınlar Lakedaimonialı Helen gibi kocasını aldatan, kaçan ve felakete sebep olan bir canlı olmamalıdır. Helen yerine, Ithake kralı Odysseus'un karısı Penelope gibi kocasına sadık olmalı, evinde oturmalı ve gözü kocasından başkasına bakmamalıdır. Bu normlar, takip eden daha sonraki süreçte de Hellen dünyasında yazılı olmayan kurallar olarak karşımıza çıkar. Homeros'un ardılı olan Hesiodos'un kadın algısı iyice çirkinleşmiş, kadın insanlığa felaket olarak gelmiş bir canlı olarak gösterilmiştir. Toplum tarafından kabul gören Pandora ve hikâyesi, bir zamanlar toprak ana olarak görülen ve kutsal kabul edilen kadının değişimini gözler önüne serer. Karanlık Çağ'ın trajik arka planı, kadının eve iyice hapsedilmesine neden olmuşa benziyor. Deniz kavimlerinin neden olduğu büyük göç dalgası: kavimleri yerlerinden oynatmış, büyük imparatorluklar yıkılmış, güçlü imparatorluklar zayıflamıştır. Böylesine büyük kaos ortamı ancak üç yüz yıl kadar sonra toparlanmıştır. Kaba kuvvetteki artışın neticesi geri dönülmez hale gelmiştir. Karanlık Çağ'da kadın, sahip olduğu *oikos* (*οἶκος*) içerisinde yaşamaya hapsedilmiştir. Dokumacılık, annelik ve ev hanımlığı soylu kadınların mesleği ve görevleri arasında yer alır. *Oikos* denilen ev içerisine hapsedilen kadın, *kyrios* (*κύριος*) adı verilen reisin denetimi altında yaşamını sürdürür. Bir *oikostan* evlilik sebebiyle diğer *oikosa* geçen kadın, yeni *oikosun* kurallarına ve dinine uymak zorundadır. Yani evlenen kadın absürt bir şekilde dinini değiştirir.

Sebe-sonuç ilişkisinden ibaret olan tarihin bir örneği de Hellen *polis*lerinin (*πόλις*) kurulması, bu *polis*lerin hammadde ihtiyacı sonucunda oluşturulan kolonizasyon hareketi, ardından sikke üretimi ve aristokrat sınıfın doğuşu birbirleriyle ilişkili tarihsel örneklerdir. Elbette doğan bu yeni zengin sınıf, krallara karşı çıkmış; dönemin *basilleus*ları (*βασιλεύς*) tahttan indirilerek devlet içerisinde yenileşme hareketleri başlamıştır. Bu süreç Hellen tarihinde: Demokratikleşme süreci olarak geçer. Kadın bu hareketin hiçbir noktasında yer almaz, çünkü Hellas'ta *demos* (*δῆμος*) yani halk demek: On sekiz yaşını doldurmuş özgür erkek demektir. Demokrasi mücadelesi zengin ile fakir arasında süregelirken; yasa koyucu (*νομοθέτης*) olarak bilinen adamlar, belirli aralıklarla yasalar koyar. Hellas halkının ilk

¹ *Iliada* ve *Odyseia*, destanları Kahramanlık ve Karanlık çağda yaşanmış hikâyeleri konu alır. Ancak Homeros'un yaşadığı tarih Karanlık Çağ sonu Arkaik Çağ'ın başıdır yazar kendisinden önce yaşanmış olayları aktarmıştır.

yazılı yasaları, Arkaik Çağ gibi geç bir dönemde karşımıza çıkar. Toplum içerisinde kabul görmeyen kadının yeni yazılı yasalarda da adı geçmez. Yalnızca *hetaira* (ἑταίρα) adı verilen fahişelerin giyimleriyle ilgili bir düzenleme yer alır, temelde kadını halktan kopuk gösteren bu düzen, şimdi kadını kadından kopuk göstermeye çalışır. Hellen coğrafyasında irili ufaklı çok sayıda *polis* vardır. Temelde aynı kültürü paylaşıyorlar da birleşip güçlü bir imparatorluk kurmak yerine, savaşarak dışarıdaki tehlikelere karşı savunmasız olmayı tercih etmişlerdir. Sparta ve Atina bu *polis*lerin başında gelir. Her iki *polis* de birbirinden farklı eğitim ve toplum yapılarıyla dikkat çeker. Sparta’da eğitim devlet tarafından karşılanan zorunlu ve cinsiyet ayırımına uğramazken, Atina’da eğitim ailelerin karşıladığı ve yalnızca zengin erkeklerin ulaşabildiği bir düzendedir. Spartalı kadın, daha özgür olsa da işin sonunda aldığı eğitim iyi anne olmasını sağlamak adına. Doğuda büyüyen Pers tehlikesi, Klasik Çağ’ın sorunları arasında yer alır. *Polis*ler, Persler’e karşı kimi zaman birlikte savaşırken kimi zaman Persler’in yanında savaşa katılmış ve büyük oranda Hellen *polis*leri güç kaybetmiştir. Dönemin sonunda iki *polis* otuz yılı aşan büyük bir savaşa tutulunca bu güçsüzlükten; Hellen mirasını sırtlayan ve dünyaya tanıtan Makedonya Krallığı çıkar. Aslında *polis*lerin bir türlü yapamadığı birleşme Hellenistik Çağ’da gerçekleşecektir. III. Aleksandros’un (Ἀλέξανδρος Γ' ὁ Μακεδών) fethettiği Eski Dünya, Hellen kültürü ve Doğu kültürlerinin tanışmasına vesile olmuştur. Bu geniş coğrafyada yani bilinen tüm dünyada hâkim olan ortak kültür, Hellen kadınının özgürleşmesine vesile olmuştur. Savaşların etkisiyle erkek işleri olarak görülen iş kollarına konuşlanan kadınlar; sanatçı, yazar, doktor hatta hükümdar bile olmuştur.

Hellen mitolojilerinde kadın, Homeros ve Hesiodos gibi erkek yazarlar tarafından oluşturulan *pantheon* içerisinde değerlendirilir. Tarihi, kazananlar yazar. Hellen toplumunun kazananı elbette erkeklerdir. Homeros, sadık kadını işlerken; yirmi yıl boyunca kocasına bekleyen Penelope’yi örnek gösterir. Hesiodos, savaşların ve tüm kötülüklerin sebebini bir kadın olan Pandora ve onun kutusuna bağlar. Toprak ana güçsüzleştirilmiş, ataerkil düşünce kazanmıştır. Kadınlar; dırdır eden Hera, savaşçı Athena ve hırçın Artemis gibi yalnız hemcinslerine zarar veren karakterler olarak karşımıza çıkarlar. Hera, kocasını kıskanarak onun âşıklarına, iş birlikçilerine ve Zeus’un çocuklarına şiddet uygulamıştır. Athena, kendisinden güzel ve yetenekli kadınları cezalandırmıştır. Artemis ise onun gücüyle dalga geçen ve sevdiklerine bulaşan kişileri acımasızca cezalandırmıştır. Bu kadınların ceza verdiği kişiler hiçbir zaman eril karakter olmamış hep

güçsüz kadınlar üzerinden güçlerini göstermişlerdir. Erkeğin kas gücünü ataerkilliğin simgesiymiş gibi gösteren bu absürt düşünce, bir tanrıçanın ölümlü bir kadın ya da kendisinden düşük konuma sahip bir kadını hedef göstererek, onun omuzlarından yükselmesi ancak bir erkeğin satırlarında okunan absürt metinlerden ibarettir.

ANAHTAR KELİMELELER: Antik Hellen Mitolojisi, Kadının Kadına Şiddeti, Tarihte Kadın.

ABSTRACT

WOMEN WHO WERE VICTIMS OF FEMALE VIOLENCE IN ANCIENT HELLENIC MYTHOLOGY

Sevdenur DEMİR

MSc Thesis at History

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2025, XVI + 83 sayfa

Mythology is among the most important sources for understanding the life stories and perspectives of people who lived in the past. At the same time, the propaganda notes that the writers and statesmen of the period wanted to convey to the public were imposed on the society through myths. Starting from the Sumerians, the first known civilization, the myth tradition that we encountered and the pantheon that was created caused the formation of similar stories and people in different geographies. We often encounter similar stories, heroes and figures in the societies that existed in the Old World. Heroes think about the survival of the society, the soil is fertile as long as the god and goddess is worshipped properly, and creation definitely happens with the touch of a woman.

Historically, light rises from the east (*Iux ex oriente*), that is, the first civilizations are eastern civilizations. Therefore, the myth tradition first developed in the east. The representative of the west is the Hellenic society and geography. Hellas is not limited to today's Greece in terms of geography. Especially with the Hellenistic Age; it is used to describe the lands extending from India in the east to Iberia in the west. The Hellenic chronology is divided into five as the Heroic, Dark, Archaic, Classical and Hellenistic Ages. In this chronology; historical events, borders, geography, climate, demography etc. have changed, and continuous changes have been observed in society and women's ideas under the influence of these events. In the period known as the Heroic Age, the Minoan Civilization appears. In the archaeological sources obtained regarding this early period people, women have the image of a modern Parisian woman. The Minoan society is not a warrior society, their rich and peaceful lives reveal that they are an egalitarian society. We do not encounter any work or discrimination between men and women. Second resident of

the area Mycenaeans are heroic heroes who were the subject of Homer's epics.² The concept of women changed considerably in the Mycenaean Period. Humanity, which was introduced to brute force, seems to have established a new world where women should be loyal and stay at home, and men should be womanizers but bring money to their homes. Women should not be creatures that cheat on their husbands, run away and cause disasters like Helen of Lacedaemonia. Instead of Helen, they should be loyal to their husbands like Penelope, the wife of Odysseus, the king of Ithaca, stay at home and have eyes for no one but her husband. These norms appear as unwritten rules in the Hellenic world in the following period. Hesiod, who was the successor of Homer, had a much more ugly perception of women, and women were shown as creatures that were a disaster for humanity. Pandora and her story, which were accepted by the society, reveal the change of women who were once seen as mother earth and considered sacred. The tragic background of the Dark Age seems to have caused women to be confined to the home even more. The great wave of migration caused by the Sea Peoples: displaced tribes, great empires collapsed, strong empires weakened. Such a chaotic environment was only recovered after about three hundred years. The result of the increase in brute force was irreversible. In the Dark Ages, women were confined to living within their *oikos* (οἶκος). Weaving, motherhood and housewifery were among the professions and duties of noble women. The woman, who was confined to the house called the *oikos*, continued her life under the control of the head called *kyrios* (κύριος). A woman who moved from one *oikos* to another due to marriage had to obey the rules and religion of the new *oikos*. In other words, a woman who got married changed her religion in an absurd way.

An example of history consisting of a cause-effect relationship is; the establishment of the Hellen *poleis* (πόλεις), the colonization movement created as a result of the raw material needs of these *poleis*, then the production of coins and the birth of the aristocratic class are historical examples related to each other. Of course, this newly born rich class opposed the kings; the *basileuses* (βασιλεύς) of the period were dethroned and renewal movements within the state began. This process is known in Hellenic history as the democratization process. Women do not take part in any part of this movement, because in Hellas, *demos* (δῆμος), meaning people, means: a free man who has reached the age of

² The epics *Iliad* and *Odyssey* are about stories that happened in the Heroic and Dark Ages. However, the date Homer lived was the end of the Dark Age and the beginning of the Archaic Age, and the author narrated events that happened before him.

eighteen. While the struggle for democracy continues between the rich and the poor; men known as *legislators* (*νομοθέτης*) make laws at certain intervals. The first written laws of the Hellenic people appear in a late period, such as the Archaic Age. Women who were not accepted in society were not mentioned in the new written laws either. There was only a regulation regarding the clothing of prostitutes called *hetaira* (*ἑταίρα*), this order, which basically showed women as disconnected from the public, now tries to show women as disconnected from women. There were many policemen, large and small, in the Hellenic geography. Although they shared the same culture, they preferred to be defenseless against external dangers by fighting instead of uniting and establishing a powerful empire. Sparta and Athens are at the forefront of these policemen. Both policemen draw attention with their different educational and social structures. While education in Sparta was compulsory, provided by the state and not subject to gender discrimination, in Athens, education was provided by families and only rich men could access. Although Spartan women were more free, the education they received was ultimately to ensure that they would be good mothers. The growing Persian threat in the East was among the problems of the Classical Age. While the policemen sometimes fought together against the Persians, sometimes they joined the war on the Persians' side, and the Hellenic policemen lost power to a large extent. At the end of the period, when the two poleis were caught in a great war that lasted for more than thirty years, the Kingdom of Macedonia emerged from this weakness, shouldering the Hellenic heritage and introducing it to the world. In fact, the unification that the poleis could not achieve would take place in the Hellenistic Age. The Old World conquered by Alexander III (*Ἀλέξανδρος Γ' ὁ Μακεδών*) was the means for the meeting of Hellenic culture and Eastern cultures. The common culture that dominated this vast geography, that is, the entire known world, was the means for the emancipation of Hellenic women. Women, who were assigned to work branches that were seen as men's jobs due to the effects of wars, became artists, writers, doctors and even rulers.

In Hellenic mythology, women are evaluated within the pantheon created by male writers such as Homer and Hesiod. History is written by the winners. Of course, the winners of Hellenic society are men. When Homer discusses the loyal woman; he gives the example of Penelope who waited for her husband for twenty years. Hesiod attributes the cause of wars and all evil to a woman, Pandora, and her box. Mother Earth has been weakened and patriarchal thinking has gained. Women appear before us as characters who

only harm their fellow women, such as the nagging Hera, the warrior Athena and the ill-tempered Artemis. Hera, jealous of her husband, has committed violence against his lovers, collaborators and the children of Zeus. Athena has punished women who are more beautiful and talented than her. Artemis, on the other hand, has mercilessly punished those who mocked her power and messed with her loved ones. The people these women punished were never masculine characters, they always showed their power over weak women. This absurd idea that portrays the muscular strength of men as a symbol of patriarchy, a goddess targeting a mortal woman or a woman who has a lower position than her and rising from her shoulders, are nothing more than absurd texts read in the lines of a man.

KEY WORDS: Ancient Hellenic Mythology, Violence of Women Against Women, Women in History.

ÖNSÖZ

Antik Çağ tarihi, sınırları, gelişimi, tarihte en eski, tarihin en bilinmeyen alanları arasında yer alır. Yapılan çalışma boyunca tarih ve mitoloji bilimine sadık kalınmış, Antik Çağ ve Modern Çağ yazarlarının değerli eserleri yol haritamız olmuştur. İlk teşekkürüm, çağlar öncesinde yaşamış, dönemin dilinin dahi kullanılmadığı modern çağda çeviri faaliyetleri yürüten değerli araştırmacılarımıza. Bu araştırmacılar özelinde yedi yıldır birlikte çalıştığım değerli hocam Prof. Dr. Hüseyin Üreten'e ve bizlere ulaştırdığı sayısız çalışmasına. Kadın, tarihte kadın, Antik Çağ tarihinde kadın araştırmaları lisans dönemimden itibaren ilgili olduğum konular arasında. Bu alanda bana yol gösteren, konu başlığımı seçip tezimin her aşamasında desteklerini sunan çok değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Üreten'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Üniversitemizin değerli araştırmacılarından Dr. Öğr. Üyesi Arzu Korucu'nun 2019 yılında "Gazap Tanrıçaları: Klasik Mitolojide Kadın Şiddetine Kurban Giden Kadınlar" başlığıyla yayınlamış olduğu değerli makalesi bu tezin yol haritası olmuştur. Akademimize böylesine değerli ve güncel katkılar sunan, kendisinden sonra gelen araştırmacılara fikir ve kolektif bilgi akışı sağlayan bütün araştırmacılarımıza teşekkürler. Ayrıca birlikte büyüdüğüm, hayat arkadaşım, sevgili ablam Havvanur Demir'e bana olan desteğinden ötürü çok teşekkür ederim.

Sevdenur DEMİR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xiii
İÇİNDEKİLER.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	3
1. EGE HAVZASI -HELLAS COĞRAFYASI- ESKİ HELLEN TOPLUMU ve KADININ YERİ.....	3
1.1. Ege Havzası.....	3
1.2. Hellas Coğrafyası	4
1.3. Eski Hellen Toplumu ve Kadının Yeri.....	6
2. BÖLÜM.....	31
2. ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİ VE TANRIÇALAR.....	31
2.1. Mit Kavramı, Tanımı ve İşlevleri.....	31
2.2. Eski Hellen Mitolojisi ve Tanrıçalar	33
2.2.1. Gaia (Toprak [Γαία]).....	35
2.2.2. Reia ([Ρεία])	38
2.2.3. Hera ([Ήρα])	39
2.2.4. Athena ([Αθηνά]).....	43
2.2.5. Artemis ([Άρτεμις])	46

3. BÖLÜM.....	50
3. ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİ'NDE KADIN ŞİDDETİNE KURBAN GİDEN KADINLAR	50
3.1. Hera'nın Şiddetine Kurban Giden Kadınlar.....	50
3.1.1. Ekho (Έχώ)	50
3.1.2. Io (Ίώ)	54
3.1.3. Semele (Σεμέλη)	57
3.2. Athena'nın Şiddetine Kurban Giden Kadınlar.....	61
3.2.1. Arakhne (Άράχνη).....	61
3.2.2. Medusa (Μέδουσα).....	62
3.3. Artemis'in Şiddetine Kurban Giden Kadınlar.....	65
3.3.1. Iphigeneia (Ίφιγένεια).....	65
3.3.2. Niobe (Νιόβη)	68
4. BULGULAR	70
4.1. Değerlendirme	70
5. SONUÇ.....	75
6. KAYNAKLAR.....	77
ÖZGEÇMİŞ.....	83

KISALTMALAR DİZİNİ

Aristoph. <i>Lys.</i>	: Aristophanes, <i>Lysistrata</i>
Eur. <i>Med.</i>	: Euripides, <i>Medea</i>
Hom. <i>Hymns.</i>	: Homeros, <i>Hymnoslar</i>
Hom. <i>Od.</i>	: Homeros, <i>Odysseia</i>
Hom. <i>Il.</i>	: Homeros, <i>Iliada</i>
Plat.	: <i>Cratylus</i>
Plat. <i>Menek.</i>	: Platon, <i>Meneksenos</i>
Plat. <i>Pol.</i>	: Platon, <i>Politeia</i>
Plat. <i>Symp.</i>	: Platon, <i>Symposion</i>
Strab.	: Strabon, <i>Geographika</i>
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
İÖ	: İsa'dan Önce
S.	: Sayı
Prof.	: Profesör
vd.	: ve diğerleri
yak.	: Yaklaşık
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Çalışma içerisinde şiddet, şiddetin tarihçesi, kadına şiddet ve kadının kadına şiddeti üzerinde durularak bu olaylar tarihsel arka plan ile değerlendirilecektir.

Şiddet ve şiddet eylemi bir canlının bir canlıya kasti yaralama (fiziki, psikolojik) amaçlı gerçekleştirdiği sözlü, fiziksel, psikolojik vb. eylemlerdir. Şiddetin tarihi, insanlık tarihiyle eş bir kronolojiye sahiptir. Tarihte şiddet: Dini öğretiler, mitolojik öyküler, savaşlar, arkeolojik ve filolojik kanıtlar ışığında karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Tek tanrılı dinlerde kabul gören Habil ile Kabil hikâyesi, mitolojik öykülerde yer alan gökyüzü hâkimiyeti savaşları (Alau-Anu-Kumarbi, Uranos-Kronos-Zeus vb.), arkeolojik ve filolojik kaynakların desteklediği Antik Çağ savaşları; Kadeş Savaşı, Troia Savaşı vb. şiddet ve şiddet eylemine örnek verilebilecek olaylardır.

Tezimiz içerisinde yer alan kadın şiddeti ve özellikle kadının kadına şiddeti nedenleri ve kökeniyle birlikte değerlendirilerek tarihsel arka planda mitoloji, psikoloji, sosyoloji ve tarih bilim dallarının araştırmaları değerlendirilerek değerli bir çalışma elde edilecektir. Günümüzün en önemli toplumsal sorunları içerisinde yer alan bu olgunun kökeni ve kadın cinsiyetinin ayrıştırılarak dezavantaj kazanma yolculuğunu, bir kadın araştırmacı olarak inceleyerek aktarmaya çalıştım.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü; Ege Havzası coğrafi ve tarihsel sınırları, Hellas coğrafyası, eski Hellen halkının kadın algısı, yazarların eserlerinde kadınlar vb. üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü; Hellen mitolojisi ve Hellen mitolojisindeki kadın karakterlerden; Gaia, Reia, Hera, Athena ve Artemis den bahsedilmiştir. Hellen mitolojisi içerisinde öncü ve yaratıcı olan kadınlar Gaia ve Reia'ya öncelik vererek mitolojinin ün kazanmış diğer kadın karakterlerinden (Aphrodite, Demeter vs.) bahsedilmemesi siz değerli okurlar için merak konusu olmuş olabilir. Tez içerisinde şiddet failleri ve öncü annelerinden bahsetmek istedik. Özellikle kadın algısının Hellen toplumunda değişimini izlemek için Gaia ve Reia gibi *pantheonun* öncüllerini incelememiz gerekirdi. Gaia ve Reia'nın tahta varis vermesi ancak tahtta hiçbir hakkı olmaması ve eril güç tarafından aşağılanması bölüm içerisinde detaylarıyla mevcut. Ayrıca bölümde, Hellen toplumu ve mitolojinin benzer kadın algısı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü; Hellen mitolojisinde kadın şiddetine kurban giden kadınlar: Arakhne, Ekho, Io, Iphigeneia, Medusa, Niobe, Semele ve şiddet uygulayan Hera, Athena ve Artemis üzerinde durulacaktır. Şiddetin; tarihi, mitolojik ve toplumsal kökenleri, kadının kadına şiddet eyleminin etrafında yer alan unsurlar ve etmenler, Antik Çağ Hellen halkının görüş ve düşünceleriyle birlikte değerlendirilmeye ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Tarih bilimi içerisinde şiddet kavramı (savaşlar, kahramanlık öyküleri vb.) sürekli araştırılan makale ve tezlerde sık sık karşılaştığımız konu başlıkları arasında yer alıyor. Özellikle son yıllarda, kadına şiddet başlıkları da araştırmalar arasında yerini almaya başladı. Ancak, kadının kadına şiddeti üzerine yapılan araştırmalar oldukça az. Azımsanmayacak ve güncel bir konu olan, dezavantajlı grubun diğer dezavantajlı gruba uyguladığı şiddet türü olan "kadının kadına şiddeti" mitolojide nasıldı? Neden oldu? Nasıl gelişti? vb. Sorulara cevap vermek, temelinde yatan sebepleri araştırıp günümüzde yaşanan olayları, duyguları incelemek adına böyle bir çalışma yaptım. Umarım hedeflerime ulaşır, benden önce ve benden sonra yapılacak bütün çalışmalara katkı sağlarım. Okurlara ve araştırmacılara teşekkür ederim.

1. BÖLÜM

1. EGE HAVZASI -HELLAS COĞRAFYASI- ESKİ HELLEN TOPLUMU ve KADININ YERİ

1.1. Ege Havzası

Ege Havzası, kültürel, demografik, coğrafi olarak oldukça benzer ve büyük bir yerleşim yerini ifade etmektedir. Ülkemiz topraklarının da dâhil olduğu Ege Havzası; kuzeyde Makedonia ve Thrakia, batıda Hellas, doğuda Batı Anadolu, güneyde ise Girit Adası ve pek çok irili ufaklı adadan oluşan bir coğrafyayı resmeder.³ Anlaşılabilir bir ifadeyle Ege Havzası: Ege Denizi ve Ege Denizi'ne⁴ kıyısı olan bölgeleri içine alır. İÖ VI. yüzyılda yaşamış olan ozan Ibykos, yine aynı tarihlerde yaşamış olan filozof Pherekydes ve tragedia yazarı Aiskhylos vd. *Aigaios* (Αἰγαίος) terimini kullanarak eserlerinde bölgeyi betimlemiştir. Tarihçi Herodotos, *Historia* (Tarih [Ἱστορίαι]) adlı eserinde Çanakkale Boğazı'nın *Aigaios* Denizi olan açık bir denizle son bulduğunu belirtmiştir.⁵ Yaşlı Plinius ise *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi [Φυσική Ἱστορία]) adlı eserinde coğrafyanın konumundan çok etimolojisiyle ilgilenmiştir. Plinius'a göre; Tenos⁶ ve Khios (Sakız) adaları arasında birdenbire ortaya çıkmış dişi keçiyi (*aikis* [αἰζ]) andıran ada, denizin bu ismi almasına neden olmuştur. Özellikle filoloji ve mitoloji verileri, çağdaş araştırmacıların *aigaios* kelimesi için birçok yeni tez ve araştırma ortaya koymasına neden olmuştur. *Aigaion* (Αἰγαίον) sözcüğünün Gaia'dan türediği de tezler arasında yer alır. *Mythos*larda, Gaia'nın varlığından itibaren var olan kadim bir deniz olduğu ya da Gaia'nın Poseidon'dan olan oğlu Aigaion'dan (Αἰγαίον) bu ismi aldığı görüşler arasında yer alır. Bir başka *mythos*ta Amazon kraliçesi Aige ve Amazon savaşçılar Troia kentine savaşta destek olmaya gittikleri sırada bu denizde boğularak ölmüş ve deniz bu ismi almıştır.⁷ Temelde her ne olursa olsun, Hellas halkının *Aigaios Pontos*'a ekmek veren deniz, kadim deniz vb. yakıştırmaları yapmaları oldukça normaldir. *Aigaios Pontos* bir Hellen için

³ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, (İstanbul: İletişim Yay. 2011), 35.

⁴ Ege Denizi 214.000 km² alanı kapsar. Daha fazla bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ege_Denizi (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

⁵ "Hellespontos, Ege denilen bir açık denizle son bulur." Herodotos, *Historia*, Melpomene, 85.

⁶ Kiklad Adaları içinde yer alan bir ada. Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-tenos-adasi-9780/> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

⁷ Murat Kağan Kozanhan, "Anadolu Sahilleri ile Balkan Yarımadası Arasında Bulunan Deniz Alanının İsimlendirme Sorunsalı", *Türk Denizcilik ve Deniz Bilimleri Dergisi*, C. 8, S. 1, (2022), 33-34.

geçim kaynağını, kurtuluşu, ölümü vd. simgeler.⁸

Aigaios adı farklı *mythos*larda karşımıza çıksa da genelde pek çok araştırmacı; İÖ XIII. yüzyılda yaşadığı düşünülen Atina kralı Aigeus'tan bahseder. Atinalı Pandion'un oğlu ve kahraman Theseus'un babası olan Aigeus, *Panathenaia* bayramı sırasında yarışan ünlü Minoslu atlet Androgeos'u öldürür. Kral Minos, bu ölümün bedeli olarak; Aigeus'un memleketinden her yıl yedi Atinalı genç erkek ve yedi Atinalı genç kadını Minos'un boğası olan Minotauros'a (Minos'un boğası [*Mινώταυρος*])⁹ kurban olarak göndermesini emretmiştir. Minos'un bu baskın isteği Aigeus'u halkına karşı zayıf gösterirken otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur. Oğlu Theseus, babasının bu aşağılanmalarına son vermek için Minotauros boğasını öldürmeye karar verir. Mürettebatıyla birlikte yola çıkarken, başarısını beyaz yelkenle kutlayarak geleceğini babasına söyler ve kahramanlık yolculuğuna başlar. Atinalı kahraman, başarı kazanmış boğayı öldürmüştür. Ancak geri dönerken beyaz yelkeni çekmeyi unutmuştur. Olanlardan bir haber Aigeus daha fazla hakarete uğramayı kaldıramayıp bulunduğu yerdeki denize atlayarak intihar etmiştir. Bu trajik hikâyenin ardından deniz onun adıyla anılır.¹⁰

1.2. Hellas Coğrafyası

Hellen, Hellas ve Hellence günümüz Türk toplumu tarafından benimsenmiş ve kullanılan bir tabir değildir. “*Hellas-Yunanistan, Hellen-Yunan ve Hellence-Yunanca*”

⁸ Hellenler, denizci bir millettir. Ekmeğini denizden çıkarır, deniz ticaretiyle geçinir. Özellikle İÖ 1200'lü yıllarda, gelişen kıtlık batıdan doğuya göçleri tetiklemiş Ege Denizi'ni aşan halklar doğuya, kurtuluşa ve bolluk diyarına göçmüştür.

⁹ Kral Minos, Zeus ve Europe'nin birlikteliğinden meydana gelmiştir. *Mythosa* göre Fenike kralı Agenor'un ya da Phoiniks'in kızı olan Europe, Zeus tarafından kaçırılır. Zeus, Europe'nin güzelliğinden etkilenmiş, onu bir boğa kılığında kaçırmıştır. Bu birliktelikten üç oğlan dünyaya gelir: Ünlü kral Minos, Hades ülkesinin yargıcı Radamanthys ve Lykia kralı Sarpedon. Zeus Europe'ye üç armağan verir bunlar: Hephaistos tarafından yapılan tunçtan robotlar (*talos* [*Τάλως*]), bu robotlar Girit kıyılarını korumakla yükümlüdür, avını kaçırmayan av köpeği ve hedefini vuran av mızrağı. Europe, geldiği yeni topraklarda Girit kralı olan Asterion ile evlenir. Girit kralının ölümüyle taht mücadelesi başlar, Minos tahtın kendi hakkı olduğuna emin olduğu için Tanrı Poseidon'a dua eder ve denizden bir boğa göndermesini ister. Minos'un duasının kabul edilmesi tanrı(ça)ların onun yanında olduğunu gösterir, bu yüzden taht Minos'un olur. Ancak Minos, Poseidon'un denizden çıkarttığı beyaz boğayı Poseidon'a kurban etmeyi unuttur. Tanrının intikamı acı olur. Minos'un karısı Pasiphae, boğaya tutkulu bir aşkla bağlanır bu yüzden ünlü sanatçı Daidolos dan bir inek kostümü yapmasını ister. Pasiphae amacına ulaşır, ayrıca tutkulu aşkıdan hamile kalır. Bu birliktelikten Minotauros adında korkunç bir boğa doğar. Daidolos, bu sefer Minotauros için bir labirent yaptırır ve bu korkunç yaratık Minos ülkesinden uzak tutulur. Aigeus'un, Androgeos'u öldürmesiyle boğanın her yıl besleneceği kadar bakire erkek ve kadın bu ülkeye haraç olarak verilmeye başlar. Bkz. Evren Şar İşbilen, *Zeus'un Kadınları Antik Yunan Toplumunda Kadının Konumlanmasına Zeus Merkezli Bir Bakış*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021), 82-83. Ayrıca daha detaylı bilgi için bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1996), 661-663.

¹⁰ Azra Erhat, *a.g.e.*, 42-43.

kabul edilir. Günümüzde farklı görüşler olmakla birlikte Antik Çağ'da Yunanistan topraklarında yaşayan bu halklara Hellen kökenli halklar denilmekteydi. Bir görüşe göre Pyrrha ve Deukalion'un oğlu olan Hellen¹¹ ırkına Hellen, ülkeye Hellas, kullanılan dile ise Hellence isimlerini verir. Hellen toprakları Homeros destanlarında¹² ve Strabon'un eserinde¹³ Orta Hellas olarak geçen Thessalia bölgesine verilen isim olarak karşımıza çıkar.¹⁴ Ancak az sonra da değineceğimiz üzere Hellen kültürünün yayılım gösterdiği toprakları günümüz coğrafyasıyla düşünmek yanlış olacaktır. Hellas, bütün bilimlerin geliştiği (tarih, tıp, felsefe... vd.) Anadolu topraklarından ayrı düşünülemez. Günümüz araştırmacıları Avrupa'da iskan eden Hellen ırkının İÖ VIII. yüzyılda gerçekleşen Slav göçleriyle belirtilen topraklardan kesin olarak göçtüğünü tartışmaktadır. Hellas ülkesinde yaşayan, Hellen kültürünü benimseyen bu halklar ve eski Hellen halkının tek benzerliği yaşadıkları coğrafya ve kullandıkları alfabe olarak kabul edilir.¹⁵

Coğrafya, günümüzde olduğu gibi uygarlık tarihi boyunca halkların yaşamını ve gelişmesini etkileyen en önemli etkenler arasında karşımıza çıkar. Hellen topraklarında yer alan dağ örüntüsü ve kapalı havza oluşumları, uygarlığı tek bir siyasi yönetim şekline uzaklaştırmış ve farklı siyasi kollara ayrılmış bir yapı karşımıza çıkarmaktadır: *Polis* (şehir devleti [*Πόλις*]).¹⁶ Çok sayıda dağ yapısının oluşturduğu doğal sınırlar, Hellas coğrafyasını kuzey, orta ve güney olmak üzere üç bölgeye ayırır. Kuzey Hellas, *Epeiros*'tan *Thessalia* bölgesine kadar uzanırken, Orta Hellas *Thessalia*¹⁷ bölgesinden *Korinthia* Körfezi'ne kadar uzanan on bir bölümden oluşan bir coğrafyayı niteler. Üçüncü bölümde yer alan güney Hellas yani *Peloponnessos* (Mora)¹⁸ ise yedi bölgeden oluşmaktadır.¹⁹

¹¹ Doros, Aiolis, Ksuthos Hellen'den dünyaya gelmiştir. Ayrıca Ion ve Akhaios'ta Ksuthos'un çocuklarıdır. Daha fazla bilgi için bkz. *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, Ed. M. C. Howatson, Çeviri: Faruk Ersöz, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, 370.

¹² *Iliada* ve *Odysseia*

¹³ *Geographika*; Strabon'un XVII ciltten oluşan coğrafya eseridir. XII-XIII-XIV. Ciltleri Anadolu coğrafyasını anlatır.

¹⁴ Mehmet Ali Kaya, *Eski Yunan Tarihi I- Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağa Kadar*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020-a), 17.

¹⁵ Kaya, *a.g.e.*, 11-12.

¹⁶ Bülent İplikçiöğlü, *Eski Batı Tarihi I- Giriş Kaynaklar Bibliyografya*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021), 24.

¹⁷ Thessalia, Hellas topraklarını batı ve doğu yönlü ikiye ayıran, verimli topraklara sahip bölgesidir. Daha fazla bilgi için bkz. Kaya, *a.g.e.*, 33.

¹⁸ Messenia Ovası, sahip olduğu bitki çeşitleriyle Hellas topraklarının en zengin coğrafyasıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Kaya, *a.g.e.*, 33.

¹⁹ Ekin Ulaş Çelik, *Antik Hellen Coğrafyasında Genel Ev Kültürü ve Fahışelik*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Aydın, T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 3-4.

Hellas coğrafyası için günümüz anlamında Balkan Yarımadası'nda yer alan ve üç tarafı denizlerle çevrili bir coğrafya tasvir etmek yanlış olacaktır. Hellen kültürü tıpkı Roma kültürü gibi bütün Akdeniz içerisinde yayılmıştır. Atinalı Platon'un belirttiği gibi “Biz (Yunanlar), tıpkı bir gölet etrafında tünemiş olan kurbağalar ya da karıncalar gibi Deniz'in (Akdeniz) etrafında yaşıyoruz.”²⁰ Hellen kültürü bütün Akdeniz etrafında şekillenmiştir. Roma İmparatorluğu için Akdeniz; hâkim olduğu coğrafyayı nitelerken, Hellen halkı için Akdeniz; kültür çatısını nitelemektedir. Hellas coğrafyasının etkisi Ege Adaları'nın²¹ konumu, verimsiz topraklar, Antik Çağ göçlerinin güzergâhı, Hellenizm davası vb. etmenlerden dolayı kültürün batıda İspanya'dan doğuda Hindistan'a kadar uzanan geniş coğrafyada yayılım göstermesine neden olmuştur.

Antik Çağ Hellas coğrafyasından bahsederken bugünkü anlamıyla Yunanistan topraklarının dışında geniş bir kültür coğrafyasını tasvir etmek doğru olacaktır.²² Hellas kültürü, bugün Ege Havzası olarak bilinen bölgede yeşermiş ve zaman zaman İspanya'dan Hindistan'a kadar yayılım göstermiştir. Bu kültür yayılımında Batı Anadolu oldukça önemli bir bölge olarak karşımıza çıkar. Bugün tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji, tıp vb. birçok bilimin öncüleri bu kültür coğrafyasının oluşturduğu topraklarda bulunmuştur. Dolayısıyla batı toplumunun kurucu ataları olarak görülen Hellen kültürü menşei; Ege Havzası uygarlıkları başta olmak üzere Akdeniz uygarlıkları ve kültür taşıyıcılarıdır.

1.3. Eski Hellen Toplumu ve Kadının Yeri

Hellen adı, Hellas coğrafyası, Ege Havzası konularıyla giriş bölümümüzü oluşturduktan sonra; Hellen toplumu ve Hellen toplumunun kadınlar üzerine bakışı konularına değinerek ilk bölümü noktalamış olacağız.

Atinalı Platon'un belirttiği üzere Hellen toplumu; bütün bir Akdeniz etrafında yüzyıllar boyunca karıncalar ya da kurbağalar gibi çoğalarak yaşamış, kültürünü ve kimliğini bölgeye adapte etmiş bir toplumdur. Hellen tarihi²³ Hellen uygarlığının ilk büyük

²⁰ *Phaidon*; Platon'un olgunluk dönemine ait bir eserdir. Eser adını Elisli Phaidon'dan alır. Ruhun ölümsüzlüğü üzerine oluşturduğu anlatısı öğretmeni Sokrates'in idamına saatler kala onun mutlu ve ölümsüz ruhunu anlatmaktadır. Plat. *Phaidon*, 109B.

²¹ Adalar (atlama taşı) doğudan-batıya, batıdan-doğuya kültür taşıyıcı rolü üstlenirler.

²² Bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla değineceğimiz Hellen toplumu, Minos uygarlığı çevresinde gelişmiş bir uygarlık olarak kabul edilse de kültürün etki sahası Anadolu coğrafyası ve kültürüdür.

²³ Avrupa'da kabul edilen çağ ayırımına göre; tarihin yazı ile başladığı kabul edilir, bölgede bilinen ilkyazı Minos Uygarlığının saray kalıntılarında ele geçmiştir.

merkezi Minos uygarlığından (İÖ yak. 2000), Hellenistik bir krallık olan Ptolemaioslar'ın Octavianus tarafından yenilgiye uğradığı Actium Deniz Savaşı'na (İÖ 31) kadar yaklaşık 1970 yıllık bir süreci kapsadığı kabul edilir.²⁴

Hellen Tarihi kronolojisi; Minos ve Mykenai kültürlerinin hâkim olduğu Kahramanlık Çağ (İÖ yak. 14. 13. yüzyıllar) ile başlar.²⁵ İkinci dönem: Egeli Kavimlerin Göçü ile başlar, *polis*ler kurulur ve bu *polis*lerin hammadde arayışı neticesinde Büyük Kolonizasyon (İÖ yak. 750-550) süreci başlar. Bu dönem Karanlık Çağ (İÖ yak. 12. 8. yüzyıllar) olarak bilinir. Ege ve Hellen dünyasında büyük değişimlerin yaşandığı Arkaik Çağ (İÖ yak. 7. 5. yüzyıllar) üçüncü dönemi oluşturur.²⁶ Pers-Hellen Savaşları (İÖ yak. 499-449), Hellen Şehir Devletleri Savaşları (*Peloponnessos* Savaşı) (İÖ yak. 431-404) vb. birtakım savaşların gerçekleştiği Atina ve Sparta *polis*lerinin güç kaybettiği Klasik Çağ (İÖ 550/490- 334/331) dördüncü dönemi oluşturur. III. Alexandros ile başlayan ve son Hellenistik krallık olan Ptolemaioslar'ın yıkıldığı döneme kadar süregelen Hellen ve Doğu kültürlerinin harmanlandığı Hellenistik Çağ (İÖ yak. 334/331- 31) ise son tarihi dönemdir. Tezimiz içerisinde Hellen tarihi içerisinde, toplum yapısı ve kadına bakışı üzerinde duracağız.

Akdeniz coğrafyasında, kültür izlerini bırakmış olan Hellas halkı ve Hellen coğrafyasının ilk sakinleri hakkında bilgiler, Antik Çağ yazarları tarafından kaleme alınan eserlerde varlığını korurken, XIX. yüzyılın sonlarına kadar varlıkları kanıtlanamamıştır. Yüzyıl sonlarına doğru Alman Heinrich Schliemann (6 Ocak 1822 - 26 Aralık 1890) ve İngiliz Sir Arthur Evans (8 Temmuz 1851 - 11 Temmuz 1941) tarafından keşfedilen Yeni Dünya, tarihin boşluklarını hızla doldurmuştur.²⁷

Hellen coğrafyasının ilk sakinleri Homeros'un *Iliada* (*Ἰλιάδα*) destanından öğrenildiğine göre Leleg ve Pelasg²⁸ halklarıdır. Ancak, 1900'lü yıllara gelince karşımıza

²⁴ Bu süreç tarihsel açıdan kabul edilir. Hellen kültürü, dini ve kimliği kendisinden sonra gelen Roma kültürüne uyum sağlamış hatta günümüz Batı uygarlığının temelini oluşturmuş bir etkiye sahiptir.

²⁵ Tekin, *a.g.e.*, 51.

²⁶ Kaya, *a.g.e.*, 226.

²⁷ Anna Lucia D'Agata, "Yunan Uygarlığının Kökenleri Minoslar ve Mykenler", (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (2021-a), 38.

²⁸ Halkların dil incelemesi yapıldığında Anadolu kökenli oldukları kabul edilmiştir. Leleg kavminin Kariyalı olduğu tezler arasında yer alır. Daha fazla bilgi için bkz. Hom. *Il.*, 26.

uygarlık düzeyine ulaşan Minoslar²⁹ çıkar. Kahramanlık Çağı olarak da bilinen bu dönemin sanatçı halkları, sakin hayatlarında Girit Adası'na³⁰ yerleşmiştir. Bu kavim Hellen topraklarını ilk defa uygarlık düzeyine ulaştırmıştır.³¹ Oldukça görkemli saray yapıları, *Linear A* ve hiyeroglif yazı tipi, zamanın büyük krallıkları ile ticaret,³² sanat vb. pek çok gelişme gözlenmeye başlamıştır. Günümüzde çoğu araştırmacı Minos uygarlığının anaerkil yapısına dikkat çekmektedir. Bu tez, arkeolojik kalıntılarla eşleşmektedir. Çok sayıda tanrıça figürü, kadının dinsel gücü, yarışmalarda baş yarışmacı görevi, avcılık vb. görevleri kadının toplum üzerinde varlığını nitelendirir. Saray yerleşimleri ve özellikle aristokrat grupların villalarında karşımıza çıkan *freskolardaki* süslemeler Minoslu kadının görüntüsünü resmeder. Bu eserlere göre Minoslu kadın; iri gözlü, beyaz tenli, koyu kıvrıkcık saçlı, alımlı ve şatafatlı giyime sahiptir. Arkeolojide Minoslu kadınlar; "*Parisli kadın*" olarak adlandırılır.³³

Minos uygarlığı adını meşhur Knossos kralı Minos'tan (*Mίνως*)³⁴ almaktadır. Minos uygarlığının ardından, Ege mirasının başına Mykenai uygarlığı gelir. Mykenler, İÖ 1650 yıllarına kadar Orta Hellas (*Thessalia*) ve Güney Hellas (*Peloponnessos [Mora]*) bölgesinde bulunurken kısa sürede Hellas'ın birçok noktasına yayılmıştır.³⁵ Minos uygarlığının zengin mirasını sürdüren Mykenler, doğudaki büyük imparatorluklarla ticari ilişkileri sürdürmüştür. Mykenai halkı ataerkil bir halk olarak karşımıza çıkar, özellikle kahraman erkekleri destanlara konu olmuştur. Günümüzde çözümlenmiş olan *Linear B*³⁶ Mykenai yazı türüdür ve yazının çözümlenmesi bu uygarlıkla ilgili bilgilerimizi arttırmaktadır. Tabletlerden ele geçen bilgilere göre kadın ve erkeğin yapacağı işler ve

²⁹ Barış dönemi olarak bilinen bu dönemin ekonomik ve toplumsal olayların gelişim gösterdiğini izlemekteyiz. Özellikle sanatsal alanda deniz üslubu, bitki üslubu adı verilen, doğa ile ilişkili özgün eserler karşımıza çıkar. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Gözlü, "Tunç Çağı (İÖ 3100-1100) Minos Fresklerinde Dişil Figür Betimlemeleri," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 28, (2021), 627.

³⁰ "Girit denen bir toprak var şarap rengi denizin ortasında, denizle çevrilidir, güzeldir ve semiz," Daha fazla bilgi için bkz. Hom. *Od.*, XIX., 170.

³¹ Arthur Evans tarafından keşfedilen bu uygarlığın tarihsel gelişimi Saray Kronolojisi olarak bilinen bir dönemi yansıtmaktadır. En gelişmiş Knossos sarayı olmak üzere üç (bazı kaynaklarda dört aşamadan söz edilir) aşamalı Saray Kronolojisi vardır. Her bir dönem deprem, saldırı vb. karışıklıklarla son bulmuştur. Bundan sonra Mykenai uygarlığı ve Anakara çağı başlar.

³² Oluşan Uluslararası ticaretin en batıdaki temsilcisi Girit'tir. Thera'dan Rhodos'a On İki Adalar'dan Anadolu'ya, Mısır'dan Kıbrıs'a ve Doğu Akdeniz'e kadar Girit sanatı yayılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. D'Agata, *a.g.e.*, 42.

³³ Gözlü, "a.g.m.", 628, 639.

³⁴ Kral Minos meşruiyetini Tanrı Zeus'tan alır. Annesi Europe ve Tanrıların Tanrısı Zeus'tan meydana geldiği kabul edilir.

³⁵ Kuzeyde *Olympos* Dağı, Ambrakia Körfezi doğu ve güneyde Kykladlar, On İki Ada ve Girit'te kadar uzanır. Daha fazla bilgi için bkz. D'Agata, *a.g.e.*, 46.

³⁶ Hellence'nin Arkaik formu, yazı Michael Ventris tarafından çözümlenmiştir.

görevleri oldukça farklı sıralanmıştır. Erkek işi olarak belirlenen; demircilik, çömlekçilik, zanaat vb. ev dışında ve bireysel yapılacak işlerken, kadınlar “ev işi” adı verilen evde yapılacak halı dokuma, çocuk bakmak³⁷ (*kourotrophos-κουροτρόφος*)³⁸ vb. işler sınırlandırılmıştır.³⁹ Mykenai kadınlarının eve ve eşine bağlı olması beklenir. Özellikle Odysseus’un karsı Penelope’nin⁴⁰ bağlılığı örnek gösterilmektedir. Mykenai kadınları tıpkı Minos kadınları gibi süslü, dalgalı ya da örgülü saçlı resmedilmektedir.⁴¹ Ancak belirtmeliyiz ki, Minos kadınlarının özgür havası ne yazık ki Mykenai kadınlarında karşımıza çıkmaz. Mykenai uygarlığının meşhur kralı Troia Savaşı’ndan adını bildiğimiz Homeros kahramanı, Agamemnon’dur.⁴² Troia Savaşı, Antik Çağ’ın en büyük hadiseleri arasındadır. Savaşın efsaneye dayanan bir yüzü olsa da arkeolojik veriler Troia kentinde bu etkiyi oluşturacak bir savaş olduğunu kanıtlar niteliktedir.⁴³ Bir kadın ve erkeğin aşkı, kadının erkek ile kaçıışı ve Hellen kentlerinin öç alma macerası gibi yansıtılan olaylar dizisi, gerçekte böyle miydi?⁴⁴ İleride bu soruyu cevaplayacağız.

İÖ XII. yüzyıl, Karanlık Çağ olarak bilinen dönemin başlangıcıdır. Arkeolog Anna Lucia D’Agata’nın betimlemesiyle: “*Myken uygarlığının çöküşünün nedenleri ne olursa olsun, MÖ XII. yüzyılda ortaya çıkan bambaşka bir toplumdur, yazıdan yararlanmaz ve bir sarayın etrafında şekillenmemiştir. Karanlık çağla terimiyle Myken uygarlığının çöküşü ile Yunanistan’da şehir devletlerinin oluşumu arasındaki yüzyıllar kastedilir. Bu terim*

³⁷ Hellas’ta eğitim; erkek için askerlik, kadın için annelik üzerine kurulmuştur. Ayrıca kadın doğurandır ancak çocuk hakkında hiçbir söz hakkı yoktur. Çocuğun yaşam hakkı dahi erkek (evin babası, koca) tarafından verilir. Yazma, müzik, Jimnastik üzerine eğitim alan Atinalılar eğitimde hem akla hem bedene önem vermiştir. Atinalı soylu kadınlar okuma yazma ve temel hesap eğitimleri alarak ev yönetimi ya da rahibelik üzerine eğitilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Derya Karaaslan, “Antik Yunan’da Kadın Olmak,” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 2, (2014), 164-165. Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., Evren Şar İşbilen ve Derya Çığır Dikyol, “Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinde Tarihten Bir Örnek: Antik Yunan,” *TUHED*, C. 7, S. 1, (2018-a), 99-101.

³⁸ *Kourotrophos*: “Çocuğu tutan, onu büyüten veya besleyen.” Nuriye Külahlı, *Antik Yunan Eğitiminde Kadın*, (İstanbul, Kriter Yayınları, 2022), 22.

³⁹ Y. Gürkan Ergin, *Mikenlerde Ekonomik Yapı ve Ticaret*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 15-16.

⁴⁰ Spartalı Ikarios’un kızı, Odysseus’un karısıdır. Odysseia destanına göre; Troia Savaşı ve kahraman Odysseus’un dönüş yolculuğu toplam yirmi yıl sürer. Savaş bitmiş olsa da Penelope’nin kocası dönmemiştir. Çevresinde onunla evlenmek isteyen çok sayıda soylu vardır. Penelope, Odysseus’un babasına ördüğü kefeni bitirdikten sonra evlenebileceğini açıklar. Gündüz ördüğü kefeni geceleri söker, bir süre sonra kurnazlığı öğrenilir. Bu sefer kocasının yayını kim germeyi başarır ona varacağını duyurur. Kılık değiştirerek yayı geren Odysseus olur. Daha fazla bilgi için bkz. *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 709.

⁴¹ Kaya, a.g.e., 145.

⁴² Atreus’un oğlu, Sparta kralı Menelaos’un kardeşi, Troia savaşının önderidir. Ayrıca Artemis’in kadın kurbanlarından Iphigeneia’nın babasıdır. Daha fazla bilgi için bkz. *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 11.

⁴³ IX katmandan oluşan kent höyüğünün VI. katmanı savaş izlerini karşılar. VI. katman arkeologlar tarafından *Homerik Troia* olarak adlandırılır.

⁴⁴ Tezimizin, Iphigeneia başlığı altında daha ayrıntılı yer verdik.

XIX. yüzyıl sonlarında, dönemin bir altın çağı olan -ve Homeros'un şiirlerinde yansıttığına inanılan- Myken çağının sonu ile "tarihten yoksun" bir dönemin başı anlamına geldiğini göstermek amacıyla kullanılmaya başlanır."⁴⁵

Karanlık Çağlar, İÖ XII. yüzyılda, batı merkezinden doğuya doğru gerçekleşen göç akınlarıyla başlamıştır. Kuzey Karadeniz'den başlayarak Balkanlar'a, Hellas, Anadolu ve Mısır kapılarına kadar ulaşan göçler zincirleme gerçekleşti, halklar birbirini adeta ittirerek sürüklediler.⁴⁶ Balkanlardan gelen Dorlar ilk olarak Peloponnesos bölgesine yerleşti, göçler onları da önüne katınca Mykenai kentlerine⁴⁷ saldırmaya başladılar ve bu şekilde Anadolu'nun Karia bölgesine kadar ilerlediler. Batı Anadolu'ya, Dorlar'dan az önce Aiol ve Ion göçleri gerçekleşti. Hellas'tan göç ile yerleşen bu kavimler Karanlık Çağ'ın sonlarına doğru oldukça önemli bir yönetim şekliyle karşımıza çıkacaktır: *Polis*.⁴⁸

⁴⁵ Anna Lucia D'Agata, "Karanlık Çağlar", (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (2021-b), 56.

⁴⁶ Literatürde Ege Göçleri ya da Deniz Kavimleri Göçü olarak bilinen hadisedir. Deniz ve kara yoluyla Mısır'a kadar ulaşan Egeli kavimlerin gerçekleştirdiği bu yer değiştirme hareketi bütün eski dünyada derinlemesine hissedilmiştir. Temelde ekonomi, kıtlık gibi insanın kontrol edemediği hadiselerden gerçekleştiği kabul edilir. İki aşamalı gerçekleşen göç hareketi her seferinde Mısır tarafından durdurulmuştur. Göçler ile ilgili yazılı belgeler *Ugarit mektuplaşmaları, Firavun Merneptah tarafından inşa edilen Karnak Steli, III. Ramses tarafından inşa edilen Medinet Habu Steli ve Büyük Harris Papirüsüdür*. Göçler neticesinde bilinen dünya oldukça değişmiştir: Büyük uygarlıklar yıkılmış (Hitit) ya da zayıflamıştır (Mısır), yazı büyük çoğunlukla ortadan kalkmış, at arabaları, sanat ve mimari oldukça gerilemiştir. Anadolu Tanrı(ça)lar gelen halkalar tarafından benimsenmiş kültür ve inanç etkileşimi yaşanmıştır. Ayrıca deniz yolları ve ticari ilişkiler göçlerin yıkıcı etkisi azaldıktan sonra gelişerek Kolonizasyon Döneminde kendisini gösterecektir. Daha fazla bilgi için bkz. Ekrem Memiş ve Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, (Bursa: Esin Yayın Dağıtım, 2014), 107-121.

⁴⁷ Mykenai kentlerinin hemen hemen hepsi yakılıp yıkıldı. Mora'da yalnızca Arkadia bölgesi bu saldırılarda yakılıp yıkılmadı. Daha fazla bilgi için bkz. Kaya, *a.g.e.*, 148.

⁴⁸ Şehir devleti, yazılı Antik kaynaklarda toplamda 1500 kadar polisten bahsedilir bunlardan; 600'ü Hellas anakarasında, 400'ü Karadeniz ve Akdeniz'de, 300 kadarı da Yakın Doğu'da yer alır. Daha fazla bilgi için bkz. Y. Gürkan Ergin, *Antik Yunan Sosyal Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2015), 46.

Karanlık Çağ Hellen sosyal hayatına, kısaca değinecek olursak; *oikos* (οἶκος), *genos* (γένος),⁴⁹ *phratri* (φρατρία)⁵⁰ ve *phyle* (φυλή)⁵¹ adı verilen kan bağı, askeri birlik, dini birlik ya da siyasi bir birliği niteleyen kabile sistemi göze çarpmaktadır. *Polis*lerin ortaya çıktığı zamana kadar oluşan bu yönetim ve gruplaşma, temelde birlik olmak ve güçlü olma amacına dayalı bir sistemdir. Sistemin en temelinde *oikos*⁵² adı verilen birlik yer alır. Bu birlik, Hellenli kadının sosyal hayatının yer aldığı tek oluşumdur. Hellence *oikia*-ev kelimesinden türediği kabul edilir. *Oikos* yani ev, somut anlamda evin içerisinde bulunan her şey demektir. *Oikos*, kurucu baba, anne, çocuklar (evli-bekâr ya da boşanmış “erkek” çocuklardan), torunlar, kölelerden oluşmaktadır. Kendi içerisinde sosyo-ekonomik bir dinamik halinde bulunan *oikos* kurumu, hane halkı içerisinde bütün kişilerin ortaklaşa çalışarak geliştirdiği bir oluşumdur. Bu oluşumda erkeğin birincil görevi evi geçindirmek, kadının birincil görevi çocuk doğurmaktır. *Oikos*un en üstünde kurucu baba ardından en büyük oğul vardır. Oluşan bu dinamik yapıda kadının kız, gelin ya da anne olarak herhangi bir hakkı yoktur. Kadınlar evlenme çağına gelene kadar ait olduğu *oikosta* kalır, evlendikten sonra kocasının *oikos*una gelerek yeni hayatına başlar. Burada kadın için kabul edilemez bir düzen vardır. Kadın ilk *oikos*unda yaşadığı süre boyunca ibadet ve dua ettiği tanrı(ça)ları bırakarak o evin ibadet ve dualarını yapar, yani tanrı(ça)sına sığınır. Kadının yaşam merkezi *oikostur*, *oikos* halkı dışında temas edeceği kadın bir arkadaşı dahi olamaz. Kadınların görevleri arasında; dokuma, yün eğirme,⁵³ evin temizliği ve ekonomisini düzenleme, eve ait olan hayvanlarla ilgilenmek, (yoksul kadınlar⁵⁴ için) ebelik, tarım, çamaşırcılık vb. görevleri vardır. Kadınlar her zaman bedenlerini örten *khiton* adı verilen uzun bir elbise giymek zorundadır. Özellikle *polis* öncesi sosyal yapılarından birisi olarak

⁴⁹ *Genos* (γένος); aynı soydan gelmeyi ifade eder. Bu topluluk özellikle ortak din, tören ve ritüeller ile birbirlerine bağlıdır. Her *genos*u koruyan bir Tanrı(ça) vardır, hiçbir *genos* bir diğersinin Tanrı(ça)sına ibadet edemez. Ayrıca her *genos*ta siyasi ve askeri gücü elinde bulunduran *arkhon* (yargıç kral) adı verilen bir şefte yer alır. Kan davası çözümleme, *genos* içerisinde birinin borcunu ödemek *genos* üyelerinin görevidir. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Gözlü, “Eski Yunan Karanlık Çağında (M.Ö. XI-VII. Yüzyıllar) Sosyal Gruplar ve Siyasi Yapı,” *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 3, (2018), 231-233.

⁵⁰ *Phratri* (φρατρία); kelime anlamı olarak kardeş, yoldaş demektir. Yapısal olarak birden fazla *genos*un birleşmesiyle meydana gelmiş bir nevi manevi kardeşlik kurumudur. *Phratri* içerisinde her birey ortak lehçeyi konuşur. Ayrıca *phratri*, *genos* ve *phyle* arasında bağlayıcı bir grup olması açısından oldukça önemlidir. Daha fazla bilgi için bkz. Gözlü, “a.g.m”, 233-235.

⁵¹ *Phyle* (φυλή); kabile anlamına gelir. Akrabalık bağı temel alınmaz bir siyasal, askeri kurum olarak karşımıza çıkar. Eli silah tutan erkekler tarafından oluşan bu kurumun başında *filovasileus* (Phyle kralı) vardır. Kabile sisteminin Dorlar’a ait olduğu kabul edilmektedir. Bu kurum Atinalı Kleisthenes tarafından ortadan kaldırılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Gözlü, “a.g.m”, 235-238.

⁵² Bugün Türkçeye ekonomi olarak geçen, Hellence aslı “ev” anlamına gelen sözcük.

⁵³ Homeros’un *Iliada* adlı eserine göre; kadın dokuma işinde ne kadar usta ise kadınlığında da o kadar usta olduğu kabul edilir.

⁵⁴ Sokrates’in annesi çamaşırcı, Euripides’in annesinin manav olduğu bilinmektedir.

kabul edilen *oikos* içerisinde kadın olmak; üretmek ve kurallara uymakla sınırlı bir çerçevede seyretmektedir. Kadınlar her zaman *kyrios* (evin reisi [*κύριος*])⁵⁵ adı verilen kişinin denetimi altındadır. Evlenecek kızın bakire olması oldukça önemlidir. Erkek karısını kolaylıkla boşayabilir ya da aldatabilir. Ancak kadının kocasını aldatması halinde kadın: köle olarak satılır, tapınakta yakılır ya da herhangi bir şekilde ölüm cezasına çarptırılabilirdi.⁵⁶

Halikarnassoslu Herodotos, kendisinden dört yüz yıl önce yaşamış büyük ozanlardan: Smyrnalı Homeros ve Boiotialı⁵⁷ Hesiodos'tan⁵⁸ bahseder. Onları: Hellen *pantheonunun* kurucusu, tanrı(ça)lara karakter ve kişilik veren iki ozan olarak betimler.⁵⁹ Homeros'a atfedilen *Iliada* (*Ἰλιάδα*)⁶⁰ ve *Odysseia* (*Ὀδύσσεια*),⁶¹ Hesiodos'a atfedilen *Theogonia* (Tanrıların Doğuşu [*Θεογονία*])⁶² ile *Erga kai Hemera* (İşler ve Günler [*Ἔργα καὶ Ἡμέραι - Opera et Dies*])⁶³ Hellen kadını ve Hellen kadınına bakışı anlamak için değerli eserlerdir. Üstelik antik Hellen toplumunda ilk defa kadını anlatan yazılı belge de Homeros'un *Iliada* (*Ἰλιάδα*) eseridir.⁶⁵ Homeros'un ilk eseri *Iliada* (*Ἰλιάδα*), Mykenler ile Troialılar arasında geçen savaşı konu alır.⁶⁶ Destanda yer alan kadınlar; eş, sevgili ve kız

⁵⁵ Evlenmeden önce babası, kocası ya da erkek kardeşi.

⁵⁶ Mehmet Ali Kaya, Kevser Taşdöner, "İlkçağda Kadın: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından Hellenistik Çağ Öncesi İlkçağ Tarihine Genel Bakış," *Türkbilim*, (2017) C.4, S.21, 18.

⁵⁷ Hesiodos (*Ἡσίοδος*) kendi soyunu Aioli kentli olan Kyme'ye dayandırır şu sözlerle; "*Babamız gibi yap sen de, koca budala Perses, O da bir gün daha güzel yaşama umuduyla Aşti engin denizleri bırakıp ardında. Aiolya'nın Kyme kentini, Geldi buralara kara gemisiyle. Bolluktan, zenginlikten, rahattan değil, Kör olası yoksulluktan kaçtıyordu,*" Hesiodos, *Erga kai Hemera*, 634-640.

⁵⁸ Homeros İÖ IX. yüzyıl, Hesiodos İÖ VIII. yüzyıl Klasik Çağ en ünlü yazarlarındandır.

⁵⁹ Herodotos, *Historia*, Euterpe, 53.

⁶⁰ Eser adını: Troia kentinin diğer adı olan *Ilion*'dan (*Ilos*) alır. XXIV Bölüm, 16.000 dizeden fazla dizesiye sahip eser; Troia Savaşının son elli dokuz gününü anlatır. Troia kahramanı Akhilleus'un öfkesiyle başlayan eser, Troia prensi Hektor'un cenazesi ile son bulur. Yazar kendisinden dört yüz yıl önce yaşayan insanlar ve krallıklar ile ilgili bilgiler sunarak, Arkaik ve Karanlık Çağ'ın yapısı ile ilgili bilgi sunar. Daha fazla bilgi için bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996),

⁶¹ Eser adını; Ithake kralı Odysseus'tan alır. Eser, Troia Savaşı kahramanları arasında yer alan Odysseus'un savaş sonrası ülkesine dönme macerasını konu alır. V ana Bölüm toplam XXIV Bölümden oluşur.

⁶² Eser, Türkçeye Tanrıların Doğuşu olarak çevrilir. Evren yaratılışı, Titan, tanrı(ça)ların yaratılışı, tanrı(ça)ların soyağacı (evlilikler, üremeler vb.), Prometheus, Epimetheus ve Pandora vb. hikâyeleri kronolojik olarak derlediği bir din kitabıdır. 1009 dizeden oluşur.

⁶³ Eser, Türkçeye İşler ve Günler olarak çevrilir. Konu bakımında yazar kardeşi Perses üzerinden tüm insanlığa öğütler verir. İnsanlığın beş çağı, uğurlu-uğursuz günler, çiftçilik, denizcilik vb. günlük hayat ve işlerle ilgili genel bilgilerin olduğu bir kitaptır. Hesiodos tıpkı muhafazakâr bir bilge gibi gördükleri ve duydukları üzerinden öğütler vermiştir. İki bölüm, 828 dizeden oluşur.

⁶⁴ Eserin Latince karşılığı: *Opera et Dies*, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, *a.g.e.*, 86.

⁶⁵ A. Muhibbe Darga, Anadolu'da Kadın On Bin Yıllık Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, Ed. Emine Çaykara, Yunan/Hellen Uygarlığında Kadın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, 275.

⁶⁶ Bu savaş için iki kadın kurban edilir; Iphigeneia ve Poliksena

çocuklarıdır.⁶⁷ Burada savaşın asıl suçlusu Helen adında soylu bir kadın olarak gösterilir. Helen, sadık olamayan bir eş, iffetsiz bir kadın ve hatta savaşta ölen kişilerin katili olarak resmedilmiştir. Yazarın bir diğer eseri *Odysseia*'da (*Οδύσσεια*), Helen karakteri yaptıklarından pişman olmuştur. Krallığına kendisini affettirmek ve sevdirmek isteyen bir karakter olarak yansıtılır. Ancak Homeros'ta bahsedilen kadınlar Hesiodos'un kadınları kadar çok ayrımcılığa uğrayıp aşağılanmaz. Örneğin, Troia prensi Hektor'un eşi Andromakhe, kocasına sadık, akliselim ve oldukça güçlü bir kadındır. İşte bu yüzden Andromakhe anaerkil ve doğulu yapının temsilcisi olarak gösterilirken, Helen ataerkil yapının ve batının temsilcisi olarak gösterilir.⁶⁸ Ayrıca Homeros Anadolu (Troialı) kadını *helkesipeplos* (elbisesi yerde sürünen [*ἐλκεσίπεπλος*]) olarak tanımlar.⁶⁹ Eserde, refah dönemi olduğu zaman kadın, evde; erkek dışarıda ve sosyal gösterilmiştir. Ancak savaş döneminde, erkek cephede, kadın ise sur tamiri vb. kenti koruyacak işleri yapan kişi olarak gösterilmiştir. Eserin ikinci bölümünde Thersites isimli asker, Agamemnon'a çıkışarak onun erkek değil, kadın karakterli aşağılık biri olduğunu şu satırlarda belirtir; “*Akhaoğulları denmez size artık, Akha kadınları demeli, sizi aşağılık herifler sizi.*”⁷⁰ Homeros'un bir diğer eseri *Odysseia*'da (*Οδύσσεια*), kadınlar; sadık eş, güvenilir yol gösterici, erkeklerle aynı eğlencelere katılan hatta eğlenceleri düzenleyen kişiler olarak yansıtılır.⁷¹ Evin *andron* (ἀνδρῶν) bölümünde yer alan *symposion* (συμπόσιον)⁷² eğlencelerine katılan hatta bu eğlenceleri düzenlemeye başladığı bilinen kadınlar oldukça ayrıcalıklı olsa gerek. Odysseus'un karısı Penelope, sadakatiyle Hellen halkına örnek gösterilmiştir.⁷³

Hesiodos, Homeros'tan az sonra sahneye çıkmış büyük Hellen ozanlarından. Oluşturulan Hellen *pantheonunun* kurucu babalarından kabul edilen ozan, Homeros'tan oldukça farklıdır. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu'nun kaleme aldıkları: *Hesiodos Eseri ve Kaynakları* adlı değerli kitabın girişinde, Erhat, Homeros ve Hesiodos'u “köylü ve

⁶⁷ Priamus'un eşi Hekabe, Hektor'un eşi Andromakhe, Menelaos'un eşi ve Paris'in sevgilisi Helen, Priamus'un kızı Cassandra ve Agamemnon'un kızı Iphigeneia vb. kadınlardan bahsedilir.

⁶⁸ Nuriye Külahlı, *a.g.e.*, 26-27.

⁶⁹ Dönemin en ünlü kadın işi, hiç şüphesiz dokumadır. Kadınların birincil görevi evdeki herkes için elbise dokumaktır. Homeros'un bu ifadesi Anadolu kadının kendilerini Hellen kadınından daha fazla geliştirdiğini gösterir. Hom. *Il.*, 57.

⁷⁰ Hom. *Il.*, 235.

⁷¹ Odysseus'un eşi Penelope, Atlas'ın kızı deniz perisi Kallipso, Kraliçe Helen.

⁷² Türkçe karşılığı “birlikte içmektir.” Şarap, müzik, eğlence, hikâye anlatımı siyaset vb. konulara hizmet eden Antik Hellen eğlence ritüelleridir. Berna Şirvan, “Arkaik Dönem'de Yunan Symposion Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi,” *Journal of Universal History Studies* C.3, S. 2, (2020), 215.

⁷³ Tıpkı Romalıların Sabin annelerini kutsayıp yücelttiği gibi.

şehirli” olarak özetlemiş şu sözlerle de Hesiodos’un taklitçiliğini vurgulamıştır: “Hesiodos, Homeros’un silik bir kopyası, esini doğadan gürül gürül fışkıran büyük şairin yaya yürüyen bir çömezidir.” Değerli araştırmacımızın görüşleri Hesiodos’un didaktik-öğretici bir üslubu olduğunu doğrulasa da oldukça ilkel yolda yürüyen bu ozanı eleştirmeden geçememiştir. Hesiodos, *Erga kai Hemerai* (İşler ve Günler [*Ἔργα καὶ Ἡμέραι*]) ile *Theogonia* (Tanrıların Doğuşu [*Θεογονία*]) eserleriyle oldukça değerli yapıtlar ortaya koymuş olsa da kadın ve kadına bakışı sürekli eleştiri almasına neden olmaktadır. *Theogonia*’da (*Θεογονία*) Zeus’un eşi Hera’ya sürekli eleştiri okları atar. Sevdiği tanrıçalar (Athena, Artemis vb.) genellikle bakire kalan ve güçleriyle övünen tanrıçalardır. Pandora *mythosu*⁷⁴ ise büsbütün kadına bakışını yansıtır. Ozan, kadını erkekten sonra yaratılmış ve erkeğin yani insanın başına iş açan, ceza olarak gönderilen bir figür olarak işlemiştir. Hesiodos’a göre Pandora ve hemcinsleri uğursuz canlılardır. Ona göre kadının tek vasfı erkeğin sırtından geçinmektir. Kadınların hareketlerini sürekli hayvanlarla örneklendirir;

“kadın adı verilen uğursuz soy insanların büyük derdi. Bir türlü fakirliğe katlanmasını bilemezler. Her zaman bolluk isterler. Durumları arıların, işçi arıları beslemesine benzer. Kötülük yapmaktan başka bir şey bilmeyen eşekarıları diğer arılar gün boyunca petek yaparlarken, kovanın içine girip diğerlerinin sırtından geçinirler. İşte aynı şekilde bulutlarda köpüren Zeus onları insanların başına dert diye yarattı. Kadınların bütün işleri sıkıntı yaratmaktır. İyiliğe karşı kötülük yaparlar ama birisi çıkıp da kadın derdi almamak için evlenmek istemezse yaşlandığı zaman yanında kimseyi bulamaz. Yaşadığı sürece yiyeceksiz kalmaz. Ama öldüğünde tüm malları paylaşılır. Öte yandan kaderinde evlilik olan birisi iyi bir kadınla evlense bile kötü şeyler

⁷⁴ *Titanomakhia* Savaşı’nda tarafsız kalan Titan Prometheus (önceden düşünen [*Προμηθεύς*]) ve kardeşi Epimetheus (sonradan düşünen [*Ἐπιμηθεύς*]) Tanrıların Tanrısı Zeus tarafından cezalandırılmaz. Ancak Prometheus babası, kardeşleri ve büyük krallığını yıkan üçüncü kuşak *Olymposlu*’lara karşı büyük bir kin ve öfkeyle doludur bu yüzden ilk insanı bu tanrı(ça)lara bir ceza olarak yarattı. Yaratılan ilk insanlar, oldukça aciz oldukları için bütün korkuları için *Olymposlu*’lara yalvarıp isteklerini sıralamışlar. Ancak Prometheus insanın güçsüzlüğünü kıracak ateşi çalıp bu aciz yaratıklara verince *Olymposlu*’lara dua eden, ibadet eden ve onlara muhtaç olanların sayısı azalmıştır. Durumun farkında olan Zeus Prometheus’a ayrı insanlığa ayrı bir ceza vermiştir. İnsanın cezası da ilk kadın olan Pandora’nın yaratılması ve dünyaya gönderilmesidir. Pandora-bütün armağan, Zeus’un emriyle sanatçı Hephaistos tarafından yaratıldı. Pandora için her Tanrı(ça) kendisinden bir beceri armağan ederek ölümsüz tanrı(ça)ların suretinde bir ölümlü yaratıldı. En sonunda Zeus tarafından armağan edilen kutu ile Epimetheus’a gelin gönderildi. Pandora kutuyu açınca Dünyaya bütün kötülüklerin (hastalık, savaş vb.) yayılmasına neden oldu. Pandora bir telaşla kutuyu kapatsa da kutuda umut dışında bir şey kalmaz. Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç) İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012, 587.

yaşamak zorundadır. Karısı delinin tekiyse o zamanda hayatı boyunca acı çeker.”⁷⁵ “Sonra da bir evin, karın ve öküzün olsun karınla evlenirken onun için para öde. Böylece öküzlerin arasında yürümek zorunda kalacaktır.”⁷⁶

Araştırmacılara göre; Hesiodos’un bu görüşleri Antik Çağ Hellen gelenekleriyle örtüşmektedir.⁷⁷

Göçlerin etkisi yazının, sanatın ve tüm gelişmelerin uzun bir süre durmasına veya yavaşlamasına neden oldu. Karanlık Çağ’ın etkilerinden biri de ilk defa *polis* adı verilen kent yerleşimlerinin kurulmaya başlaması oldu. Daha önce bahsettiğimiz gibi Batı Anadolu merkezine yerleşen ve Hellencenin farklı lehçelerini konuşan halklar, yerleşime açık olan bölgelere yerleşti. *Polisin* ilk örneği olarak gösterilen Smyrna/Bayraklı, İÖ yak. XI. yüzyılda kuruldu.⁷⁸ Bu yerleşimlerin ilk yönetim şekli *basileus* (*βασιλεύς*) adı verilen krallar tarafından oluşturulan monarşidir. Ancak kısa süre sonra monarşi yönetiminde değişimler görülmeye başladı. *Odysseia* (*Οδύσσεια*) kitabına göre Phaiak Kralı Alkinoos’un⁷⁹ yanında yönetimden sorumlu on iki sivrilmiş kral daha vardır.⁸⁰ Tarihsel olarak zengin kişilerin kendisini yönetimde gösterme süreci; Kolonizasyon Dönemi⁸¹ ve paranın devletler bünyesinde basılması vb. sebepler arasında bağlantı kabul edilir. Çünkü *polis*lerin giderek zenginleşmesi bu tarihlerde karşımıza çıkar. Tarihte de örneklerine sıkça rastladığımız gibi, gittikçe zenginleşen üçüncü sınıf kendi kendine yönetme dürtüsüne kapılacaktır. İÖ 700’lü yıllarda karşımıza çıkan *arkhonlar* (*ἄρχοντες*)⁸² Solon dönemine⁸³ kadar üç kişiden oluşurdu; siyasi ve ekonomik düzeni sağlayan *Arkhon Eponymos*, askeri düzeni sağlayan *Arkhon Polemarkhos* ve dini işlerden sorumlu *Arkhon Basileus*. Bu yöneticilerin yanında *arkhonların* doğal üye olduğu *Areopagos* (Ares Tepesi [*Ἄρειος*

⁷⁵ Hesiodos, *Theogonia*, 595-612.

⁷⁶ Hesiodos, *Erga kai Hemerai*, 405-406.

⁷⁷ Külahlı, *a.g.e.*, 32.

⁷⁸ Günümüzde tartışmalar devam etse de arkeolojik olarak bilinen en eski kent devleti yerleşkesi Smyrna’dır.

⁷⁹ Eserde kral erkek kardeşi Reksenor’un karısı Arete ile evlenmiş ona Tanrıça gibi saygı ve sevgi beslemiştir. “Arete bir kız çocuğuydu işte, Alkinoss kendisine karı aldı onu, Arete’yi öyle saydı, öyle saydı ki, hiçbir kadın böyle sayılmadı yeryüzünde, erkeğinin buyruğunda, evinde yaşayan hiçbir kadın hem çocukları hem kocası saydı onu yürekte, halkta bir tanrıça gibi baktı ona,” Hom., *Od.*, VII. 65-72.

⁸⁰ “Phaiakların önderleri, danışmanları, dinleyin beni, çok akıllı bir adam gibi görünür bana konduğumuz, haydi konukluk armağanları verelim ona töremizce, bu halkın arasında siz on iki sivrilmiş kralsınız, hepiniz başına buyruk özgürsünüz, bense on üçüncü kralım içinizde,” Hom., *Od.*, VIII. 385-401.

⁸¹ İÖ 750-550 tarihleri arasında gerçekleşmiş tarihsel olaydır. İki aşamalı gerçekleşen Koloni Çağı (İÖ750-650/ İÖ650-550) ayrıca iki amaca hizmet eder; ticaret (*emporion*) ve tarım (*apoike*). Kurulan yeni koloni hiçbir siyasi bağı olmayan kent-devleti statüsündedir. Tekin, *a.g.e.*, 70-71.

⁸² Hükümdar.

⁸³ Solon döneminde bu sayı altıya çıkarıldı.

Πάγος]), *Boule* (Danışma Meclisi [*βουλή*])) ve *Ekklesia* (Halk Meclisi [*Ἐκκλησία*]) yönetiminde hak sahibi olan kurumlardı. Bu yönetimde zengin ve erkek bireyler hak sahibidir. *Thesmoi* (*Θεσμοί*) adı verilen sözlü yasaların hâkim olduğu bu dönemde, zengin bireyler kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları gelenek ve göreneklere göre topluluğu yönetmekteydi. Elbette fakir halk bu durumdan hoşnut değildi. Akabinde; tarihsel süreçte Sümer'den itibaren karşımıza çıkan yazılı yasalar, Hellen toplumu için İÖ VII. yüzyılın ikinci yarısı gibi geç bir tarihte oluşturulmuştur. İlk olarak Güney İtalya ve Sicilya bölgesinde (Megala Hellas [*Μεγάλη Ἑλλάς*]) kurulan koloni kentlerinde görülen yazılı yasalar kısa süre sonra Atina, Sparta vb. önemli Hellen kentlerinde de karşımıza çıkar.⁸⁴ Bu yasalar ve yasa koyucular toplumsal, ekonomik, siyasal birçok değişime kapı aralamıştır. Tezin konusu gereği yazılı yasalar, “Atina ve Sparta” toplumunda kadınlar üzerinde değerlendirilecektir. Atina topraklarında karşımıza çıkan ilk yasa koyucu Drakon'dur.⁸⁵ Aslında onun yazıya geçirdiği yasalar aristokratların halkın üzerindeki egemenliğini yinelemekten öteye gitmemiştir. Atina'nın bir diğer önemli yasa koyucusu şair, gezgin ve siyasetçi olan Solon'dur. Borçlar yüzünden köle olmayı yasaklamış, fakir halkın borcunu hafifletmiş, toprak reformu yapmıştır vd. ancak Solon yasalarıyla fakir halk için çabalasa da başarılı olamamıştır. Halkı dört gruba ayırarak servet esasına dayalı yeni sosyal gruplar oluşturmuştur. Hane içindeki kadının namus, iffet ve fazilet sahibi olması gerektiğini belirtmiş. *Hetaira* [*ἑταίρα*]⁸⁶ mesleğini icra eden kadınların renkli, çiçekli

⁸⁴ Ünlü Kanun Yazıcılar; Orta Hellas Lokroi bölgesinde: *Zaleukos, Katana'da Kharondas*. Lesbos'da *Pittakos*. Atina'da *Drakon ve Solon, Sparta'da Lykurgos vb.* Binnur Çelebi, *Eskiçağda Kadın*, (İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2021), 133.

⁸⁵ Tıpkı Babil Kralı Hammurabi gibi, “göze göz dişe diş” ilkesini benimsemiştir. Onun yasalarının kanla yazıldığı ve oldukça ağır olduğu kabul edilir. Çelebi *a.g.e.*, 133.

⁸⁶ *Hetaira*: Arkadaş, refika, fahişe, zevk, mutluluk veren kız anlamlarına gelir. En eski meslek olarak da bilinen fahişelik, Antik Hellen toplumunda sınıflara ayrılmıştır. Buna göre; *pornai* (*πόρναι*) adı verilen ve zincirin en altında yer alan fahişeler, *hetaira* (*ἑταίρα*) adı verilen zincirin en üstünde yer alan fahişeler mesleklerini onlara verilen haklar doğrultusunda icra etmekteydi. Temelde iki grupta ne köle ne de özgürdür, birileri tarafından çalıştırıldıkları gibi kendileri de iş bulabilir. Antik kaynaklarda İÖ VII. yüzyıla (veya VI. yy) kadar hetairalardan bahsedilmez. Bu tarihten önce fahişelik yalnızca *pornai* adıyla anılmıştır. *Pornailer* halk tarafından kültürsüz ve avam olarak görülür ancak aynı mesleği paylaşan *hetairalar* onlardan farklı olarak (sanat, edebiyat, felsefe, güzel konuşma, tıp, toplum vb.) kendilerini her alanda geliştirmiş ve toplumun en kültürlü en eğitilmiş kadınları olarak bilinmektedir. *Hetaira* müşterisine yalnızca cinsel olarak hizmet sunmaz onunla dünyadan ve hayattan konuşarak uzun süre arkadaşlık yapabildi. Tabii bir önceki müşterisi ya da sevgilisinden izin aldıktan sonra yapılan sözlü anlaşma neticesinde *hetaira* ve yeni müşterisi uzun soluklu bir ilişki yaşayabilmekteydi. *Hetairaların* nasıl ortaya çıktığı tartışmalı bir konudur. Araştırmalar zenginleşen toplumun, sikkenin kullanımının artmasının vb. etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca temelde eve hapsedilen ve toplumdan, bilimden soyutlanan Hellen kadının yerine, davetlerde güler yüzlü, bilgili, güzel konuşan, espri yapan ve cinsel tatmin sağlayan ve bunların sağladığı görünüşleriyle erkek tarafından “çekici ve eğlenceli” kabul edilen bu grubun ortaya çıkmasına neden olduğu kabul edilir. *Hetaira* olmak Hellenli bir kadının giremeyeceği eğlencelere girmek, eğitim almak, kendi parasını kazanıp zengin olmak demekten ayrıca yurttaş dahi kabul edilmemek demektir. Bkz. Darga *a.g.e.*, 280. Daha detaylı bilgi

elbiseler giyerek saçlarını sarı ve kırmızıya boyamalarını zorunlu hale getirilmiştir. Bu sayede zaten toplum piramidinde alt seviyede yer alan kadını da gruplara ayırmayı başarmıştır.

Birbirlerinden siyasal olarak farklı olan Hellen polislerinin yegâne temsilcileri kabul edilen “Atina ve Sparta” oldukça farklı toplumsal yapıları ifade etmektedir. Sparta, dönemin adıyla *Lakonia* (*Λακωνία*),⁸⁷ Güney Hellas’ta bulunan Peloponnessos Adası’nın güneydoğusunda yer alan *Eurotas* Irmağı’nın batı kıyılarını ifade etmek için kullanılan yer adıdır. Bölgeye *Büyük Lakonia* adı verilirken, bölge halkına *Lakedaimonialı* denilirdi. Yalnız *Gytheion* Limanı’na sahip olan Sparta, bu limanı da şiddetli akıntıların etkisiyle ticari açıdan kullanamadığı için Atina’dan farklı olarak içe kapalı, Hellen kentidir. Yazılı kaynaklarda kentten bahseden ilk yazar Homeros’tur. Meşhur Helene’nin kocası Menelaos’un kenti olan Sparta, destan içerisinde de oldukça önemli bir kent olarak gösterilir. Plutarkhos tarafından, *Lykurgos* adıyla yazılan kitap da bu kenti ve yasalarını anlamak adına oldukça değerlidir.⁸⁸ Ancak yazar, bu efsanevi yasa koyucusuyla ilgili belirtilen her şeyin tartışmalı birer tezden ötesine gitmediğini de belirtmiştir.⁸⁹ Lykurgos, Sparta kentinin efsanevi yasa koyucusudur.⁹⁰ Araştırmacı Massimo Nafissi, Lykurgos’un değeri ve bilinmezliği, Sparta’nın iddia ve öneminden şu satırlarla bahseder; “*Sparta adı sadece örf ve adetlere katı bir eğitim sistemine sahip, bazen hain ve acımasız olabilen kapalı bir rejimi akla getirir. Sparta sıra dışı bir polistir, ancak Sparta’nın düzenini belirleyen ve şekillendiren faktörler ve ilkeler Yunanların tarihsel deneyiminde eşsiz olmaktan uzaktır. Kentsel kurumlar apaçık ve iddialı hedeflerin olağanüstü bir disiplinle gerçekleştirmeye çalışıldığı bir reform dönemiyle sonuçlanan, ama yeniden kurgulanması zor olan uzun bir süreç sonucunda gelişir. Bu tarihin herkes tarafından kabul edilen bir*

için ayrıca bkz., Evren Şar İşbilen, “Antik Yunan Toplumunda Hetairaların Varlığı”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 14, S. LII, (2021-b), 1620-1645.

⁸⁷ *Lat. Laconica*

⁸⁸ Khaironeialı Plutarkhos (İÖ 46-119) tarih araştırmaları için değerli eserler meydana getirmiş önemli Antik Çağ yazarıdır. *Lamprias* isimli kataloğa göre yazarın hayatı boyunca yazdığı bilinen 227 adet eseri vardır. Bunlar arasında *Bio Paralleloi* (Paralel Hayatlar [*Βίοι Παράλληλοι*]) isimli eser; bir Romalı ve bir Hellenli önemli tarihsel iki figürü karşılaştırarak okuyucuya eğlendirici ve öğretici biyografik eserler bırakmıştır. Lykurgos ile ilgili eseri de bu kitap serisinin bir nüshasıdır.

⁸⁹ “*Yasacı Lykurgos hakkında su götürmez hiçbir gerçek söylenemez. Soyu soppu, gezileri, ölümü ve özellikle yaşadığı yıllar üstüne tarihçilerin söyledikleri birbirini tutmaz.*” Plutarkhos, *Lykurgos’un Hayatı*, 1.

⁹⁰ Lykurgos’un yasaları yazıya geçmemiştir ya da günümüze ulaşmamıştır. Antik Çağ yazarları tarafından bahsedilen efsanevi bir tarihi kişiliktir.

kahramanı vardır, ama kesin başrol oyuncularını yoktur."⁹¹ Plutarkhos eserinde Lykurgos'un soyunu pek çok senaryo ile vermiştir. Heraklesoğulları'nın ilk krallarındandır, Homeros ile çağdaştır, Elis kralı Iphitos ile çağdaştır vb. ancak elbette Antik Çağ yazarları ya da günümüz araştırmacıları, Lykurgos hakkında kesin yargıda bulunamaz. Ancak bu efsanevi yasa koyucu Sparta kentinin reform babası olarak kabul edilmektedir. Lykurgos soylu ailesinin taht oyunlarından kaçmak için Antik Dünya'yı geziye çıkmıştır. Girit,⁹² Ionia (Anadolu),⁹³ Mısır,⁹⁴ Libya, Iberia'yı (İspanya) gezerek toplum, siyaset vb. birçok alanda deneyim kazanır. Bu sırada Spartalı gruplar, daha önce sekiz ay bir süre krallık yapmış Lykurgos'u tahta davet etmiştir. Davete uyup ülkesine ve tahta geri dönen Lykurgos, gezdiği yerlerden edindiği deneyimden yararlanarak; yeni bir toplum ve yönetim oluşturmak için kolları sıvar.⁹⁵ Yönetimde önde gelenlerden oluşan otuz kişilik bir grup oluşturur.⁹⁶ *Apella* (Halk Meclisi [*Ἀπέλλα*]), *Gerusia* (Yaşlılar Meclisi-Danışma Meclisi [*Γερουσία*]) vb. kurumlar yönetime katkı sağlar, *Ephoros* (*Εφορος*)⁹⁷ adı verilen bir yıllık görev hakkı olan devlet denetçileri de görevlerini yaparak yasalara ve siyasete şekil verilmiştir.

Toplum sınıfları: Spartalılar (*demos* [*δημός*]), *perioikoslar* (Çevre kentte oturanlar [*περίοικος*])⁹⁸ ve *heilotlar* (*köle* [*εἰλωτες*]) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Araştırmalara göre Deniz Kavimleri Göçü ile kent adeta bir Dor kenti haline gelmiştir. Ancak yurtlarını terk etmeyen Mykenler, Sparta'nın ilk *heilotları* olarak yaşamlarına devam etmişlerdir. Daha sonraki süreçte savaşlarda ele geçen ganimetlerle Sparta'nın köle nüfusu, Spartalı yurttaş sayısının üstüne çıkmıştır. Bu durum "köle" kavramının Sparta toplumunda daha farklı gelişmesine neden olmuştur. Spartalı bir *heilot* Antik Çağ yazarları tarafından "özgür ve köle" arasında olarak tanımlanır. *Heilotların* kent içerisindeki fazlalığı Spartalı yurttaşların her zaman tetikte ve savaşa hazır olmasına neden olmuş ve özellikle Spartalı

⁹¹ Massimo Nafissi, "Sparta: Mükemmel Olmak İsteyen Polis," (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (2021), 89-90.

⁹² Thales ile tanışıp arkadaş oluyor, Sparta toplumunu birlikte yeniden kurduklarına inanılır.

⁹³ Plutarkhos'a göre; Girit'ten Ionia'ya geçmesinin temel sebebi Girit'in sade yaşantısı ve Ionia'nın gösteriş merakını kıyaslamaktır.

⁹⁴ Mısır kaynaklarında belirtilmiştir.

⁹⁵ Bilicilik merkezi olarak geçen Delphoi Apollon Tapınağı'na gider burada Tanrı Apollon'dan öğrendiği yasaları Sparta'nın yeni yasaları yapar. İnanışa göre, *Rhetra*-Tanrı sözü olarak bilinen bu sözlerin bizzat Apollon tarafından oluşturulmuştur.

⁹⁶ Bunlar *Agiad* ve *Euripondit* sülalesinden gelen iki Sparta kralıdır. Bu şekilde siyasette katı bir oligarşi izlenmeye başladı. Daha fazla bilgi için bkz. Kaya, *a.g.e.*, 259.

⁹⁷ Girit'te *Kosmos*, Atina'da *Arkhon*

⁹⁸ Çevre kentte oturanlar. Bu grup Sparta halkının sahip olduğu seçme ve seçilme hakkına sahip değildir ayrıca yine Sparta halkının sahip olmadığı (yasalarla yasaklanan) ticaret ve sanayi bu grubun elindedir.

yurttaşın eğitim sistemini de etkilemiştir.

Eğitim sistemi Sparta'nın siyasi ve sosyal yapısını ortaya çıkartır ve ayrıca siyasi ve sosyal yapısı üzerine şekillenmiştir. Sparta'da eğitim⁹⁹ Spartalı'nın yaşam şeklidir. Araştırmacılar tarafından Sparta eğitim sistemi Platon'un "*ideal devlet*" kavramıyla da benzer görülmektedir. Oluşan bu toplumsal kimliklerde kadın ve kadının adı da dikkat çekicidir.¹⁰⁰ Spartalı kadının Spartalı erkeğin aldığı birçok eğitimi aldığı bilinir. Ancak şunu belirtmek gerekir kadının eğitimi 18/20 yaşlarına kadar sürerken erkek ömrü boyunca süren genellikle bedensel, zihinsel eğitime maruz bırakılır. Spartalı kadının çağdaşı olan Atinalı kadından daha özgür ve gelişmiş olduğu da su götürmez gerçektir.¹⁰¹ Spartalı kadın disk ve mızrak atma, güreş, boks yapma vb. bedensel eğitimler alır. Ayrıca erkek ve kadınların eşit şartlarda güreş tuttuğu bilinir. Kadınlar savaşta başarılı olan erkeklerle kutlama şarkıları söylerken başarısız olan erkeklerle dalga geçerler. Yarışmalar, dini törenler, korolarda yer alarak yarışır, şarkı söyler ve dans ederler hatta bu ortamlarda erkekler gibi çıplak yer alır. Alınan eğitimin etkisiyle erkekten devletin devamını sağlaması, kadının güçlü kuvvetli çocuklar yetiştirmesi beklenir.¹⁰²

⁹⁹ *Agoge* (αγωγή) adı verilen bir sistemdir. Kılavuzluk etme, getirme, götürme, eğitim, metot vb. anlamlara gelir. Temelde devlet tekelinde olan ve oldukça önem verilen bu sistem ile Spartalı ve Sparta toplumu vatansever, her anlamda eşit, düzene itaat eden ve tek tip vatandaşlar oluşturmayı hedefler. Ancak eğitimde başarılı olmak ve oluşan bu tek tip insana ulaşmak Spartalı (*Spartiates*) unvanını kazanmayı sağlar. *Agogenin* üç evresi olduğu bilinir. Daha fazla bilgi için bkz. Derya Çığıl Dikyol, "Antik Yunan'dan Bir Eğitim Modeli: Sparta," *MJH*, C.6, S.2, (2016), 190.

¹⁰⁰ Atina'da eğitim akıl ve beden üzerine şekillenir ve herkes tarafından ulaşılamaz.

¹⁰¹ Sahip olunan bu haklar kadın ve erkek ilişkisinde aldatmanın önüne geçer. Spartalı Geradas ve yabancı birisi arasında geçen diyalog bu olayı özetler. "*Bir yabancı Sparta'da birbirini aldatan karı-kocalara ne cezası verileceğini sorunca Geradas, "Yabancı," demiş, "Sparta'da birbirini aldatan karı-koca yoktur – "Ya olursa?" demiş yabancı bunun üzerine demiş ki Geradas: bu suçu işleyen bir boğanın fiyatı kadar para cezası alınır, ama öyle büyük bir boğa olacak ki bu Taygetos dağının tepesinde eğilip Euratos'tan su içebilecek. "Yabancı şaşırmış: "O kadar büyük boğa olur mu hiç? deyince, Geradas da "Sparta'da birbirini aldatan karı-koca olur mu hiç?" demiş. Plutarkhos, Lykurgos'un Hayatı, XV, 28.*

¹⁰²Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*, XIV-XV, 24-28.

Arkaik Çağ, yasaların da etkisiyle Ege ve Hellen dünyası için büyük değişimlerin çağı olarak adlandırılrsa da kadın ve kadın hakları üzerine pek gelişme yaşanmamıştır.¹⁰³ Klasik Çağ'da, Hellas ve Anadolu coğrafyaları büyük savaşların ve güç müdahalelerinin merkezi haline gelmiştir.¹⁰⁴ Hellen şehir devletleri ne kadar güçlü olsa da birbirine siyasi olarak bağlı olmamaları iç ve dış güvenlik için tehdit oluşturmaktadır. Özellikle Büyük İskender dönemine yaklaşırken Batı uygarlığındaki dengenin altüst oluşu Makedonya'nın ve yeni tarihi figürlerin işine yaramıştır.

Savaşların etkisiyle erkek nüfus oldukça azalmış bu denge kadınların¹⁰⁵ yeni iş kollarına sahip olmasına ve ev dışına çıkıp daha çok hak kazanmasına neden olmuştur.¹⁰⁶ Klasik Çağ'da eğitimdeki gelişmeler¹⁰⁷ çağ yazarlarının kadın hakkında görüşlerinin artmasına ve eserlerde kadına dair notlar yakalamamıza neden olmuştur. Klasik Çağ'da kadın olmak iyi ya da kötü olmak olarak kabul görmüş, bu, yazarların da tartışmaları; kadın şeytan mı melek mi üzerine olmuştur.

Özellikle tiyatro eserlerinde ve oyunlarda karşımıza çıkan kadınlar, Klasik Çağ'ın ünlü yazarlarının: Aiskhylos (İÖ 525-456), Sophokles (İÖ 496-405), Euripides (İÖ 480-406) ve Aristophanes (İÖ 446-386) vb. *tragedia* ve *komedialar* eserlerinde karşımıza çıkar.¹⁰⁸ Ünlü düşünür Platon (İÖ 427-348/347) ve ideal dünyasındaki kadınlar, biz araştırmacılar için, doyurucu bilgiler sunmaktadır.

¹⁰³ Tez içerisinde Atina ve Sparta baz alınarak bir çalışma yapılmıştır. Özellikle adalarda yaşayan kadınların eğitim ve yaşam standartlarının Atina'nın üzerinde bir düzeyde yer aldığı genel kabul görmektedir. İÖ VII. yüzyılda yaşamış olan Lesboslu (Midilli) ozan Sappho, en değerli örnekleri arasında yer alır. Aphrodite kültürüne bağlı olan Sappho, *thiasos* (taç-çelenk) adı verilen okulda genç kızları eğitirdi. Kendisini adadığı tanrıçanın da etkisiyle; sevgi, sevmek, aşk, güzellik ve kültür onun dünya ya bakışı ve lirik şiirlerinin ana konusudur. Modern Çağ araştırmacılarından Azra Erhat, lirik şiirin Sappho'suz düşünülemediğini belirtmiştir. Sappho, kendisinden sonra gelmiş erkek ozanların bile yücelttiği kadın ozandır. Kendisine şiiri Mousalar'ın öğrettiğini söyler, Platon'da onun Zeus'un sanatçı kızlarının onuncusu olduğunu belirtir. BKZ. Azra Erhat, Cengiz Bektaş, *Safo Şiirler*, (Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, 1999). Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., Selenay Özmen, *Sappho Şiir*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, (Ankara, T.C. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2021), 8.

¹⁰⁴ Pers Hellen Savaşları, Peloponnesos Savaşı olarak geçen bir dizi bitmek bilmeyen savaşın yapıldığı tarihtir.

¹⁰⁵ *Hetairalalar* dâhil bütün kadınlar yeni haklara kavuşmuştur.

¹⁰⁶ Evren Şar İşbilen, "Kadın Bir Hekim Olarak Agnodike'nin Yunan Dünyasında Varlığı Üzerine," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2021-c), C. 68, 93.

¹⁰⁷ *Sofistler* olarak kabul edilen felsefe grubuyla insan eğitiminde "mantık" terimi ortaya koyulmuştur. Platon, Sokrates, Aristoteles vb. önemli isimler Hellen eğitimini olgunluk çağına taşımıştır.

¹⁰⁸ Laleş Uslu, "Aiskhylos, Sophokles, Euripides ve Aristophanes'in Eserleri Işığında Antik Yunan Toplumunda Kadına Bakış," *Researcher*, (2018-b), C.6, S.2, 168.

Tiyatrolar başlangıçta Dionysos şenlikleri adına başlatılan kutlamalar olarak karşımıza çıkar.¹⁰⁹ *Komedia* (komos şarkısı [*κωμωδία*])¹¹⁰ ve *tragedya* (teke-keçi şarkısı [*Τραγωδία*])¹¹¹ olarak ayrılan tiyatro oyunları, kamu tarafından yapılan tiyatro binalarından sahnelenmektedir. Ünlü tyran Peisistratos döneminde, on iki adamdan oluşan koro ile sahnelenen oyunlar izleyiciyle buluşurken, Aiskhylos ile sahneye bir kişinin daha dâhil olduğunu bu oyuncunun koro karşısında yer aldığını görüyoruz. Sophokles ile oyun kalabalıklaşarak bir oyuncu daha dâhil olur. Euripides döneminde, koronun sahne gücü azalmış, oyuncu ve oyun önem kazanmıştır. Bu şekilde gelişen Antik Atina tiyatroları, Hellen dünyası içerisinde gittikçe önem kazanmıştır.

Tez içerisinde ünlü yazarlardan Euripides, Aristophanes ve Platon'un kadın kahramanları üzerinde durarak dönemin kadına bakışını açıklamaya çalışacağız. Atinalı Euripides (İÖ 480-406),¹¹² eserlerinde tarih ve felsefeyi *tragedia* bilgisiyle birleştirerek okuyucuya ustalıkla sunmuştur. Dönemin ünlü araştırmacıları dahi her ne kadar eleştirseler de başarısını takdir etmişlerdir. Aslında ozanın sunduğu dünya, Klasik Dünya'dan oldukça farklıdır, bu yüzden eleştiri almıştır. Eserlerini kaleme almaya başladıktan ancak on dört yıl sonra birinci olabilmıştır.¹¹³ Ozan eserleriyle toplumsal, siyasal sorunlar üzerinde dururken kadının dünyasına iniş yapmıştır. Euripides'e özgün olan bir diğer özelliği ise kadın karakterin imajını kurtarmaktır. Troia Savaşı'nın kötü üne sahip Hellen'i onun edepli, sadık Helen'i olur. Karakterlere yeni ruhlar veren Euripides çağın modüllerini yıkar, insanı iyi ya da kötü olarak değil insan olarak yansıtır. Euripides'in yaşam boyu doksana yakın eser yazdığı bilinir, bunlardan seksen tanesinin ismi bilinirken, günümüze

¹⁰⁹ *Mythos*larda Hera tarafından parçalanılan Dionysos'un, yeniden doğuşunun kutlanması şeklinde oluşan şenlikler günümüzde tiyatronun temelini atmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Hüseyin Üreten, *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem'de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara, T.C. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Anabilim Dalı 2003), 126.

¹¹⁰ Hellence *komoidia*; komos şarkısı anlamına gelir, şarkı, dans ve eğlence ile alay etmek. Daha fazla bilgi için bkz. *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 500.

¹¹¹ Hellence *tragoidiadan* (teke şarkısı) türediğine inanılan *tragedia* adını; teke (erkek keçi) postuna bürünen korodan aldığını, tekenin kurban edilmesiyle bağlantılı olduğu ya da tekenin ödül olarak sunulduğu bir yarışmadan aldığına inanılır. Daha fazla bilgi için bkz. *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 948.

¹¹² Salamis Adası'nda doğan ozan, sofistlik akımından etkilenmiştir. Dönemin araştırmacıları tarafından sıklıkla eleştirilen ozan için; en trajik ozan, gerçekçiliğin habercisi vb. yakıştırmalar yapılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Nuray Yaşar Soydan, İlknur Genç Kuzuca, Serap Şahinoğlu, "Euripides'in *Medea* Adlı Tragedyasında Feminist Etiğe İlişkin Yaklaşımlar," *Türkiye Kilinkileri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi*, (2020), C. 28, S. 2, 147.

¹¹³ Nilay Ediz Okur, *Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atina'nda Kadının Konumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı 2010), 51.

ulaşan ve çoğunluğuna erişebildiğimiz eserleri on dokuzla sınırlıdır.¹¹⁴ Alkestis (*Άλκηστις*), Medeia (*Μήδεια*), Andromakhe (*Άνδρομάχη*), Hekabe (*Έκάβη*), Elektra (*Ηλέκτρα*), Helene (*Έλένη*), Iphigeneia Tauris'te (*Ιφιγένεια εν Ταύροις*), Iphigeneia Aulis'te (*Ιφιγένεια εν Αυλίδι*), Hippolytos (*Ίππόλυτος*), Fenikeli Kadınlar (*Φοίνισσαι*), Troialı Kadınlar (*Τρωάδες*), Ion (*Ιόν*) ve Orestes (*Ορέστης*). Kadın karakterlerin ön planda olduğu eserlerdir. *Medeia* (*Μήδεια*) adlı eserinde, Kolkhis kralının büyücü kızı Medeia'nın hayatını anlatır. Medeia, Asyalı kralın kızı ve Hellen Tanrısı Helios'un torunudur. Kökenlerinden dolayı sahip olduğu büyücülük, onun hayatının değişmesine neden olmuştur. Argonaut öncülerinden Iason'a âşık olan Medeia, bu kahramanın altın posta ulaşarak iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Aşkı için her şeyi yapan ve yapacak olan Medeia; babasını kandırmış, kardeşini öldürmüş, Iolkos Kralı Pelias'ın kendi çocukları tarafından parçalanmasına neden olmuştur. En nihayetinde, bütün zorluklara göğüs germesine neden olan büyük aşkı Iason tarafından aldatılmıştır. Iason aldattıktan sonra küstahça Medeia ve iki çocuğunu kentten kovmuştur. Medeia, bir plan yaparak onu aldatan adamı ve aşığını öldürmek ister. Medeia şu sözleri söyleyerek niyetini tanrılar tanrısı Zeus ve adaletin tanrıçası Themis'e iletir;

“büyük Zeus ve sen mukaddes Themis bu malun kocanın beni kendisine bağladığı yeminlerden sonra neler çektiğimi sizler görünüz. Ah, bana karşı yapmağa cesaret ettikleri hakaret için, onu ve karısını oturdukları sarayla beraber parça parça görsem! Ey babam, ey öz kardeşimi öldürdükten sonra şerefsizce kaçtığım doğduğum belde!”¹¹⁵ kendisi için adalet isteyen kadın kahraman, bulunduğu durumu ve dönem kadınıni şu sözleriyle anlatmaya devam etmiştir: *“Korinthos’lu kadınlar, beni ayıplamamanız için evden çıktım. Çünkü ben gevşeklikleri yüzünden fena bir kayıtsızlık şöhreti kazanmış olan birçok iyi faniler tanurum. Bunlardan bir kısmını kendi gözlerimle gördüm, bazılarını da işittim. İnsanlar kalbin derinliğine kadar nüfus etmeden basit bir bakış üzerine kendilerine hiçbir fenalığı dokunmayanlara düşman olurlarsa adalet onların gözünde yok demektir. Zaten yabancı için devlete karışmak bir vazifedir ve ben bunu yapmıyanlar gibi, hemşehrilerini, onlar tarafından tanımamış olduğu için azametiyle inciten şehirliyi de beğenmem. Fakat hiç beklemeden maruz kaldığım bu hadise benim ruhumu kırdı. Benim işim bitti.*

¹¹⁴ Okur, *a.g.e*, 59.

¹¹⁵ Eur, *Med*, 160-165.

Hayat isteğini kaybettim. Ve şimdi dostlarım, ölmek, gıpta ettiğim bir şey oldu. Benim için hayatta her şey olan bunu şimdi gayet iyi anladım: kocam insanların en kötüsü oldu. Yaşayan ve düşünenlerin en bi çaresi biz, kadınlarız. Evvela kendimize bir koca satın almak ve vücudumuza bir efendi vermek için para sarfına mecburuz. Bu felaketten daha can yakıcı bir felaket var. Asıl mesele budur: iyi koca mı olacak, yoksa fena koca mı? Çünkü kocasını terk etmek kadınlar için ayıp bir şeydir. Ve onları reddetmek bizim için memnundur. Sonra bu yeni ihtiyar ve kanunların hükmüne giren kadının, evinde kendisini tanımadan, yatağını paylaştığı adama karşı nasıl muamele edeceğini bilmesi için kâhin olması lazımdır. Vazifemizde muvaffak olursak, kocamız müşterek hayatın boyunduruğunu, ağırlığını kabul ederse, yaşamak iyi bir şeydir. Yoksa ölmelidir. Bir erkek aile hayatından bıktı mı, kalbinin bıkkınlıklarını unutmak için dışarıya çıkar. [Bir dosta veyahut kendi yaşında bir arkadaşına müracaat eder.] fakat bizim gözlerimiz bir tek insana bağlı kalır. Bizim için evde tehlikesi olmayan bir hayat geçiriyoruz derler. Budalaca düşünce! Üç defa kalkan elde muharebe safında bulunmayı tek bir çocuk doğurmaya tercih ederim. Fakat seninle ben aynı dili kullanamayız. Senin burada memleketin, baba evin hayat üstünlüklerin ve nihayet dostlarının cemiyeti var. Ben ise yalnız memleketsizim, beni yabancı bir topraktan av gibi kaçıran bir kocanın hakaretleriyle karşı karşıya, anasız, kardeşsiz bulunuyorum. Yanına gidip talihsizliğimden uzakta demir atacak tek akrabam bile yok. İşte senden istediğim şey: acılarımın bedelini kocama ödetecek ve kendine kız vereni ve onunla evleneni cezalandıracak bir yol, bir çare bulabilirsem, susmaklığındır. Bir kadın tabii halleder korkaktır, kavgada ve demir karşısında korkar, fakat yatağının, haklarının çiğnendiğini görürse ondan daha kanlı ruh kalmaz.”¹¹⁶

Yazar, o güne kadar evi içerisinde kalmış, her türlü aldatma, hakarete uğrayan kadının, çağlardır süren bitmeyen adaletsizliğini Medeia'nın ağzından bir paragrafla özetlemiştir. Medeia bundan sonra intikamını almış, Iason'un acısını çoğaltmak için çocuklarını öldürmüştür. Dedesi Helios'un at arabasıyla oradan uzaklaşmış kendisine yeni bir hayat kurmuştur.

¹¹⁶ Eur., Med., 215-265.

Dönemin ünlü komedyacı yazarı Aristophanes, Euripides'in metodunu beğenmez sürekli eleştirir. Onun eserlerinde de kadınlar sıklıkla yer alır ve fazlasıyla konuşma hakkına sahiptir.¹¹⁷ Dönemin en büyük siyasi olaylarından olan Peloponnesos Savaşı'ndan bir sahne anlatarak, kadına başrol veren ünlü Atinalı yazar Aristophanes, *Lysistrata* (Kadınlar Savaşı [*Λυσιστράτη*]) adını verdiği değerli eserinde kaba saba erkek gücünün hâkim olduğu dünya düzenini değiştirmek isteyen bir grup kadının mücadelesini anlatır. Bu mücadelede kadının en büyük silahının kadınlığı yani cinselliği olduğunu yorumlayan yazar, birçok satırda kadını yetersiz göstermiş, kurnaz olduğunu belirtmiştir. Kadının yüzyıllar boyu devam eden cinsel obje görüntüsünü *komedia* haline getirerek izleyiciye sunmuş, kadını aşağılamıştır. Eserin başlangıcında Lysistrata ve Kleonike arasında geçen ilk konuşmalarda durum oldukça açıktır: “-*Lysistrata, kuduracağım öfkemden, olur şey değil! Bir de erkekler bizi kurnaz, becerikli bilirler. Kleonike, Öyleyiz ya.*”¹¹⁸ İlerleyen satırlarda Lysistrata ikinci karaktere Atina'nın yani Hellas'ın kurtulması için bütün Hellen kadınlarının bir araya toplanıp hareket etmesi gerektiğini söyler. İkinci karakterin cevabı; “*böyle parlak işleri kadınlardan nasıl beklersin? Akıllı kişilerin işleri bunlar. Bizim işimiz gücümüz boya sürünmek, takıp takıştırmak, sarı fistan süslü pabuç edinmek...*”¹¹⁹ Lysistrata, Kleonike'nin görüşlerini kabul ederek “*işte bunlar bizi kurtaracak; sarı fistanlıklar, o kokular, o süslü sandallar, o incecik gömlekler...*” der. Kadınlar açık saçık giyinir ancak ne kocayla ne dostla birlikte olur. Eserin sonunda Spartalılar ve Atinalılar toprak paylaşması yaparken, “-*Lysistrata, Verin gitsin, canım, o bölgeyi. -üye Nasıl olur, ne kalır bize? -Lysistrata Siz de karşılık başka şey isteyin onlardan.*”¹²⁰ diyerek erkek egemen toplumu adeta sözleriyle yönetir. Aristophanes, kadını Kleonike'nin sözlerinde gördüğümüz gibi; muhtaç, cinselliğe düşkün, kuşanıp süslenmekten öteye gidemeyen bir varlık olarak ötekileştirmiştir. Eserin sonunda erkekler bir kadından emir almış olsa da bunun temel amacı kadının cinsel obje olarak varlığını kabul etmesi olmuştur.

Felsefe bilimi,¹²¹ Klasik Çağ içerisinde Atina coğrafyasında gittikçe yayılım göstermiştir. Sokrates (İÖ 469-399), Platon (İÖ 427-347), Aristoteles (İÖ 384-322) bu çağ içerisinde öncü düşünürler arasında yer alır. Tez çalışması içerisinde; Platon'un eserlerinde

¹¹⁷ Uslu, “a.g.m,” 175.

¹¹⁸ Aristoph., *Lys.*, 315-316.

¹¹⁹ Aristoph., *Lys.*, 317.

¹²⁰ Aristoph., *Lys.*, 366.

¹²¹ Felsefe (*φίλοσοφία*); *phileo*-sevgi ve *sophos*-bilgelik kelimelerinin birleşmesiyle oluşan söz öbeğidir.

kadına bakış ve dönemin kadına bakışını incelemeye çalışacağız. Platon, Sokrates'in öğrencisidir. Sokrates döneminde *hetaira* olan Miletoslu Aspasia¹²² ve rahibe olduğu varsayılan Mantinealı Diotima'nın,¹²³ felsefe bilimine katkısından bahsedilir. Aspasia'nın güzel konuşan, felsefe buluşmalarına ev sahipliği yapan bir kadın olduğu bilinir. Ayrıca Sokrates, Aspasia'nın kendisinin öğretmeni olduğunu bile belirtmiştir.¹²⁴ Platon'un *Symposion* (Şölen [*Συμπόσιον*]) isimli eserinde; Platon, Diotima'ya iyilik ve sevgi hakkında sorular sorar. Diotima kendi ağzından: “*Ne biliyorsam anlatıp senden oraya ulaşabilmen için hiçbir şey esirgemeyeceğim. Peşim sıra gel, gelebilirsen*”¹²⁵ diyerek Platon'a sevgiye ulaşmayı anlatmıştır. Paragraftan da anlaşılacağı üzere Diotima, öğretmen edasıyla Platon'a bildiklerini öğretmiştir.

Platon'un kadına bakışı, o dönem toplumunun kadına bakışından oldukça farklıdır. Evet, Klasik Çağ'da kadın bulunduğu *oikos*un dışına az da olsa çıkabilmiştir, ancak kadın hala vatandaş konumunda yer almaz. Platon'un *Politeia* (Devlet [*Πολιτεία*]) adlı eseri ise yaratılan Yeni Dünya ile bunu mümkün kılmıştır. *Polis* ve *demos* üzerinde duran Platon, bu *demos* içerisinde kadına da rol vermiştir. Bu bakımdan; *Politeia* (*Πολιτεία*) isimli eseri oldukça değerlidir. Sokrates ve Glaukon'un Pire'ye gerçekleştirdikleri gezi ile başlayan

¹²² Aspasia (Ἀσπασία), İÖ 460-401 döneminin ünlü *hetairasıdır*. Değerli araştırmacı Prof. Dr. Ayşen Sina hocamın kaleme aldığı; *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi* isimli kitapta Aspasia, varlıklı bir aileden gelir. Hanesinde yapılan evlilik yoluyla Miletos'tan Atina'ya göç eder. Oldukça kültürlü ve zeki olan Aspasia dönemin *komedia* yazarlarının eserlerinde *hetaira* olarak anılmıştır. Ayşen hoca çalışmasında, bu durumun ardındaki temel sebebin Aspasia'nın genel kültür sahibi bir kadın olmasından kaynaklı olduğunu aktarır. Platon, Aristoteles vb. ünlü yazarlar eserlerinde sıklıkla Aspasia'ya yer vermektedir. Buna rağmen ailesine dair bilinen tek şey; babası Axiochus'un adıdır. Aspasia'nın Miletos'tan, Atina kentine nasıl geldiği günümüzde hala tartışma konusudur. Yirmi beş yaşına girdiği zaman Atina'ya geldiği kabul edilir. Oldukça zeki ve kültürlü olan Aspasia'nın Atina'da bir *oikos* içerisinde oturmak istememesinden ötürü *hetaira* mesleğini seçtiği genel kabul görür. Evinde kadın ve erkeklerden oluşan grupları ağırlayarak felsefe, siyaset ve edebiyat üzerine tartışmalar yaptığı bilinir. Bu çok kültürlü ortamda kadınlara da yer verilmesi, kadının özgürleşmeye başladığını gösterir. Aspasia bilinen ilk kadın filozof değildir, ancak onun Atina'da ilk kadın hareketini başlattığı kabul edilir. Aspasia ünlü siyasetçi Perikles'in meşru olmayan eşidir. Plutarkhos'a göre, karısı Hipponikos dan boşanma nedeni Aspasia'ya olan aşkıdır. Aspasia'nın, Perikles'in aldığı kararlarda önderlik yaptığı hatta *Cenaze Töreni Söylevini* Aspasia'nın kaleme aldığı tezler arasındadır. Ancak Platon, *Meneksenos* (*Μενέξενος*) adlı eserinde bu durumu kesin bir dille kabul etmez. Ayrıca Perikles, kendi soyunu devam ettirmek için evlilik dışı doğan çocukların meşru evlat ve yurttaş olmasının önünü açtı. Dönemin yazarları bu değişimin nedeni Aspasia'ya bağladılar çünkü onun oğlu yurttaş olacak ve Hellenli bir adamın vasisi haline gelecekti. Perikles onayladığı bu yasa ile kendi koyduğu evlilik dışı çocuk yasasını değiştirmiş oldu. BKZ., Plat., *Meneksenos*, 32-33. Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., Laleş Uslu, “Antik Yunan'ın Sıra dışı Kadınları: Filozoflar,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2021-b), C.5, S.24, 431-433. Ayrıca daha fazla bilgi için bkz. Ayşen Sina, *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi*, (Ankara: Tiydem Yay., 2011), 171-180.

¹²³ Diotima, Sokrates'e aşkı öğreten kadın olarak bilinir. Aslında Diotima hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır, bu yüzden ki onun sadece sanatsal düşünce olduğu varsayılır. Ancak Antik Çağ yazarları eserlerinde ondan bahseder. Uslu, “a.g.m,” 433.

¹²⁴ Külahlı, a.g.e, 155.

¹²⁵ Plat., *symp.*, 208 c.

eser, her an adalet ve adil olmak üzerine kurulu Yeni Dünya'nın planından bahseder. “-Şimdi bir konuyu yeniden almamız gerekiyor. Bunu daha önce konuşmalıydık ama olmadı. Erkekleri sahneye koyup işlerini de belirledikten sonra, madem sen de istiyorsun, kadınlara geçelim. İyi yaradılışlı ve dediğimiz gibi eğitim görmüş erkekler için, kadın ve çocuk sahibi olma işinde tutulacak yol, bence, savaşçılarımızı, sürü bekçileri gibi yetiştirirken tasarladığımız düzene uygun olmalıdır. -Doğru. -Gene o yoldan gidelim. Kadınları da aynı yaradılışta ve aynı eğitimi görmüş olarak düşünelim. Bakalım böylesi bize uygun düşüyor mu, düşmüyor mu? -Ne demek istiyorsun? -Şunu demek istiyorum: Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkekler gibi kollayacak mı, yoksa yalnız eve mi bakacak? Çocuk yapıp büyütme başka bir işe yaramazlarmış gibi, yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da sürüyü kollamak yalnız erkeklere mi düşecek?”¹²⁶ eserin ilerleyen satırlarında aynı şekilde büyümek ve yetiştirilmenin aynı işleri yapabilmekteki önemi üzerinde durulmuştur. Bu durum yine ilk grupta yer alan erkeğin aldığı eğitimler üzerine olacaktır: müzik ve jimnastik. Ancak jimnastikte görülen çıplak kadın vücudunun, Yeni Dünya'daki halka kabul ettirileme yolları da diğer bir tartışma konusu olur.¹²⁷ “-Sokrates, Glaukon... Siz kendiniz devletinizi kurarken herkesin kendi yaradılışına uygun bir tek işi görmesi üstünde anlaşmıştınız.” “Peki, kadınla erkek arasında büyük bir yaradılış ayrılığı olduğunu iddia edebilir misin?” Gel de inkâr et! “Öyleyse kadına yaradılışına uygun bir iş vermek lazım.” Öyle ya. “Öyleyse, saçmalığa, çelişmeye düştünüz işte. Kadınların yaradılışları hem erkeklerden ayırdır diyorsunuz hem de onlara erkeklerle aynı işleri yaptırıyorsunuz.”¹²⁸ Bu adalet arayışı ve eşitlik her paragrafta tartışmanın boyutunu değiştirir. Yaradılıştan itibaren farklı olan, farklı eğitimlerden geçen ve Eski Dünya'da kabul gören cinsiyet farkları tabuları tartışmanın kitap boyu devam etmesine neden olan ana konudur. Onun dünyasında kadın vardır ancak yaratılıştan sahip olduğu farklılıklarıyla vardır.¹²⁹ Eser içerisinde fiziksel olarak güçlü kadınların fiziksel olarak güçsüz erkeklere tercih edildiği, çocuk bakıcılığını erkek ve kadınlardan oluşan grupların yapacağını belirten Platon, Yeni Dünya'sında adeta eşit ve adil bir sınıf oluşturur. Ancak sözleri sürekli çelişki içerir “İyi adam olmalarına çalıştığımız kimselerin, genç, ihtiyar, kadın kılıklarına girip, kocasına çıkışan, kendini mutlu sanıp Tanrılarla boy ölçüşen ya da felaket içinde yas

¹²⁶ Plat., *Politeia*, 451 c-d-e.

¹²⁷ Plat., *Politeia*, 452 a-b.

¹²⁸ Plat., *Politeia*, 453 b.

¹²⁹ Mete Han Arıttürk, “Platon'un Toplum İdeali İçerisinde Kadının Yeri,” *Düşünme Dergisi*, (2017), S. 10, 32.

tutan, göz yaşı döken kadınları, hele hasta, âşık ya da doğum sancısı çeken kadınları taklit etmelerini yasaklayacağız.”¹³⁰ Oluşan yeni düzende kadın sesi, acısı, hastalığı, sevinci, aşkı, hüznü vb. yasak görülmüştür. Erkek için bu sınırlama yapılmamıştır çünkü zaten ona göre düzenin başında yine erkekler olacaktır. Sadece erkeklerin fiziksel olarak güçsüz olanları elenecek kadınların özgün, güçlü adayları bu sınıfa yükselebilecektir. Platon’un eserlerindeki kadın fikri günümüzdeki araştırmacıların dahi tartışma konusudur. Bazıları Platon’un kadın düşmanı olduğunu belirtirken, bazı araştırmacılar proto-feminist yakıştırmalarını yapmaktadır. Her şeyden önce Platon’un çağının ötesinde bir dünya yaratarak, bu dünyada kadınlara pay verdiği gözlemlenir. Onun bu üslubu çağ içerisinde eşit ve adil bir boyutta değerlendirilebilir.¹³¹

Hellen kent devletlerinin otuz yılı aşan mücadelesi; Hellen gücünün kırılmasına, dışarıdan gelen tehlikelere karşı hazırlıksız olmaya neden oldu. Bu esnada Makedonya’da hüküm süren II. Philippos, Hellen kent devletlerini ve Tuna Nehri’nin güneyinde kalan Balkan topraklarını ele geçirmiştir. İÖ 336 yılında II. Philippos’un ölümü, III. Aleksandros’un yani İskender’in tahta geçmesine neden oldu. Yaklaşık yirmi yaşında tahta oturan Aleksandros, kendisinden önce gelen hiçbir hükümdar ve komutana benzemedi.¹³² Eski Doğu dünyasının neredeyse tamamını fetheden Aleksandros, İÖ 323 yılı Haziran ayında hayatını kaybetti. Kendisinden sonra fethettiği topraklar ayrı yönetimlere tabi tutulsa da doğu ve batı kültürleri ortak yeni bir kültürün filizini atmıştı bile.

Hellen tarihi kronolojisinde son çağ olarak bilinen bu sürece bugün Hellenistik Çağ adı verilmektedir. Tarihi kaynaklarda ilk defa İÖ I. yüzyılda karşımıza çıkan Hellenistik kavramı, on iki havarinin bir grubu için kullanılmış bir kavramdır. Ancak bugünkü anlamında kullanımı, XIX. yüzyıla kadar uzanır. Hellen dilinin büyük bir toprak parçasında kullanılması üzerine Hellen adından türeyen; *Hellenismus* (Hellenizm [Hellenistik Çağ]) bu çağı anlamlandırmak için uygun görülmüştür. Alman araştırmacı John Gustav Droysen (6 Temmuz 1808 - 19 Haziran 1884) tarafından ortaya atılan bu terim, üç yüz yılı aşan çağ için kullanılması en uygun isimler arasında yer almaktadır.¹³³

¹³⁰ Plat., *Politeia*, 395 e.

¹³¹ Arıttürk, “a.g.m,” 38.

¹³² Mehmet Ali Kaya, *Ege ve Eski Yunan Tarihi II Klasik ve Hellenistik Çağlar*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2022-b), 388.

¹³³ Kaya, *a.g.e*, 435.

İÖ 334-333 tarihinde III. Aleksandros'un ölümü ile başlayan bu dönem, İÖ 31 Actium Deniz Savaşı'nı kaybeden Ptolemaios'un¹³⁴ yıkılması ile son bulmuştur.

Hellenistik Çağ'da kadın, adından daha fazla söz ettirmiştir. Klasik Çağ'a kadar sadece ev işinde karşımıza çıkan kadın; doktor,¹³⁵ hükümdar, öğretmen vd. olmuş tarihte adından bahsettirme fırsatı yakalamıştır. Özellikle Hellenistik Çağ'ın sağladığı yeni kültürel ortam ve eğitim alanındaki gelişmeler daha ılımlı bir ortam oluşmasına neden olmuştur. Geçen çağdan itibaren önem kazanan felsefe bilimi, matematik vb. birçok bilimin önem kazanmasına neden olmuştur. III. Aleksandros'un ele geçirdiği topraklara bilim heyetleri göndererek eğitimin ve kültürel ilerlemenin önünü açmıştır. Hellenistik Çağ'a kadar kültür merkezi olan Atina, bayrağı Pergamon, Aleksandreia ve Antiokheia'ya devretmiştir.¹³⁶

Tarih, kazananların tarihidir. Özellikle bu döneme kadar Hellas uygarlığında, erkek üstünlüğü ve öncüllüğü gözlemlenir. Birkaç yüzyıl önceye kadar evde oturan, ev içerisinde dahi bazı odalara giremeyen, babasından kocasına adeta alınıp satılan, erkek tarafından yaşamasına izin verilen vd. kadınlar artık adından söz ettiren, varlık kazanmış, tarihte yer alan bir cinsiyet olarak karşımıza çıkar. İÖ II. yüzyıla tarihlenen Boiotia'da yer alan bir yazıtta bir kadının bir köleyi serbest bıraktığından söz edilir.¹³⁷ Hellaslı kadın bu döneme kadar kendi hürriyetini kazanamamışken bu tarihle birlikte, başkalarına hürriyet verme hakkını kazanmıştır. Yine yapılan araştırmalarda Hellenistik Çağ ile kadın adaklarında artış gözlemlendiği dikkat çekicidir. Dönemin ekonomik gelişmeleri ile eğitimin daha ulaşılabilir hale gelmesi, kadın haklarındaki artışın ana nedenleri arasındadır.¹³⁸ Eğitimdeki gelişmeler özellikle üst sınıfta yer alan kadınların eğitime daha kolay ulaşmasının önünü açmıştır. Okul öncesi eğitim kavramının ilk olarak Hellenistik Çağ'da ortaya çıktığı kabul

¹³⁴ Son Hellenistik Krallıktır.

¹³⁵ Agnodike, İÖ IV. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülen Atinalı ünlü jinekologdur. Onunla ilgili bilgiler yalnızca Hyginus'un *Fabulae* (Öyküler) isimli eserinde yer alır. Verilerin yetersizliği Agnodike'nin gerçek bir tarihi figür olup olmadığını düşündürür. Ancak insan olarak Agnodike ya da figür olarak Agnodike: Atina'da ilk kadın jinekolog olmasının yanı sıra büyük bir devrim gerçekleştirmiştir. Agnodike'nin tıp eğitimi almak için kılık değiştirdiği bilinir. Aldığı eğitim ile kadınları iyileştirmiş ancak dönemin yasalarına aykırı olarak (kadın mesleği olarak görülmemen; jinekoloji) Agnodike ölümle karşı karşıya kalmıştır. Yargılandığı esnada iyileştirdiği kadınlar birleşerek mahkemeye başvurmuş bu seferde Agnodike'yi onlar kurtarmıştır. Bu tarihten sonra Atina kadının tıp alanında eğitim almasına olanak sağlamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. İşbilen, "a.g.m.," 95-97.

¹³⁶ Külahlı, *a.g.e.*, 206.

¹³⁷ İşbilen, "a.g.m.," 93.

¹³⁸ Hüseyin Üreten, "Kyzikos'lu Bir Kadın Euergetes: Kraliçe Apollonis," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2004), C. 23, S.36, 252.

edilmektedir.¹³⁹ İlk eğitim anne, sütanne ve dadı ile gerçekleşir, bu ilk eğitim ahlak ve ruh üzerinedir. Yedi yaşına giren herkes cinsiyet ayrımına uğramadan ilkokul eğitimine başlar. Genelde Hellen dünyasında karşımıza çıkan müzik ve jimnastiğin yanı sıra okuma yazma eğitimi Hellenistik Çağ ile artışa geçmiştir. Ortaöğretim ise ailenin inisiyatifine bırakılmıştır. Yazılı kaynaklarla Batı Anadolu’da yer alan Aiol ve Ion kentlerinde, kadınların ortaöğretim eğitimi aldığı kanıtlanmıştır.¹⁴⁰ Eğitim seviyesindeki yükseliş kadının meslek seçme hakkını ortaya çıkartmıştır. Alanında uzmanlaşan kadın, ev dışına çıkarak eğitimci, tüccar, sağlıkçı vd. olmuştur.

Hellenistik kadın deyince en ünlüleri elbette yönetici kadınlardır. Hellen devlet düzeninde varlıklı vatandaşların kamu yararına gerçekleştirdikleri faaliyetler *leitourgia* (λειτουργία) olarak anılırdı. Hellenistik Çağ ile refah seviyesindeki artış özellikle varlıklı vatandaşların bu zorunlu görevlerinin isteyerek gerçekleşmesine neden olmuştur. *Leitourgia* teriminden türediği düşünülen *euergetes* (εὐεργέτης) kavramı Türkçeye hayırsever olarak çevrilir. Hellenistik Çağ’ın en ünlü kadın *euergetes*lerinden biri de Pergamon kraliçesi Apollonis’tir.¹⁴¹ Hellenistik Çağ kadın yöneticileri arasında en ünlüsü ise elbette Ptolemaios Krallığı’nın son yöneticisi VII. Kleopatra’dır.¹⁴² Günümüz değerli araştırmacılarından Dr. Öğr. Üyesi Eylül Güzel’in, Prof. Dr. Turhan Kaçar hocanın katkılarıyla sunmuş olduğu doktora tezi: “Tarihsel Bir Kişilik Olarak VII. Kleopatra (M.Ö. 69-30)” Kleopatra ve dönemini anlamak adına oldukça değerli bir çalışma. Bu tez çalışmasının katkılarıyla, Antik Çağ’ın en ünlü hükümdarlarından olan VII. Kleopatra’ya değinmek isterim. XII. Ptolemaios Theos Philopator Philadelphos Neos Dionysos’un kızıdır. Kleopatra, oldukça karizmatik ve çok yönlü bir yöneticidir. Özellikle aldığı eğitim, doğu ve batı dillerine hâkimiyeti onun tahtının sağlamlaştırmasında öncü olmuştur. Kleopatra, dönemin ünlü tıpçılardan aldığı eğitim sayesinde kendisini sağlık alanında geliştirmiştir. Ayrıca Kleopatra’ya atfedilen günümüzde fragmanlar halinde ulaşılmış *Kosmetika* (Καλλυντικά)¹⁴³ eseri de dermatoloji üzerine değerli eserler arasında yer alır.

¹³⁹ Külahlı, *a.g.e.*, 263.

¹⁴⁰ Külahlı, *a.g.e.*, 279.

¹⁴¹ *Kyzikos*’lu (Erdek), Apollonis I. Attalos’un karısıdır. Pergamon’da yer alan Demeter Tapınağı ve kültünün onun yardımlarıyla günümüze ulaştığı kabul edilir. Daha fazla bilgi için bkz. Üreten, “a.g.m.,” 259.

¹⁴² Hellenistik kültürün son kalesi olarak bilinen Ptolemaios’un yıkılması, Antik Çağ’ın son perdesi olan Roma ve kültürünün hâkimiyetine neden olmuştur.

¹⁴³ Eserin büyük çoğunluğu Galenus tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir. Fragmanlar halinde elimize ulaşan eserin I. II. III. ve VI. Fragmanlarının Kleopatra’ya ait olduğu düşünülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Eylem Güzel, *Tarihsel Bir Kişilik Olarak VII. Kleopatra (M.Ö. 69-30)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2017), 97-98.

Devlet stratejisini oldukça iyi bilen Kleopatra, dönemin en büyük devleti olan Roma'nın yönetici komutanlarıyla ittifak kurarak Mısır'ın ömrünü uzatmış, kendi tahtını sağlamlaştırılmayı hedeflemiştir. Mısır geleneklerinde firavun ve kraliçe yani XIII. Ptolemaios ve VII. Kleopatra tahtı eşit haklara sahip bir şekilde yönetmeliydi. Ancak Kleopatra, Caesar ile siyasi ve bireysel ilişki yaşamaya başlayınca gerginlik artmıştır. İskenderiye Savaşı ile son bulan taht mücadelesinin kazananı Kleopatra olur. Hükümdar olduğu ülkesine en iyi hizmeti sunduğu bilinen Kleopatra, Caesar'ın ölümüyle birlikte, Romalı ünlü komutan Marcus Antonius ile siyasi ve bireysel ilişkisine başlar. Roma'daki iç karışıklıklar, ülkenin Octavianus ve Antonius tarafından ikiye bölünmesi vb. siyasi olaylar en nihayetinde Actium Deniz Savaşı ile son bulmuştur. Bu tarihi olay, Antik Çağ'ın son perdesi olan Roma'yı tarih sahnesine sürüklerken Hellen şehir devletlerinin İÖ II. binyıldan itibaren oluşturdukları uygarlığı da tarihin tozlu sayfalarına sürüklemiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Ancak elbette Hellen kültürü, dini, dili vd. günümüze kadar uzanmış oldukça zengin bir kültürdür.

2. BÖLÜM

2. ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİ VE TANRIÇALAR

2.1. Mit Kavramı, Tanımı ve İşlevleri

Myth (mit [μύθος]) kavramı Hellence bir kavramdır. Türkçede söz, konuşma ya da efsane anlamlarına gelir.¹⁴⁵ Hellencede karşılığı söz olan üç kelime vardır: *Mythos* (μυθος), *epos* (ἔπος)¹⁴⁶ ve *logos* (λογος).¹⁴⁷ Ortak anlama gelen bu üç kelimenin tarihsel süreçte değişime uğradığını görürüz. Başlangıçta *mythos* olduğu var sayılır; *mythos*, tamamen görülen ve duyulanla sınırlıdır. Araştırmacılar bu ilk söze güven duymaz.¹⁴⁸ *Epos* ise *heksametron* vezniyle yazılan bir şiir türüdür. *Mythos* anlatılan şeyin içeriği, *epos* ise ölçüsü ve süsü olarak kabul edilir. *Mythos* ve *logos*, Homeros ve Hesiodos'un eserlerinde (İÖ VII. yüzyılda) aynı anlamda kullanılan iki kelime olarak karşımıza çıkar.¹⁴⁹ Ancak zamanla *logos* bilimsel bir üslup kazanırken *mythos* araştırmacılar tarafından aşağılanmaya başlamıştır. Söz (*mythos*), yaratılışla bütünleşmiştir. *Logos*un açıklayamadığı bu boşluklar, *mythos*la sıkı ilişki yaşayan *epos*la açıklanmaya başlamıştır. Günümüzde bir bilim dalı olan *Mythlogia* (Mitoloji [Efsane bilimi]) *mythos* ve *logos*un birleşmesinden meydana gelen bir söz öbeğidir. Aslında eski dönemden itibaren kullanılan *mythologeia*; efsane anlatıcısı anlamına gelir. *Mythlogia* efsanelerin ozanlar tarafından aktarılması anlamına gelmektedir. Yani *mythlogia*, bir sanatçı tarafından oluşturulan sanattır. İlk dönemde insanların dilden dile, nesilden nesile aktardığı büyük bir kültürel zenginlik olan *mythlogia*; insanın özünü anlatması açısından oldukça özeldir.¹⁵⁰ Yaratılıştan, kahramanlık mitolojilerine her anlamda tarihin boşluklarını dolduran *mythlogia*; bir bilim dalı olmanın ötesinde insanın nesillerdir koruduğu kültür varlığı ve benliğidir.

Peki, bu başlangıçtan itibaren var olmuş olan söz-(*mythos*) tam olarak neyi anlatır? *Mythos*, Antik Çağ topluluklarının bireyi, doğayı, canlı ve cansız pek çok şeyi tanımlaması için kullandığı bir tür söz sanatıdır. İlkel insan var olduğu andan itibaren kendini keşfetme

¹⁴⁵ Cengiz Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar," *Milel ve Nihal*, (2009), C.6, S.1, 28.

¹⁴⁶ Hellence söz anlamına gelen *epos*,

¹⁴⁷ Herodotos, *Historia*, 4.

¹⁴⁸ Platon'a göre *Mythos*; "*mitosa ait bütün o kötü şeyler, Platon'a göre insanların uydurması ve çarpıtması olmak zorundadır.*" Daha fazla bilgi için bkz. Plat., *Politika*, 62-a.

¹⁴⁹ Birdal Akar, Platon'un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 11.

¹⁵⁰ Erhat, a.g.e., 7-8.

yolunda ilerler. Doğada karşılaştığı her şeyi kendine sunulmuş olan iyilikler ve kötülükler olarak yorumlayarak bunlara yaratıcı sıfatlar vermiştir. Fırtına tanrısı, bereket tanrısı, aşk tanrısı vb. İnsanın korkularını ve ihtiyaçlarının kavrayışı olarak karşımıza çıkan bu tanrı(ça) gibi sıfatlara sahip varlıklar, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan insanların iyilik, kötülük, korku, ihtiyaç vb. algılayışını yansıtır. Bu durum farklı coğrafyalarda oldukça benzer efsanelerin oluşmasına neden olmuştur.¹⁵¹ Günümüzde *mythos* için birçok açıklama yapılır. Araştırmacı Donna Rosenberg'e göre: “Söylenceler, bir toplumun manevi değerlerini yansıtan ciddi öykülerdir. Bu öyküler bir toplumun dünya görüşünü ve önemli inançlarını temsil ettikleri için, o toplumun kültürü tarafından değer verilen ve korunan insani deneyimlerin birer simgesidir. Söylenceler, kökenleri, doğal olayları ve ölümü konu edinebilir; ilahların özellik ve işlevlerini betimleyebilir ya da kahramanlık öyküleri anlatarak, kahramanca ve erdemli davranışlara birer model oluşturabilirler.”¹⁵² Paragraftan anlaşıldığı üzere *mythos*, insanın kendini ve kültürünü besleyerek yücelten bir göreve sahiptir.

Mythos, birçok bilim dalıyla ilişkisi sebebiyle kişiye özgün tanımlara sahip olabilir. Örneğin; bir tarihçi *mythos*u araştırmalarının her aşamasında kullanabilirken, bir psikolog *mythos*u kişiyi tanımlama aşamasında kullanabilir.¹⁵³ Bu durum farklı tanımlamalara neden

¹⁵¹ *Mythoslar*; savaş, ticaret vb. etkileşimlerle ortak unsular barındırır. Ancak temelde korku ve ihtiyaca hizmet eden benzer söz sanatlarının oluşması insanın ihtiyaçlarıyla ilgilidir.

¹⁵² Fatma Hicret Un, *Karşılaştırmalı Hint ve Yunan Mitolojisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011), 2-3.

¹⁵³ Ünlü nörolog Sigmund Freud'un çalışmalarında *mythoslar*, psikanaliz metoduyla denek haline getirilmiştir. Çalışmalarda ilkel insan ve aşırı kaygılı insan arasında bağlantı kurar, Freud'a göre, *Mythos*un tanımı insanın içgüdülerinde gizlidir. Bu içgüdülere en iyi örnek; psikolojide Oedipus Kompleksi olarak açıklanan hadisedir. *Mythosa* göre Oedipus, kral Kadmos ve Tanrıça Harmonia'nın soyundan gelir. Sonraki bölümlerde ayrıntılarıyla belirteceğimiz üzere bu soy lanetlenmiştir. Thebai kralı Laios'un oğlu olan Oedipus'un annesinin adı eserlerde farklı isimlerle anılmaktadır. *Odyseia*'da Epikaste, *tragedia* yazınlarında Iokaste (...) olarak geçmektedir. Efsaneye göre, Iokaste hamile kaldığı bir sırada ya da hamile kalmadan önce Teiresias'ın kehanetiyle doğuracağı oğlunun babasını öldüreceğini ve felaketlere neden olacağını öğrenmiştir. Ancak Iokaste çocuğu doğurmuş kısa süre sonra da olacaklardan endişe duyarak Oedipus'un ayak bileklerini kamyı yardımıyla delerek birbirine bağlamıştır. Oedipus yani Hellence şiş ayak adımı bu şekilde aldığı düşünülür. Iokaste'nin, Oedipus'u bazen bir sepete koyarak nehre bıraktığı, bazen de bir dağa bıraktığı söylencelere karışır. Ama en nihayetinde kral Polybos'a evlat olmuştur. Ergenlik çağına kadar Polybos'un sarayında kalan Oedipus'un saraydan ayrılma nedenleri de çok çeşitlidir. Kimi yazara göre, evlatlık olduğunu öğrenmiş. Kimi yazara göre, atların peşinden gitmiş. Kimi yazara göre ise kendisiyle ilgili kehaneti öğrenerek Polybos'tan uzak durmak için evden ayrılmıştır. Yolda biyolojik babası Laios ile karşılaşır, aralarında geçen tartışma sonrası Oedipus Laios'u ve onun kılavuzunu öldürür. Bu şekilde kaderinden kaçmaya çalışırken kehaneti gerçekleştirmiş olur. Thebai yolunda canavar Sphinks (Σφίγγα), ile karşılaşır. Bu canavar Thebai halkına sorular sorup bilemeyince yiyen bir canavardır. Bu karşılaşmanın da birçok versiyonu vardır, ancak bu olayın sonunda Sphinks ölmüş Thebai halkı canavardan kurtulmuştur. O esnada taht ya boştur ya da Laios'un erkek kardeşi Kreon tahta oturuyordur. Oedipus'u mükâfatlandırmak için tahtı ve dul eş Iokaste'yi Oedipus'a eş olarak verdiler. Oedipus, trajik bir şekilde annesiyle evlendiğini

olmasının ana sebebidir. Temelde insan doğasında gelişen *mythos*lar, insanın sanatsal boyutunun ve düşünme sisteminin en temiz örnekleri arasında yer alır. *Mythos*lar, birçok uygarlık için *kozmogonia* (evren doğumu [*κοσμογονία*]), *theogonia* (*θεογονία* [tanrıların doğuşu]) vb. tarihi kronolojiye sahip önemli bir üslupla gelişir. *Mythos* kavramı ve kavramın tarihi süreçte nasıl geliştiğinin üzerinde kısaca durduk. Şimdi bir sonraki başlıkta Hellen *mythos*ları ve *mythos*larda tanrıçalar üzerine durarak tezimizin ana konusunu içeren üçüncü bölüme geçeceğiz.

2.2. Eski Hellen Mitolojisi ve Tanrıçalar

Antik Çağ'da ve Modern Çağ'da kabul gördüğü üzere Hellen *mythos*larının yazıya geçmesi, günümüze kadar ulaşması ve tarihi kaynak olarak kullanılmasını vd. sağlayan iki yazar vardır: Homeros ve Hesiodos.¹⁵⁴ Homeros'un *Iliada* (*Ιλιάδα*) ve *Odysseia* (*Οδύσσεια*), destanları, Hesiodos'un *Theogonia* (*Θεογονία*) ve *Erga kai Hemera* (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι*) destanları, Hellen *mythos*larının temel kaynakları olarak kabul görür.

Hellen toplumunda *mythos*lar, anaerkil düşünceden ataerkil düşünceye geçişin en büyük örnekleri arasındadır.¹⁵⁵ Başlangıçta toprağın varlığı Neolitik Çağ'da yer alan toprak-kadın ikilemini hatırlatırken daha sonra gök kavramı ortaya çıkar. Tamamen insan görünümünde olan tanrı(ça)lar¹⁵⁶ aslında insan duygularını da paylaşır. Kin, ihtiras, iktidar şehveti, endişe, korku vb. taht mücadeleleri tıpkı; Hellen-Pers Savaşları gibi onlarca yıl sürer. İktidar alametleri ise elbette penistir. Uranos'un iktidarının, penisinin kesilmesiyle son bulmuş olması bu durumun en büyük göstergesidir.

Bütün uygarlıklarda olduğu gibi Hellen *mythos*ları da *kozmogonia* (evren doğuşu [*κοσμογονία*]) ile başlar.¹⁵⁷ Hesiodos'tan öğrenildiğine göre; başlangıçta *Kaos* vardır.¹⁵⁸

ve babasını öldürdüğünü öğrenince gözlerini kör eder. *Mythos*ta trajik bir şekilde anlatılan bu hadise, Freud'a göre; çocukluk dönemi bilinç dışında gerçekleşen birtakım eksikliklerden, babanın otoritesinden kaynaklanan duygu boşluğunu annenin şefkati ile kapatmaya çalışan çocuğun baba ile rekabetini ifade eder. Bkz. Grimal, *a.g.e.*, 549-553. Daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Işık Albasan, "Yunan Mitolojisinin'ne Psikanalitik Bir Yaklaşım," *Homeros*, C. 2, S. 3, (2019), 99-100.

¹⁵⁴ Tezimizin, "Eski Hellen Toplumu ve Kadının Yeri" başlığı altında uzunca ozanlar ve eserlerinden bahsettik.

¹⁵⁵ Donna Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*, (Çevirenler; Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tulay Kenanoğlu, Tahir Kocayigit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı), Ankara: İmge Kitabevi, 2017, 22-23.

¹⁵⁶ *Antropomorfik* (insan biçimli [*Ανθρωπόμορφος*])

¹⁵⁷ Yararlanış; insanın merak ettiği, sorduğu ve aradığı ilk sorudur.

¹⁵⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 62.

Olympos'un ilk sakinleri Kaos (boşluk [*Χάος*]), Gaia (Toprak [*Γαία*]), Eros (Aşk [*Ἔρως*]), Erebus (Karanlık [*Ερεβος*]) ve Nkys'dir (Gece [*Νύξ*]). Evren, Gaia'nın yani toprağın üremesiyle çoğalmaya şekillenmeye başlamıştır. Uranos (Gök [*Οὐρανός*]), Pontos (Deniz [*Πόντος*]) ve ihtişamlı koca dağlar toprağın eseridir. Daha sonra toprak sevgisini Uranos ve Pontos ile paylaşmış ünlü titanlar,¹⁵⁹ Kyklopslar (*Κύκλωπες*) ve Hekatonheirler (*Ἑκατόγχειρες*) bu sayede doğmuştur. Evren şekillenirken bir yandan da taht kurulmuştur. Toprağın başlangıçta kendisine eşit yarattığı her yeri saran gök, bir anda *tyran* kılığına girmiş, kendi evlatlarından korkarak onları hapsedmiştir. Toprak, plan yaparak evladı Kronos'tan yardım alır. Kronos bir gece Uranos'un iktidarını simgeleyen penisini altın tırpan ile keser. Kesilen penis denize düşer, köpüklerden *Olympos*'un tescilli güzeli *Aphrodite* doğdu. Artık iktidar, tyran Uranos'u yenen Kronos'a geçmiştir. *“Fakat Uranos oğullarına kızdığından onlara Titanlar demeye başladı. Kendisini aşan bir iş yaptıklarından kötü bir suç işlemişlerdi ve ileride bunun intikamı alınacaktı.”*¹⁶⁰ Kronos kardeşi bereketli Reia ile evlendi. Bu evlilik üçüncü kuşak tanrı(ça)ların doğmasına neden oldu. Ancak Kronos iktidarının ele geçmesinden korkan bir kraldı. Bu yüzden kardeşleri korkunç Kyklops ve Hekatonkheir'leri hapsedti, doğan çocuklarını tek tek kundağıyla yuttu. Kronos'un yönetimi her geçen gün daha despotik bir hal almaya başladı, paranoid kişiliği herkesten şüphe duymasına neden oluyordu. Çevresinden tahtını tehdit eden herkesi uzaklaştırdı. En büyük zararı kendisine olan Kronos'un bu haline Gaia, Reia ve Uranos birlik olup bir çözüm bulmak istediler. Kâhin Gaia'ya göre; Kronos'un tahtı ancak onun soyundan gelen biri tarafından ele geçirilebilirdi.¹⁶¹ Bu yüzden ilk iş Reia'nın doğan çocuğunun kundakla yutulmasını engellemek oldu. Yeni doğan çocuk bir nevi *Olympos*'un kaderiydi. Tanrı ve tanrıçaların yüce tanrısı, kralların kralı yüce Zeus bu şekilde kurtarıldı. Zeus, dağlarda keçi sütüyle ve perilerle büyüdü, güçlendi. Vakti gelince babasının *tyranlığına* son vermek için *Olympos*'a gitti. *Mythosun* bundan sonrasını Hesiodos şu sözleriyle anlatır: *“Toprağa ve oğluna yenildiğinde, Yediği çocuklarını teker teker kustu. İlk ve son kustukları taşa dönüştü. Zeus da çıkan taşları Parnassos eteklerindeki Pytho'da toprağa dikti. Daha sonra Zeus amcalarını kurtardı. Zincirlenmiş Uranos ile başladı işe. Amcaları bu iyiliği unutmadılar. Kendisine yıldırım ve gök gürültüsünü verdiler. Aslında*

¹⁵⁹ Altı kız altı erkek toplam on iki titan doğmuştur. Bunlar: *Okeanos* (Okyanus [*Ὠκεανός*]), *Koios* (Akıl [*Κοίος*]), *Hyperion* (Gözlem [*Υπερίων*]), *Iapetos* (Dikkat [*Ἰαπετός*]), *Theria* (Görüntü [*Θεία*]), *Reia* (Doğurganlık [*Ρέα*]), *Themis* (Adalet [*Θέμις*]), *Mnemosyne* (Hafıza [*Μνημοσύνη*]), *Phoibe* (Parıltı [*Φοίβη*]), *Krios* (Kural [*Κρείος*]?), *Thethys* (Deniz [*Τηθύς*]), *Kronos*'tur (Bereket [*Κρόνος*]).

¹⁶⁰ Hesiodos, *Theogonia*, 210.

¹⁶¹ Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*, 37.

bunların hepsi toprağın bağrında saklıydı.”¹⁶² Bundan sonra *Titanomakhia* (Tanrılar ve Titanların Savaşı [*Τιτανομαχία*]) başladı. “Bu olaydan sonra Zeus başa geçti, tüm ölümlülerin ve ölümsüzlerin kralı oldu.”¹⁶³ Artık Zeus’un tahtı kurulur *mythos*ların başrolleri 12 *Olymposlu* tanrı(ça)¹⁶⁴ olur.

Yaratılıştan itibaren tanrı(ça)ların dünyasına kısaca değindik. Hellen tanrı(ça)ları ve çağ insanının tanrıça algısına değinerek bölümümüzü noktalayacağız.

2.2.1. Gaia (Toprak [*Γαία*])

Gaia’dan bahseden ilk yazar Hesiodos’tur.¹⁶⁵ Eserde Gaia “sağlam tabanlı,” “geniş göğüslü” (*eurysternos* [*εὐρύστερνος*]) ve “engin kucaklı” olarak anılır. Gaia, insan aklındaki toprak ana kavramının Hellen toplumundaki yansımasıdır. Hellen toplumunda evren tasviri; Hesiodos’a göre üç, Homeros’a göre dört kata ayrılmış bir düzene sahiptir. Buna göre; en üstte yer alan “gök” tanrı(ça)ların evidir. Orta katmandaki “toprak” insanların, tanrı(ça)ların ve yaşayan bütün canlıların evidir. *Tartoros* adı verilen diğer katta ölümler, cezalı ölümsüz yaratıklar yer alır.¹⁶⁶ Hesiodos gökten toprağa topraktan *tartarosa* kaç günde gidileceğini şu sözleriyle betimler; “Gökyüzünden bir örs düşse ancak dokuz gün dokuz gece sonunda, onuncu gün varırdı yeryüzüne. Aynı şekilde tunç bir örs aşağı düşse ancak dokuz gün sonunda yolculuğunu tamamlar ve *Tartaros*’a ulaşırdı.”¹⁶⁷ Hesiodos evren katmanlarını farklı mesafede yansıtırken, Homeros “gökle dünya arası kadardır *Tartaros*’la *Hades* arası” diyerek eşit mesafelerden bahsetmektedir.¹⁶⁸

Toprağın en başından itibaren var olduğu ve özellikle evreni şekillendirdiği aşikârdır. İlk olarak kendi kendine doğuran¹⁶⁹ Gaia, gök ve su gibi insanı hayatta tutan en önemli iki unsuru oluşturur. Ardından aşk için içine girer, bu durumda toprak ile gök ve

¹⁶² Hesiodos, *Theogonia*, 500-505.

¹⁶³ Hesiodos, *Theogonia*, 506.

¹⁶⁴ Zeus (*Ζεύς*), Hera (*Ήρα*), Poseidon (*Ποσειδῶν*), Demeter (*Δημήτηρ*), Aphrodite (*Αφροδίτη*), Apollon (*Απόλλων*), Artemis (*Άρτεμις*), Athena (*Άθηνά*), Ares (*Άρης*), Hephaistos (*Ηφαιστος*), Hermes (*Ερμής*) ve Dionysos (*Διόνυσος*). 12 *Olymposlu* arasında yer alır. *Hades* (*Άδης*) ve *Hestia* (*Εστία*) bazı kaynaklarda *Olymposlu* olarak geçer.

¹⁶⁵ Homeros’un Hesiodos’tan daha önce yaşadığı kabul edilir, Homeros eserlerinde Gaia’ya yer vermemiştir.

¹⁶⁶ Hesiodos’a göre, *tartaros* ve ölümler dünyası (*Hadou domos* - *Hades* ülkesi) aynı katmanda yer alırken Homeros’a göre ayrı kabul edilir. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Gözlü, “Grek Mitolojisinde Evrenin Tanrıları Yaratma Süreci,” *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (2021), C.9, S.2,173.

¹⁶⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 725.

¹⁶⁸ Hom., *Il.*, VIII 15.

¹⁶⁹ *Parthenogenesis* (bakire doğum [*παρθενογένεσις*])

toprak ile su birleşir. Gaia sonsuz bereketiyle yaratmayı sürdürür.¹⁷⁰ Hellen inanişında Gaia, tanrı ya da tanrıçadan çok evrenin başından itibaren var olan, her şeyin annesi ya da babası olarak kabul gören bir varlıktır. Gaia, insanlığın varlığı ile kabul gören toprak ana figürünün Hellas'ta en kült ismidir. Her şeyin başında kendi kendine üreten bir varlık olan tanrıça: Evrenin, tanrı ve tanrıçaların, insanın her şeyin başıdır. Gaia, üretkenliğiyle tanrı ve ana sıfatlarına en uygun varlık olarak görülmüştür. Aslında bu kadar güçlü bir varlıktır. Koskoca evreni kendisi inşa etmiştir ancak sırasıyla: Uranos, Kronos ve Zeus'un hâkimiyetini kabul etmiş onların dünyasında yaşamaya sürüklenmiştir.¹⁷¹

Peki, Antik Çağ'da kabul gören toprak ana kavramı tam olarak neyi ifade eder? Hellen dünyasında bu cinsiyet üstünlüğü mitlere nasıl yansımıştır? İnsanlık tarihine bakıldığında zaman ilk insanlar her şey için fazla düşünmeli, çevresindeki tehlikelere karşı dikkatli olmalıydı. Gün içerisinde her insan kendi besinini bulur, karnı doyunca uyku ihtiyacını karşılayacak güvenli yerler keşfederdi. Kısaca kadın ya da erkek diye bir ayrım yoktu. Yalnız bazılarının süper gücü vardı: Ayda bir kanayıp ölmek, vücudunun yenilenmesi. Dürtülerini dileyerek birleşen insanların bebekleri oldu. Tıpkı toprağın çiçeği saklayıp bir anda çıkarttığı gibi anne, karnında bir bebek gizledi ve rahminden bebeği çıkarttı. Bu bebekler için annenin memeleri besin veriyordu. O zaman kadının üreten toprak ile eş olabileceği inancı doğdu. Kadının bedeni kutsal toprak gibiydi, kanasa da ölmüyordu, güçlüydü. Kendi besinini ürettiyordu, bereketliydi. Yeni bir ürün yani insan ürettiyordu, yaratıcıydı. Bu yüzden gelenek olarak, insanı yaratanın kadın olabileceği düşüldü. *Mythos*larda da başlangıçta bir kadın varlığına şahit oluruz. Tabii daha sonraları, Hellas geleneklerinde değişime uğrayacaktır. İnsan aklıyla gelişmeleri takip ettikçe çağlar atlamıştır. Neolitik Çağ'da (İÖ yak. 15.000-8000) tarım işlerine gönüllü olan insanlar yerleşik yaşama geçmiş, toplum bilinci yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Antropologlara göre bilinen ilk devrimciler, kadınlardır. Anadolu'da Neolitik Çağ'ın en önemli örneği olan, Konya Çatalhöyük yerleşkesinde ele geçen kilolu, çıplak, başında kubbe olan, bir tahta oturmuş, genital bölgesi üçgen kare şekilde, doğum yapmak üzere vd. çok çeşitli kadın heykelleri ele geçmiştir. Bu heykellerin bir tahıl ambarında bulunması bazı şeyleri anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Evet, kadına bir kutsiyet atfedildiği, özellikle toprak ile ilişki kurulduğu çok nettir. Ancak bu dönemde kadın ya da erkek arasında bir fark yoktur.

¹⁷⁰ Gözülü, "a.g.m.," 177.

¹⁷¹ Uranos'un *tyranlığından* kurtulmak için Kronos'u, Kronos'un *tyranlığından* kurtulmak için Zeus'u kullanmıştır.

Eşit çalışma koşulları, eşit haklar doğrultusunda yaşam gözler önündedir. Günümüzde Ana Tanrıça kültü olarak bilinen bu kültürün temellerinde, sevgi, saygı, teşekkür vd. minnet duygularının hâkim olduğu kabul görür.¹⁷²

Dünya’da gerçekleşen: Savaşlar, göçler, madenden silah üretimi, toprak kavgası, hâkimiyet kavramları ataerkil görüşü beslemiştir. Hellen Çağ’ı da bu sistemin doruk noktasıdır. Özellikle *mythoslarda* karşımıza çıkan değişimler göz ardı edilmeyecek kadar özeldir. Hellen inancında başlangıçta bir kadın üretici olan Gaia vardır, ancak insanın yaratıcısı bir Titan olan Prometheus’tur.¹⁷³ Burada bahsi geçen insan, günümüz cinsiyetiyle erkektir. Ayrıca ilerleyen dönemlerde kadının yaratılmasının¹⁷⁴ sebebinin insana ceza vermek olduğu ya da kadının iradesiz oluşuyla insanın bütün kötülüklerle tanıştığı hikâyeleri karşımıza çıkar. Kadınsız bir dünya görüşünü benimsemiş olan; Samsatlı Lukianos’un görüşleri, kadının Hellen toplumu içerisindeki dönüşümünü anlamak adına değerlidir. Lukianos’un *Gerçek Bir Hikâye*¹⁷⁵ adlı eserinde, Ay’da yaşadıkları düşünülen Selenite¹⁷⁶ ve Dentrithite¹⁷⁷ ırklarının ikinci bir cinse yani kadına ihtiyaç duymadan üremelerini anlatır.¹⁷⁸ Eserde yer alan Seleniteler, sadece tek cinsiyetin var olduğu yani

¹⁷² Darga, a.g.e.,

¹⁷³ Prometheus, *Titanomakhia* sonrasında safını belli etmemiştir. Oldukça akıllı olan bu titan, Zeus’a karşı gelebilecek tanrı(ça)larla aynı görünen, aynı duyguları taşıyan bir tür yaratmak ister. Bu tür insandır, inanışa göre balık ve Prometheus’un gözyaşından yaratılan ilk insanların cinsiyeti bugünkü erkeklerdir.

¹⁷⁴ Hellen mythoslarında bilinen ilk kadın, Pandora’dır. Tez içerisinde, Eski Hellen Toplumu ve Kadının Yeri başlığı altında Pandora *mythosundan* daha detaylı bahsedilmiştir.

¹⁷⁵ Bilinen ilk bilim kurgu eser.

¹⁷⁶ “Öncelikle orada kadınlardan değil erkeklerden doğuyorlar. Erkekler birbiriyle evleniyorlar ve kadın kelimesinin ne olduğunu bilmiyorlar bile. Yirmi beş yaşına gelene kadar her erkek orada kadın eş olarak sayılıyor, bu yaşı geçtikten sonra ise koca olarak görülüyorlar. Çocuklarını karınlarında taşıyorlar bunun yerine baldırlarında taşıyorlar. Hamile kaldıktan sonra ise baldırları şişmeye başlıyor. Aradan zaman geçtikten sonra ise baldırı yarıp çocuğu ölü şekilde çıkarıyorlar, daha sonra ise onu ağzı açık bir şekilde yukarı çıkarıp rüzgârla hayat bulmasını sağlıyorlar.” Lukianos, *Gerçek Bir Hikâye*, 27.

¹⁷⁷ “Şimdi size daha büyük bir şey anlatacağım; Dendrites olarak adlandırdıkları bir tür daha var. Erkeklerin sağ yumurtalığını kesip toprağa gömüyorlar. Sonrasında orada Phallos’a benzeyen büyük bir et ağacı büyüyor. Dalları ve yaprakları da var. Meyvesi ise yaklaşık yarım kol büyüklüğünde meşe palamududur. Bir süre sonra bu meyveler olgunlaşınca onları topluyorlar ve meyvenin kabuklarını soyup erkekleri ortaya çıkarıyorlar. Başka bir ilginç olay ise bu şekilde doğanların cinsel organlarının olmaması. Fil dışından yapılan ya da eğer fakirse ahşaptan yapılan aletleri cinsel ilişkiler sırasında kullanılırlar. Yaşlandıklarındaysa ölmüyorlar duman gibi çözülüp havaya karışıyorlar. Hepsini aynı tarz yemek yiyor. Ateş yakıp kömürün üzerinde kurbağaları kızartıyorlar, havada uçan bir sürü kurbağa görmek mümkün, kendileri ise sofrada oturmuşçasına bunun etrafında sıralanıyorlar, pişen kurbağalardan dağılan dumanları içlerine çekerek karınlarını doyuruyorlar. İşte yedikleri şey bu. İçtikleri ise alında hava. Bunu bir kap için sıkıştırılmış akışkan hava olarak düşünebilirsiniz. Sıcmak ve işemek konusunda bizden farklılar. Çifileşmek için ise biraz tuhaf şekilde baldırlarındaki deliği kullanıyorlar.” Lukianos, *Gerçek Bir Hikâye*, 27-28.

¹⁷⁸ “Ayrıca, ay dünyası, Lukianos’un yaşadığı ve kadınların kamusal yaşama katılımının aslında üst sınıfların ihtiyaçlarına göre belirlenmesinden dolayı son derece sınırlı olduğu toplumun gerçeküstü bir temsili olarak da okunabilir. Aylı kadının ontolojik var olmayışı, bu yüzden, eninde sonunda ve arkaik bir şekilde, kadının kamusal yaşam ve etkinliklere imparatorlukça sınırlandırılmış katılımını karşılayabilir.

cinsiyet kavramının olmadığı bir gezegende yaşar. Bu durumda erkekler (yani cinsiyetsiz gelişen ırk) yirmi beş yaşına kadar doğum yapabiliyordu. Ancak çocuklar bugünkü gibi karın ve vajinadan çıkmaz, erkeğin baldırlarında büyür ve baldırın kesilmesiyle çocuk dünyaya gelirdi. Ayrıca çocuğun ilk nefesi doğduktan sonra almaya başladığı kabul edilir. Eserde yer alan diğer bir ırk olan; Dentrite ırkı da tek cinsiyetli bir ırktır. Bu ırkta doğum erkeğin penisinin toprağa ekilmesiyle, büyüyen ağaçtan meydana gelirdi. Lukianos'un bu ütopyik tablosu, Hellen *mythos*u içerisinde de karşımıza çıkar. Uranos'un kesilen hayâsından doğan Aphrodite, Zeus'un kafasından doğan Athena ve yine Zeus'un baldırından doğan Dionysos. İnsan varlığından beri kabul görmüş hakikatin oldukça dışında, yeni sahte gerçekler oluşturmak ve ataerkilliği beslemek adına oluşturulmuş öykülerdir. Lukianos'un esere, *Gerçek Bir Hikaye* adını vermesi de tezatlığın seviyesini gösterir.

2.2.2. Reia (Ῥαία)

Reia, Gaia ve Uranos'un kızı, Kronos'un kardeşi ve eşidir. İkinci tanrı(ça)lar kuşağı olarak bilinen titanların, kraliçesi ve baş tanrıçasıdır. Reia, 12 *Olympos* Tanrı(ça)sı olarak bilinen kutsal grubun annesi ya da büyük annesi konumundadır.¹⁷⁹ Hellas'ta eski bir yer tanrıçasıdır, İÖ 204 yılında Roma'ya Anadolu Tanrıça Kybele (*Κυβέλη*) olarak yansıtılmış ve tapınım görmüştür.¹⁸⁰ Homeros, eserlerinde Reia'ya yer vermez.¹⁸¹ Hesiodos ise gür saçlı Reia'nın anneliğinden bahseder. Aslında Reia bir bereket tanrıçasıdır. *Lyktos* Mağara'sında oğlu Zeus'u doğururken çok acı çektiği bilinir. Bu esnada ellerini yere dayamış parmak uçlarıyla toprağa bastırmıştır. Toprağa bastırıldığı parmakları *Daktylos* (*Δάκτυλος*)¹⁸² ya da *Daktyl*¹⁸³ adı verilen cinlerin doğmasına neden

Sonuç, kadınların olmadığı ve genç Aylıların anne ve eş işlevi gördüğü bir dünyadır.” Klasik Çağ kadınının kamu alanında yer almamasını vurgulamak adına kaleme alınmış bir bilim kurgu eseri olduğu kabul edilir. Ünsal Çimen, “Samsatlı Lukianos'un Gerçek Bir Öykü'sünün Feminist Bir Yorumu,” *Fe Dergisi*, C. 14, S. 1, (2022), 13.

¹⁷⁹ Zeus, Hera, Demeter, Hestia, Poseidon, Hades çocukları arasında yer alır. Dionysos, Hermes, Ares, Athena, Apollon, Artemis, Hephaistos ise torunları arasında yer alır.

¹⁸⁰ Grimal, *a.g.e.*, 395.

¹⁸¹ Yalnızca *Iliada* eserinde, Hera, Aphrodite'den memeliğini ödünç almak isterken Reia'nın anne rolünden bahsedilmiştir. “*Senden şu sevgi, şu alım var ya, yani şu ölümsüzleri, ölümlüleri alt ettiğin, işte onları bana ver bugünlük. Gidiyorum bol ürün veren toprağın bir ucuna, tanrıların atası Okeanos'la, ana Tethys'ü görmeye, onlar almışlardı beni Reia'nın elinden, saraylarında iyice beslemişler, büyütmişlerdi.*” Hom. *Il.*, XIV. 200.

¹⁸² Şiirde bir uzun iki heceli ölçü anlamına gelir en güzel örnekleri Homeros'a atfedilen *Iliada* eserinde yer alır. Hellen dil grubuna uygun görülmeyen bu veznin Ege ve Anadolu ile kültürel dilsel anlamda yakın olduğu görüşü hâkimdir. Özellikle Ana Tanrıça kültlerinde, parmak cinlerinin yansımaları sıklıkla gözlemlenir. Daha eski dönemlerden itibaren karşımıza çıkan Ana Tanrıça tapınımlarıyla bilinen parmak

olmuştur. Zeus ile aynı zamanda doğurduğu parmak cinler, Roma'da Reia'nın (yani Kybele'nin) rahipleri olarak bilinir.¹⁸⁴ Rahipler dans eder ve müzikle kendilerinden geçer tanrıçaya ibadet ederdi.

Psikolojide, “Oedipus Kompleksi” olarak bilinen çocuğun karşı cinsten yer alan ebeveynine karşı gösterdiği ilgisinin ilk örnekleri: Zeus ve Reia'da karşımıza çıkar. Daha önce belirttiğimiz gibi tanrılar arasında üç farklı taht mücadelesi süregelmiştir. Uranos, Kronos ve Zeus. Baş tanrı unvanına sahip olan Zeus, annesi tarafından uyarılarak evlenmemesi gerektiği¹⁸⁵ tarihin elbet bir gün tekerrür edeceğini belirtmiştir. Ancak Zeus, annesini tecavüz ile uyarılmış en nihayetinde yılan kılığına girerek annesine tecavüz etmiştir. Bu *mythos*, Reia'nın yani tanrıçanın gücünün insan tasavvurunda kırılması, Zeus'un yani tanrının gücünün doruk noktasına ulaşmasını gözler önüne serer.

2.2.3. Hera (Ἥρα)

Olympos'un üçüncü döneminde tahta oturan tanrıça, kraliçe Hera'dır. Reia ve Kronos'un kızı, Zeus'un eşi ve kız kardeşidir. Hera ya da Here, Homeros destanlarında; *altın tahtlı, ak kollu ve inek gözlü* tabirleriyle betimlenmektedir.¹⁸⁶ Destanlarda kıskanç, rekabetçi, komplocu, stratejik, gösterilmiştir.¹⁸⁷ Homeros, Hera'ya karşı her zaman suçlayıcı ve ağır ithamlarda bulunmuştur. Troia Savaşı sırasında Hektor'un ölümü ve Troia'nın bozguna uğraması tamamen Hera'nın başına şu sözlerle yıkılmıştır; “*Amma da düzen kurdun, yola gelmez Here, savaş dışı ettin tanrısal Hektor'u, uğrattın orduyu bozguna. Bu kötülüğün meyvesini sen toplayacaksın, önce seni bir güzel pataklayayım da gör.*”¹⁸⁸

cinleri, sanatla bütünleşerek şiirin ve müziğin öncüsü haline gelmiştir. Daha fazla bilgi için Bkz. Erhat, a.g.e., (1996), 246.

¹⁸³ Günümüzde kullanılan daktilo ismi buradan gelmektedir.

¹⁸⁴ Evren Şar İşbilen, *Zeus'un Kadınları Antik Yunan Toplumunda Kadının Konumlanmasına Zeus Merkezli Bir Bakış*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021), 40.

¹⁸⁵ Bu uyarı o dönem insanında, kadınların özgür cinsel ilişki yaşamalarıyla bağdaştırıldığı gözler önüne serer. Ancak en nihayetinde eril olan, güç kullanarak bu özgürlüğü ele geçirmiş ve dişil olan gücü bastırmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. İşbilen, a.g.e., 41.

¹⁸⁶ Hesiodos ondan, altın sandallı olarak bahseder.

¹⁸⁷ Zeus'un evlilik dışı ilişkilerini kıskanan karısı, dünyada bilinen ilk güzellik yarışı yarışmacısı, Troia Savaşı'nda Akha taraftarı, gerektiğinde Tanrı Zeus'un tahtına oyun kuran, Zeus'un âşıkları ve âşıklarından olan çocuklarına cezalar veren vd. olarak gösterilmiştir.

¹⁸⁸ Hom., *Il.*, XV. 15.

Hera, Hellen asıllı bir tanrıçadır. Kronos'un doğan çocuklarını tek tek bir lokmada yuttuğunu geçtiğimiz bölümde anlatmıştık, Hera da bu çocuklardan birisidir. Zeus'un devrimi ve Metis'in¹⁸⁹ zekâsıyla babasının karnından kurtulmuştur. İnanışa göre Hera, *Titanomakhia* zamanında Reia'nın emanet ettiği Okeanos (*Ωκεανός*) ve Thetys (*Τηθύς*) tarafından bakılmış, büyütülmüştür.¹⁹⁰ Hera, onlara büyük minnet duyduğunu *Iliada* (*Ἰλιάδα*) destanında, kendi ağzıyla belirtmiştir. “*Gidiyorum bol ürün veren bir toprağın ucuna, tanrıların atası Okeanos'la ana Thetys'i görmeye, onlar beni saraylarında iyice beslemişler, büyütmüşlerdi, onları görmeye gidiyorum işte*”¹⁹¹

Hera'nın sembelleri de oldukça önemlidir. Guguk kuşu, Zeus ile kutsal evliliğini (*Hieros Gamos* [*ἱερός γάμος*]), nar, doğum ile ilişkisini yani bereketini, tavus kuşu ise rahibe Io'yu gözetlemesi için kapısına diktiği dev Argos'un yüz gözünü sembeller.¹⁹² Hera, her ne kadar *mythos*larda farklı görülse de evli kadınların, doğumun ve ebeliğin koruyucusu olarak bilinmektedir.¹⁹³ Samos ve Argos, koruduğu kentler arasında yer alır.

Hesiodos'a göre, Zeus'un dördüncü ve son eşi Hera'dır.¹⁹⁴ İnanışa göre Hera, doğum sırasında Zeus'a eş olarak seçilmiştir.¹⁹⁵ *Titanomakhia* öncesinde Zeus, Hera'yı oldukça beğendiği için kaba tabirle onu elde etmek ister. Ancak Hera oldukça akıllı bir tanrıça olduğu için evlilik sözü almadan Zeus ile birlikte olmaz.¹⁹⁶ Kutsal evlilik¹⁹⁷ olarak bilinen Zeus ve Hera'nın bu yüce evliliği Antik Çağ toplumlarında sıklıkla görülen bir olaydır.¹⁹⁸

¹⁸⁹ Zeus'un bilinen ilk karısı, Athena'nın annesi. Athena başlığı altında incelenecektir.

¹⁹⁰ *Iliada*'ya göre Hera'nın eğitimi, Okeanos ve Thetys tarafından dünyanın ucunda verilmiştir. Ancak diğer kaynaklarda Horalar (doğanın düzeni ve dengesini simgeleyen üç tanrıça [*Ωραι*]), Kahraman Temenos ya da Asterion kızlarının adları da geçer. Grimal, *a.g.e.*, 243.

¹⁹¹ Hom., *Il.*, XIV. 300.

¹⁹² Sevcan Yıldız, Yasin Oğuz Özmenekşe, “On İki *Olympos*lular'ın Kraliçesi Tanrıça Hera,” *isarc*, C. S. (2022), 380.

¹⁹³ Hera, Leto Artemis ve Apollon'u doğurmak üzereyken doğum yapmaması için toprağı kapatmıştır. Sahip olduğu koruyucu yetenekleri kötüye kullanmasına bir örnektir.

¹⁹⁴ Sırasıyla diğer eşleri, Metis, Themis, Eurynome ve son olarak Hera'dır. “*Zeus'un son karısı Hera'ydı.*” Hesiodos, *Theogonia*, 925.

¹⁹⁵ İşbilen, *a.g.e.*, 47.

¹⁹⁶ *Mythosa* göre, Zeus guguk kuşu formuna girer üşümüş ve yorgun halde Hera'nın penceresine konar. Hera bu masum canlıya acır ve eteğinin altında onu ısıtır. Zeus tam zamanında kendi formuna geri dönerek Hera'yı birlikte olmaya ikna eder.

¹⁹⁷ (*Hieros Gamos* [*ἱερός γάμος*]).

¹⁹⁸ Inanna ile Dumuzi'nin evliliği, Hepat ile Teşup'un evliliği, Zeus ile Hera'nın evliliği vd.

Bu kutsal evliliğin,¹⁹⁹ bereketin sembolü sonsuz baharın hükmettiği: *Hesperidler Bahçesi*'nde yapıldığı kabul edilir.²⁰⁰ Gerdek gecesinin tam üç yüz yıl sürdüğü, Hera'nın her birliktelik sonrası kendisine bekâret verdiği kabul edilen *Xanthos Pınar*'ında yıkandığı bilinir. Çiftin birlikteliğinden Hebe (gençlik tanrıçası [*Hβη*]), Ares (savaş tanrısı [*Αρης*]) ve Eileithyia (doğum tanrıçası [*Ειλειθυια*]) doğmuştur. Hesiodos'a göre Hephaistos (demirci tanrı [*Ηφαιστος*]), Hera'nın kızgınlığından kendi kendine doğurduğu oğludur.²⁰¹

Hieros Gamos (*ιερὸς γάμος*), Antik topluluklarda sıklıkla duyduğumuz kutsal birleşmedir.²⁰² Tarihsel olarak Neolitik Çağ ile eş zamanlı olduğu kabul edilen bir olaydır. Toprağın verimsizliğinden korkan insanlık Tanrı(ça)yı birleştirir, bu şekilde berekete kavuşacağına inanır. Kutsal ritüellerin toplumda gelenekleşmesiyle düğünlerde adet olarak gördüğümüz hadiseler haline gelir. Yani, Hera ve Zeus'un birleşmesi ve herhangi bir evde bir gelin ve damadın birleşmesi benzer ritüellerle gerçekleşmeye başlar.²⁰³ Nikahın gerçekleşeceği gün sabah anne ve babası hayatta olan bir çocuk²⁰⁴ elinde verimsizliği simgeleyen kenger, ilkel palamut ve en nihayetinde verimliliğin simgesi bir ekmekle kapı kapı gezerek nikahı haber verir. Akşam gelinin evinde akrabalar oturur, oyunlar ve şarkılar söylerler. Demeter'in ve bereketin simgesi olan meşale mutlaka bu gece bulunur. Nikah öncesi gelin ve damat arınmak için banyo yapar. Ardından düğüne özgü kıyafetlerle süslenirler. Günümüzde Anadolu adetleri içerisinde yer alan kırmızı kuşak bu törende de gelinin belinde yer alır, evliliğe bereket ve sadakat getireceğine inanılır. Ayrıca gelin yüzüne duvak geçirilir, yeni evine geçene kadar duvak kaldırmaz.²⁰⁵ Havanın kararmasıyla damat gelini baba evinden alarak yeni evlerine götürür. Arkadan gelen alay az önceki eğlenceyi devam ettirerek dans eder şarkı söyler. Gelinin evin beşiğinden

¹⁹⁹ “Bakire razı oldu ve Zeus düğününü yapmak için karısını Kitheran dağının ormanlarla süslenmiş en yüksek tepesine götürdü. Yer, onlara çimenlerden yumuşak bir yatak takdim etti. Önlerinde çiçekler açıldı. Kokulu, serin bir rüzgâr esmeye başladı. Tanrıların evlenmesinden sevinen ağaçlar, onları selamlamak için dallarını aşağı doğru eğdiler ve çeşmelerden Ambrosia kokusu yayıldı. Bütün tanrılar bu ilahi düğünde hazır bulunmak için Olympos'tan aşağı indiler.” Yıldız ve Özmenekşe, “a.g.m.” 383.

²⁰⁰ Diğer görüşler ise; *Phrygia*'da *Ida Dağı*'nda, *Euboa* ya da *Samos* adalarında gerçekleştiğine dairdir. Hera ve Zeus'un kutsal evliliği için Hellas'ın dört bir yanında kutlamalar yapıldığı bilinir.

²⁰¹ İnanışa göre Zeus'un, Athena'yı kafasından doğurması üzerine sinirlenen Hera, Hephaistos'u kendi kendine doğurmuştur.

²⁰² Sümer toplumunda Innana ve Dumuzi'nin birleşmesi, Mısır toplumunda Isis ve Osiris'in birleşmesi.

²⁰³ Cengiz Çetin, “Antik Çağ'da Hieros Gamos Ritüeli,” *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (2006), S. 76, 99-108.

²⁰⁴ *Pais amphithales* (*παις ἀμφιθαλής*) bu çocuğun çifte doğurganlık ve uzun ömür vereceğine inanılır.

²⁰⁵ Bu durum iffet ve sadakat göstermesi olarak gösterilir.

geçmesi ise bereketin simgesi olan narı dişlemesiyle gerçekleşir.²⁰⁶ Ardından çift, gelin ve damat için hazırlanan odaya gider, burada duvak kaldırılır ve ilk birleşme gerçekleşir. Ertesi gün gelin ve damat yıkanarak arınır. Misafirler sabah saatlerinde gelerek yeni evli çifte hediye verip kutlar. Bugün de düğün evinde verilen ziyafetle düğün nihayetine ermiş olur.²⁰⁷

Hera, tam anlamıyla Hellen kadınının simgesidir. O, destanlarda dırdırcı, çok gürültülü, kocasına ve evliliğine sadık, gerektiğinde cinselliğini kullanan²⁰⁸ bir eş olarak yansıtılır. Araştırmacılara göre, Hellen kadınları da kocalarına karşı evliliklerine sadık ve kaba tabirle dırdırcı resmedilmektedir.²⁰⁹ Zeus yani koca figürü ise daima aşağılayan, çapkın olarak yansıtılır. “Çok değil Here’ye öfke, kinim, her işime engel olmak onun huyu.”²¹⁰ “gene umurunda değil senin öfken. Ha köpeklerin en bayağısı, ha sen.”²¹¹ Ancak Zeus yani koca, ne yaparsa yapsın bir cezası yoktur. Kadın ise aldatmadığı sadık kaldığı takdirde “gürültü” yapabilir.

Hera, *mythos*larda sonsuz bir kin ve hırsla betimlenir.²¹² En bilindik *mythos*u içinde yer alan üç güzeller *mythos*unda Hera, Aphrodite ve Athena, Troia prensi olan Paris’in yargıçlığında güzellik yarışmasına katılır. Üç güzel kazanmak adına Paris’e rüşvet teklif eder. “Büyük bir savaşçı,” “güçlü bir kral” ve “dünyanın en güzel kadınıyla aşk.” Paris alışılmışın dışında, dünyanın en güzel kadınıyla aşk! teklifini kabul eder. Kazanan tescilli güzel, Aphrodite’dir. Ancak bu yarışma sonunda gerçekleşen Troia Savaşı’nda, Tanrıça Hera, Paris’e olan öfkesi ile Troia kentine karşı bağışlayıcı olmamıştır. Diğer *mythos*larda da sıklıkla kin ve öfkeyle yansıtılır. Herakles’in başından geçenler, Dionysos’un annesi Semele’yi (*Σεμέλη*) kaybetmesi ve iki kere doğması, teyzesi Ino’nun (*Ινώ*) ve ailesinin

²⁰⁶ Persephone’nin Hades’e bal tatlısı bir nar tanesini yiyere bağlanması gibi.

²⁰⁷ Doralice Fabiano, “Sınır Bölgeleri: Yetişkinliğe Geçiş Ritüelleri”, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (2021), 673-675.

²⁰⁸ Aphrodite’den memeliğini ödünç aldığı bir zaman diliminde Zeus, Hera’ya ilk günkü gibi istek duyar. Hom., *Il.*, XIV. 295.

²⁰⁹ Şar İşbilen, *a.g.e.*, 49.

²¹⁰ Hom., *Il.*, VIII. 407.

²¹¹ Troia Savaşı sırasında Hera’ya öfkelenen Zeus’un, Hera’ya karşı öfkesini ifade etme şekli. Daha fazlası için Bkz. Hom., *Il.*, VIII. 480.

²¹² Efsaneye göre, Teiresias (*Τειρεσίας*) adında bir adam vardır. Yılanlar çiftleşirken dişi yılanı bir sopayla öldürünce caza olarak dişi olur. Yedi yıl ardından aynı yerde karşılaştığı çiftleşen yılanların bu sefer erkeğini öldürür ve tekrar erkek olur. Zeus ile Hera aşkın en çok kadına mı erkeğe mi haz verdiğini tartışmaktadır. Karar veremeyince bu iki duyguyu da tatmış olan Teiresias’a danışmaya karar verir. Teiresias, aşkı on dilime böler bunların dokuzu kadının hazzı biri ise erkeğin hazzıdır der. Bu olayın ardından Hera, Teiresias’ı kör eder. Zeus, uzun ömür ve kehanet yeteneği verir. İşbilen, *a.g.e.*, 52.

Dionysos'a yardım etmesi sonucu cezalandırılması, Hera'nın rahibesi olan Io'nun (*Ió*) fiziksel ve ruhsal şiddete maruz kalması vd. bu mitolojilere örnek olmaktadır.

Hera, Ana Tanrıça geleneklerinden farklı olarak hiçbir zaman anne rolünde yansıtılmamıştır.²¹³ Çocuklarından ziyade taht gücü ve tanrıça unvanıyla anılır. Çağ olarak oldukça eski dönemlere tarihlenen Ana Tanrıça figürünün, Hellen toplumunda güç kaybettiğinin en güzel örneği; Hera'dır. Ayrıca Hellen *mythos*larında Uranos hayâlarından Aphrodite'yi, Zeus ise kafasından Athena'yı, baldırlarından Dionysos'u doğurarak erkek egemen toplumun düşlerini gözler önüne sermiştir. İkonografik açıdan; olgun, tahta oturan, elinde guguk kuşu başlı asası bulunan, duvaklı, güzel, kibirli, ciddi duruşlu bir kadın olarak karşımıza çıkar. Duvak ile guguk kuşu Zeus ile evliliğini yani taht gücünü simgeler.²¹⁴ Bereket yani Ana Tanrıça figürü ise kız kardeşi Demeter ile karşımıza çıkar. Hellen toplumunda, Demeter'in bilinen tek *mythos*u kızının kaçırılma *mythos*udur. Bu durum, yüzlerce yıllık kökene sahip olan Ana Tanrıça (toprak ana) inancının, *mythos*lardaki başrolden yan rollere geçtiğini gözler önüne serer.

2.2.4. Athena ([*Ἀθηνά*])

Zeus ile Metis'in²¹⁵ kızıdır. Metis'in, Zeus'un hayatındaki ilk kadın ve ilk eş olduğu bilinir. Hatta bilgeliği sayesinde Zeus'un babası Kronos'u yenmesini sağladığı kabul görülür. Evlilikleri sonucu Metis, çakır gözlü Athena'ya hamile kalır. Ancak Gaia ve Uranos, Zeus'a bir kehanette bulunur. Bu kehanete göre, ilk çocukları bir kadın, ikinci çocukları bir erkek olacak ve bu erkek çocuk babasının tahtını ele geçirecektir. Zeus, bu kehaneti duyar duymaz karısı Metis'i kandırıp bir lokmada yutar. Zeus'un bu hareketi tıpkı *tyran* olan babası Kronos'un kardeşlerini yutması gibidir. Hesiodos, *Theogonia* (*Θεογονία*) eserinde bu olayı şu satırlarda betimlemiştir. “*Tanrıların kralı ilk olarak Metis ile evlendi. Tanrılar ve ölümlüler arasında her şeyi bilen Metis'tir. Fakat tam da çakır gözlü Athena'yi doğuracağında Zeus toprak ve gökyüzünün nasihatlerine uyup karısını aldattı ve yuttu onu.*”²¹⁶ Bir diğer rivayette bu kehanet üzerine Metis, Zeus'un onu yutmasını ister.

²¹³ Prens Paris'e sunduğu rüşvet, güçlü ve büyük bir tahttır. Bu anlatıda onun en çok taht ile anılan, taht sevgisi yüksek bir tanrıça olduğu anlaşılır.

²¹⁴ İşbilen, *a.g.e.*, 54-55. Daha fazla bilgi için bkz. Yıldız ve Özmenekşe, “a.g.m.” 380.

²¹⁵ İsmi akıl, bilgelik olumsuz olarak da basiret anlamlarına gelir. İkinci kuşak tanrı(ça)lardandır. Okeanos ile Tethys'in kızıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Erhat, 1996, 656.

²¹⁶ Hesiodos, *Theogonia*, 890.

Böylelikle Zeus'un akıl gücü artacaktır.²¹⁷ Bir süre sonra Zeus, muhteşem bir baş ağrısıyla mücadele eder. Ağrı o kadar artmıştır ki Hephaistos'tan bir çekiç ile kafasına vurmasını ister. Zeus'un kafası vurularak yarıılır. İçinden zırhlı ve mızraklı, savaş naraları atan, çakır gözlü bir kız çıkar. Hesiodos bu olayı şöyle betimler; “Günün birine Zeus çakır gözlü Athena'yı çıkardı. Athena ki dünyayı karıştırır, orduları yönetir. Savaş gürültüsünden çok hoşlanan ulu tanrıça çıktı ortaya.”²¹⁸

Athena, bilgelik ve savaş tanrıçasıdır. Her işini zekâsıyla yaptığı için hep başarılı olur. İnanişâ göre Zeus'un en sevdiği çocuğu Athena'dır. 12 *Olympos*lular'dan olan Athena, Zeus'un kafasından doğmuştur. Doğduğu sırada savaşa hazır bir asker edası vardır. Sonsuz bakire olan Athena, Pallas²¹⁹ (*Παλλάς*) adıyla da bilinir. Ancak bu ismin kökeni, tıpkı Athena isminde olduğu gibi tartışmalıdır. Pallas adında titan, tanrı ya da tanrıçalar olmakla birlikte Athena ile bağlantısı olan, Triton'un (*Τρίτων*) kızı Pallas'tır. İnanişâ göre Athena, çocukluk yıllarını Tanrı Triton ve kızı Pallas ile birlikte geçirmiştir. Birlikte savaş sanatı eğitimi alan iki arkadaş pratik yaparken aralarındaki mücadele kızıştı. *Olympos*'tan kızını izleyen Zeus, bu kargaşayı önlemek için Athena'nın önüne aniden *aigisini*²²⁰ indirdi. Paniğe kapılan Pallas, Athena'dan gelen darbeyi fark edemeyince ölümün soğukluğunu hissetti. Athena, yakın arkadaşını böylesine trajik bir hadise sonucu kaybedince anısını sonsuza denk yaşatmak istemiştir. Ahşaptan inşa ettiği Pallas heykelini²²¹ Zeus'un *Olympos* tepesinde yer alan sarayına koydu. Böylece tanrısal saygınlık kazanmasını sağladı. Atlas'ın yedi kızından biri olan Elektra (*Ἠλέκτρα*), bir gün Zeus tarafından tecavüze uğrayacağı sırada Pallas onuruna yapılmış heykelin içine girer. Ancak Zeus, heykeli de Elektra'yı da *Olympos*'tan aşağıya atar. Bu olaylar gerçekleşirken kral Ilos, *Ilion*²²² kentini inşa etmekle meşguldür. İnanişâ göre Pallas heykeli, Athena'nın henüz inşaat halinde olan tapınağına ya da kral Ilos'un evinin yanına düşmüştür. Böylesine tesadüfi bir şekilde heykelle karşılaşan Ilion halkı tanrı(ça)ların bu kente onay verdiğini ve bu kentin kutlu bir kent olduğu mesajını çıkartmıştır.²²³ “*Troyalılar komuşlardı onu oraya,*

²¹⁷ Grimal, *a.g.e.*, 488.

²¹⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 925-926.

²¹⁹ Hellenice, “*pallo*” kargı, sallamak, atmak vb. teriminden türediği genel olarak kabul görmektedir.

²²⁰ Keçi dersinden yapılmış sihirli kalkandır.

²²¹ *Palladion*, Hesiodos ve Homeros'ta yer almaz. Vergilius'un Aeneas destanında karşımıza çıkar. *Palladion*, bir nevi kentin koruyucu tılsımı olarak görülmektedir. Troia kentinin bu sayede on yıl kadar savaşa direndiğine inanılmaktadır.

²²² Troia kenti.

²²³ Grimal, *a.g.e.*, 578-579.

Athene'ye duacılık yapıyordu. Kaldırdı bütün kadınlar ellerini, yakardılar Athene'ye hep bir ağızdan. Güzel yanaklı Theano da aldı şah, güzel saçlı Athene'nin dizlerine örttü,"²²⁴ *Iliada* da (*Ιλιάδα*) yer alan bu kesitte Athena *Palladion*'u olduğu düşünülen heykelin, oturur pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır. Bu koruyucu tılsımın, Antik Çağ toplumları tarafından oldukça değer verildiği anlaşılmaktadır. Troia'nın bu tılsımın çalınması sonucu ele geçirildiği bilinir. Athena tapınağının mahzeninde yer alan tılsımı çalmak için Odysseus ve Diomedes görevlendirilmiştir. Diğer bir inanışa göre ise Aeneas tarafından Roma'ya götürülen tılsım, Vesta tapınağı rahibeleri²²⁵ tarafından gözetlenmektedir.²²⁶ Bu kadar değerli ve özel olan tılsımın, zaman içerisinde sahip olduğu efsaneler de artmıştır.

Pallas Athena kültü, Atina kentinin Klasik Çağ döneminde en yoğun tapınımına kavuşmuştur.²²⁷ Athena, birçok kentin baş tanrıçasıdır. Yönettiği en ünlü kent, kendi adıyla anılan Atina'dır. *Mythosa* göre *Olymposlu* tanrı(ça)ların huzurunda Poseidon ve Athena bu kentin baş tanrı(ça)sı olmak için yarışır. Jürileri etkilemek isteyen iki ölümsüz birbirinden farklı sunumlar hazırlayarak bu yüce divana çıkarlar. Poseidon, kendisinden beklendiği üzere; Atina *akropolü* (yukarı kent [*ἀκρόπολις*]) üzerine bir tuzlu göl kondurmuştur. Athena ise bir zeytin ağacı dikmiştir. Bu ağacın faydalarını anlatıp sunumunu bitirince herkes bu bereketli ağacın kente verilen en güzel armağan olacağını fark eder. Sonuçta kazanan Athena olur. Troia kenti vd. birçok kentin koruyucusu Tanrıça Athena'dır. Hellen coğrafyası ve Batı Anadolu topraklarında önemli kült alanlarına sahiptir.

Athene'nin sahip olduğu semboller tanrıçayı özetlemektedir: Bilgeliğini simgeleyen baykuş,²²⁸ savaş sanatındaki ustalığını simgeleyen miğfer, mızrak ve kalkan,²²⁹ barışı simgeleyen zeytin ağacı tanrıçanın sembolleridir. Athena, savaş ve barış gibi iki zıtlığın tanrıçasıdır. Hellen kahramanlarının koruyucusudur. Odysseus, Akhilleus,²³⁰ Herakles, Argonautlar vd. bunlardan birkaçıdır. Oldukça cesur olan tanrıça karşısına kim geçerse geçsin doğru bulduğu görüşünden vazgeçmemiştir. *Mythoslarda* sanata olan ilgisiyle

²²⁴ Hom., *Il.*, VI. 300.

²²⁵ Vesta rahibeleri, Hellen ve Roma kültürünün önemli grupları arasında yer alır. Hellen *mythos*larında yer alan ocak Tanrıçası Hestia, Roma *mythos*larında Vesta haline gelmiştir. Hestia, ocak ve *oikosun* koruyucu ateşini simgeler Roma çağında bu unvan devletin koruyucusu halini alır. En ünlü Vestalı rahibe, Romulus ve Remus'un annesi olan Reia Silvia'dır. Hestia'nın bakireliği onun rahibelerinin de zorunlu olarak uyması gereken bir kanundur. Derya Şahin, *Roma Mitolojisi*, (İstanbul: SD Yayınevi, 2017), 56-62.

²²⁶ Erhat, *a.g.e.*, 725.

²²⁷ Erhat, *a.g.e.*, 205.

²²⁸ Ayrıca baykuş, Atina kentinin simgesidir.

²²⁹ Kalkanında Medusa'nın başının yer aldığına inanılır.

²³⁰ Tıpkı Hera gibi, Paris'in yargısı sonucu Troia kenti ve halkı karşısında yer almıştır.

dekarşımıza çıkar.²³¹ Hatta bazen *Mousalar*'ın (*Μούσαι*)²³² ötesinde sanatla ilişkisi olduğu belirtilir. Athena'nın müzik ile ilişkisi de dikkat çeker. Onun ilk fülüt olarak bilinen *aulos* 'u (*αυλός*) geyik kemiğinden ürettiği kabul edilir.²³³ Ayrıca annesinden aldığı zekâsı sayesinde, dört atlı savaş arabası ve Argonaut gemisini inşa ettiği kabul görür.²³⁴

2.2.5. Artemis ([Ἄρτεμις])

Artemis, Zeus ile Leto'nun birlikteliğinden doğan kızlarıdır. Apollon'un ikizi ve ebesidir.²³⁵ Daha annesinin karnındayken Hera'nın gazabına uğramıştır. Hera, Zeus'un Leto ile birlikte geçirdiği gecenin ardından çocukları olacağını öğrenince çocukların dünyaya gelmesini engellemek ister. Kendisi doğumları kontrol etme gücüne sahip olduğu için yeryüzünde hiçbir noktada doğum yapmasını istemez.²³⁶ Artemis ve Apollon'un doğum yerleri tartışma konusudur. *Hymnos* olarak bilinen; Türkçeye *Homerosçu İlahiler* olarak çevrilen kitapta Apollon'un Delos Adası'nda doğduğu, Artemis'in *Ortygie* (bildircin [*ὄρτυξ*]) Adası'nda doğduğu belirtilmiştir.²³⁷ Ayrıca Amasyalı Strabon on dördüncü kitabında Leto'nun Artemis'i *Ortygie*'de, hemşire *Ortygie*²³⁸ tarafından doğurtulduğunu belirtmektedir.²³⁹ Azra Erhat'ın da belirttiği üzere *Ortygie*, Eski Dünya içerisinde birçok noktada karşımıza çıkan yer adıdır. Bu anlamda araştırmalarımızı derinleştirdikçe *Ortygie*'nin günümüz *Ephesia*'sı hatta Meryem Ana evinin yer aldığı bölge olabileceği

²³¹ Arakhne başlığı altında daha detaylı değindiğimiz gibi, kendisi el sanatları konusunda da oldukça yeteneklidir.

²³² Zeus'un Mnemosyne'nin dokuz farklı gecede birleşmesiyle meydana gelen kızlarıdır. Esin perisi olarak bilinirler. Güzel sanatlar, bilim, edebiyat, tarih birçok alanda yetkin kimselerdir. Herodotos, *Historia* adlı eserinin her bir bölümüne bu esin perilerinin ismini vermiştir.

²³³ Marsyas mitolojisinde geçen bir detaydır. Şölen sırasında *aulos*u çalmaya başlayan Athena Aphrodite ve Hera tarafından alay konusu olmuştur. Tanrıça ırmak da yansımaya bakınca kendisini gülünç bulmuş, icat ettiği müzik aletini uzaklara fırlatıp onu bulacak kişiyi lanetlemiştir. Nitekim bu kişi Marsyas olmuştur. Daha fazlası için bkz. Hüseyin Üreten, "Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli," *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2013), C. 1, S. 1, 7.

²³⁴ Grimal, *a.g.e.*, 98.

²³⁵ "Leto ile sevişmesinden Apollon doğdu. Ayrıca ok atan Artemis de Apollon'un kardeşidir. Bunlar Uranos'un en güzel torunlarıdır. Leto hepsine Zeus'tan hamile kalmıştır." Hesiodos, *Theogonia*, 920.

²³⁶ İnanışa göre, doğacak yer bulsa bile doğumları kontrol eden Tanrıça Eileithyia yanında olmadığı için doğum gerçekleşmez. Tam dokuz gün dokuz gece müthiş acılı sancılar çeker. İşbilen, *a.g.e.*, 64.

²³⁷ "Selamlarım seni, ey kutlu Leto, çünkü doğurdun muhteşem evlatlarını, efendi Apollon ile ok-atan Artemis'i, doğurdun kızın Ortygie'de, oğlunuydu sarp Delos'ta yaslanarak yüksek bir dağa" Hom., *Hymns.*, III. Apollon'a 15.

²³⁸ Leto'nun kız kardeşi, Koios ve Phoibe'nin kızı. Hekate'nin annesidir.

²³⁹ "Ephesos Artemis'in tapınağının bulunduğu Panormos adındaki liman ve sonra da Ephesos kenti gelir. Aynı kıyıda denizden az yüksekte her türlü ağacın bulunduğu Ortygia yer alır. Ortygia boyunca Cenchrus nehri akar. Leto'nun doğumunu gerçekleştirdikten sonra bu nehirde yıkandığına inanılır. Çünkü Leto doğumu hemşire Ortygia'nın yardımıyla burada gerçekleşmiştir. Doğumun gerçekleştiği mağaranın yanında bulunan zeytin ağacının altında da Leto dinlenmiştir." Strab. XIV, 20.

hususunu da karşımıza çıkar.²⁴⁰ Tanrıçanın *Hymnoslar*'da *Meles Çayı*, *Smyrna* ve *Klaros*'a kadar at sürdüğü belirtilir.²⁴¹ Bu kaynaklar ışığında tanrıçanın, Anadolu hatta *Smyrna* dünyasıyla bağlantılı olduğu aşikârdır.²⁴² Tanrıçanın, Troia Savaşı sırasında Anadolu yurdunu ve kahramanlarını desteklemesinin sebeplerinden biri belki de Anadolu ile yakınlığıdır.

Artemis ve Artemis kültü yalnızca Hellen *pantheonu* içerisinde yer alan bir tanrıça değildir.²⁴³ Günümüz İzmir ilinde yer alan *Ephesia* Artemis kültünden yola çıkarak, tanrıçanın yüzyıllardır Akdeniz çevresinde tapınım gören bir külte sahip olduğunu anlamaktayız. *Ephesialı* Artemis (*Ἀρτεμίς Ἐφεσσία*) ve *Phrygialı* Kybele arasındaki benzerlikler, farklı tezler savunulmasına neden olmuştur. Yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilere göre; Ana Tanrıça olarak tapınım gören Kybele kültünün, *Ephesia*'da yer alan *Prion* (Panayır) Dağı'nın kuzey yamacında izlerine rastlanmaktadır. Tarihleme kesin olmamakla birlikte, *Artemision* içerisinde yer alan bazı figürler, Artemis öncesi bir dönemde ya da çağdaş bir dönemde, Ana Tanrıça kültünün varlığını gözler önüne serer. Ancak Ana Tanrıça kültü yüzyıllara sahip bir kültürdür. Kültürün din ile olan sıkı ilişkisi Anadolu ve Hellen Artemis'i üzerinde çeşitli farklılıklar oluşmasına neden olmuştur.²⁴⁴ İon göçleri ve kültürü,²⁴⁵ bölgede yer alan Kybele kültünün izleriyle bütünleşince, Anadolu ve Hellen kültürünün ortak unsuru olan Artemis ortaya çıkmışa benziyor.²⁴⁶

Artemis adı ve adının anlamı ise tartışma konusudur. Hellence dokunulmamış anlamına gelen *artemes* sıfatından türediği tezler arasında yer alır. Antik Çağ yazarlarının bu konuda fikirleri Artemis'i daha yakından tanımamız için oldukça özeldir. Özellikle ok ve yay ile ilişkilendirilen tanrıça Homeros ve Hesiodos'un eserlerinde; *ok atan Artemis*,

²⁴⁰ Erhat, a.g.e.,

²⁴¹ Smyrna, Meles Çayı ve Klaros günümüz İzmir ilinde yer almaktadır. Hom., *Hymns.*, IX. Artemis'e 5.

²⁴² Gülseren Alkış Yazıcı, Hüseyin Üreten, "Ephesos Kenti Tanrı(ça) ve Kültürleri," *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, (2020), C. 7, S. 1, 460.

²⁴³ Hellen *pantheonu* içerisinde tapınımı ve bilinirliği en geniş coğrafyalara ulaşmış olan tanrıçadır. İspanya'dan Afganistan'a Antik Dünya'nın hemen hemen hepsinde tanınmıştır. Daha fazlası için bkz. Suat Peçen, *Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Teogologos Bazilikası Kazılarında ve Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Heykeltıraşlık Eserler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, (Denizli, T.C. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü 2018), 35.

²⁴⁴ Artemis'in sahip olduğu *potnia theron* (vahşi hayvanların efendisi [*πότνια θέρων*]) sıfatı Ana Tanrıça Kybele'nin sıfatlarından birisidir.

²⁴⁵ Phrygia Kybeles'inden, farklı olarak İonia'nın doğası ve kültürü yansıtılmıştır.

²⁴⁶ Gülseren Alkış Yazıcı, Hüseyin Üreten, "a.g.m.," 462-465.

*altın yaylı Artemis*²⁴⁷ olarak betimlenir. Homeros ondan *dizginleri altın kakmalı, altın tahtlı* olarak da bahseder. Ayrıca *Iliada* (*Ἰλιάδα*) eserinde, *potnia theron* (*πότνια θέρων*) yani yabancı hayvanların efendisi (annesi) olarak geçer.²⁴⁸ Atinalı Platon ve Amasyalı Strabon'a göre, tanrıçanın adı sağlık kelimesinden gelir. Platon, şu sözleriyle Artemis'in Hellen toplumu üzerindeki etkisini gösterir: "*Artemis ismini sağlıklı olmasından, iyi tasarlanmış doğasından, bakireliğine olan sevgisinden ve kadın ile erkek cinselliğinden nefret etmesinden alır.*"²⁴⁹ Ayrıca Ephesos yakınlarında ele geçirilen bir yazıtta tanrıçanın, *kourotrophos* (*κουροτρόφος*) Çocukların, doğumun ve hamilelerin koruyucusu olarak anılır. Bazı araştırmacılar avcı olan tanrıçayı, *Artamos* (*Ἄρταμος*)²⁵⁰ kan dökmekten hoşlanan ismiyle de belirtmektedir.²⁵¹ Tanrıçanın adının bir diğer sıfatı, hedefi vuran anlamına gelen *Hekatostur* (*ἑκατός*).²⁵² Bu adın Perses ve Asterie'nin²⁵³ kızı Hekate'den (*Ἑκατη*)²⁵⁴ geldiği düşünülmektedir. Hekate, Hellen *mythosu*²⁵⁵ içerisinde oldukça sönük bir karakter olsa da Hesiodos, ondan Zeus'un yücelttiği bir tanrıça olarak bahseder.²⁵⁶ Homeros eserlerinde ise hiç anılmaz.

İnanışa göre Artemis, doğar doğmaz annesi Leto'ya erkek kardeşi Apollon'un doğumunda yardım etmiştir. Bu esnada annesinin yaşadığı zorlukları görmüş ve ebediyete kadar bakire kalma kararı almıştır. Babası Zeus'tan en büyük dileği bakire kalabilmektir.

²⁴⁷ Azra Erhat'a göre; ay ile ilişkili olan Artemis'in, altın rengiyle ilişkilendirilmesi tezat bir durumdur. Aynı şekilde ikizi olan Apollon güneş ile ilişkilidir ancak o da gümüş rengiyle ilişkilendirilmektedir.

²⁴⁸ "*Ama kız kardeşi, yabancı hayvanlar tanrıçası, çıkıştı ona,*" Hom., *Il.*, XXI. 470.

²⁴⁹ Platon, *Cratylus* (*Kratylos* [*Κρατύλος*]) adlı eserinde isimlerin doğruluğu üzerinde diyaloglar gerçekleştirmiştir. Artemis'in adını: Bakire olması, bereketli olması ve sağlıklı ilişkisinden aldığını belirtmiştir. Plat., *Cratylus*, 406b.

²⁵⁰ Dor ve Aiol ağzında kullanılan *Artamis*'ten türediği düşünülür. Daha fazla bilgi için bkz. Yusuf Albayrak, "*Anadolu'da Artemis'in Sıfatları,*" *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2012), C. 12, S. 48, 2.

²⁵¹ Güler Çelgin, *Eski Yunan Dini ve Mitolojisinde Artemis*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1986), 6.

²⁵² Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, *a.g.e.*, 190.

²⁵³ Leto'nun kız kardeşi, Artemis'in kuzenidir.

²⁵⁴ Hekate, ikonografide üç biçimli olarak simgelenir. Bu yönüyle Ephesialı Artemis'e oldukça benzer. Artemis, kız, anne ve evli kadın olmak üzere yaşamın üç bölümünü simgelemektedir. Ayrıca her iki tanrıçanın da ay ile ilişkisi, Hesiodos'un Ana Tanrıça büyüklüğündeki övgüleri vd. bu iki tanrıçanın ortak yönlerini vurgulamaktadır. Erhat, *a.g.e.*, 392-396.

²⁵⁵ Daha sonra Roma mitolojisinde sıklıkla bahsedilecektir.

²⁵⁶ "*Ardından Perses Asterie'yi saraya kapattı. Evlenmelerinden sonra Asterie'den Hekate doğdu. Zeus diğerlerine göre daha fazla önem verdi Hekate'ye, ona bir sürü güzel hediye sundu. Karada, ürünsüz denizde hatta gökyüzünde bile onun rolü vardır. Ölümsüzler de kendisine büyük saygı gösterirler. Kurban kesen her ölümlü Hekate'nin adını söyler yalvararak, tanrıça hangi insanın söylediklerini değerli bulursa, o kişinin dileği yerine gelir. Hekate'nin veremediği bir mutluluk yoktur. Toprak ve Gökyüzü'nden doğan her çocuk kendi payından Hekate'ye de vermiştir. Hekate de Zeus ile zit düşmedi hiçbir zaman. İlk Titanlar arasındaydı Zeus'ta Hekate'nin tanrılık payını elinden almadı.*" Hesiodos'un övgüleri satırlar boyunca devam eder gider, Zeus'un hırçın kızı Artemis'ten bu kadar bahsetmemiştir. Hesiodos, *Theogonia*, 415-425.

Zeus kızını kırmamış ve bu dileğini gerçekleştirmiştir. Artemis, sonsuz bakire hırçın genç bir kız olarak karşımıza çıkar. Ok ve yayla simgelenen tanrıçanın ani ve acısız ölümlerin sebebi olduğu kabul edilir. Troia Savaşı sırasında Troia saflarında yer alır, Atinalı komutan Agamemnon'un değerli geyiğini öldürmesi üzerine ondan kızı Iphigeneia'yı kurban etmesini ister. Annesine karşı oldukça koruyucu olan Artemis, annesi Leto ile dalga geçip aşağılayan,²⁵⁷ ondan faydalanmak isteyen herkesi kardeşi Apollon ile birlikte cezalandırmıştır. Vahşi hayvanlarla ve ay ile olan ilişkisi ise bereketiyle ilişkilidir.

²⁵⁷ Niobe başlığı altında daha detaylı anlatılmıştır. Tityos, cezalandırılan bir diğer kişidir. Zeus'un oğlu olan Tityos, Leto'ya tecavüz etmeye kalkışınca Leto'nun hırçın çocukları tarafından öldürülmüştür. Bkz. Grimal, a.g.e., 89. Daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Çelgin, a.g.e., 37.

3. BÖLÜM

3. ESKİ HELLEN MİTOLOJİSİ'NDE KADIN ŞİDDETİNE KURBAN GİDEN KADINLAR

Tezimizin ilk bölümünde; Hellen kadınının tarihsel dönüşümü üzerinde durduk, ikinci bölümde tanrıça kültü ve Hellen tanrıçalarını özel başlıklarıyla inceledik. Üçüncü ve son bölüm içerisinde ise kadının kadına şiddeti yani güç eylemi üzerinde durarak tezimizi amacına ulaştıracağız.

Öncelikle Hellen toplumu, bugünkü batı toplumlarının simgesi olmakla birlikte Antik Çağ'ın nispeten son dönemlerinde; Eski Dünya'da yer almış bir toplumdur. Doğu merkezli gelişen dünya tarihinde kadın tarihi ve cinsiyet algısı sürekli olumsuz bir çizgi doğrultusunda ilerleme göstermiş benziyor. Bu olumsuz ilerlemeyi gözlemlediğimiz en önemli eserler ise *mythos*lardır. Hellen coğrafyası içerisinde Girit merkezli gelişen uygarlık başlangıçta anaerkil toplum yapısı içerisindeyken zamanla ataerkil bir yapıya bürünmüştür. Kadının yolculuğu toplumda evin bazı köşeleriyle sınırlı bırakılmışken, *mythos*larda kadın hırçın, kıskanç, erkeği ya da tahtı için öç alan, Pandora gibi iradesizce hareket eden bir cinsiyetmiş gibi ötekileştirilmiştir. Zamanla *mythos*lar, Zeus'un aşkları üzerine şekillenmiş, hatta magazinsel bir boyut kazanmıştır. Özellikle Hellas'ta, Zeus merkezli gelişen *mythos* kültürü; çevresinde bakire ve hırçın kızları, hırçın ve kıskanç karısı ile bir çember oluşturulmuşa benziyor. Zeus'un mutlak gücü, Hera'nın kıskançlık nöbetlerinde ceza verdiği nispeten masum kadınlar, Athena ve Artemis'in kendilerinden nispeten güçsüz kadınlar üzerinde kurdukları mutlak hegemonya vd. en güçlü kadınların dahi sıkıştırıldıkları alandaki güç mücadelesi belki de toplumun bir yansımasıdır.

3.1. Hera'nın Şiddetine Kurban Giden Kadınlar

3.1.1. Ekho (Ἔχῳ)

Hellen *mythos*larında sıklıkla karşımıza çıkan *nymphalardan* (*Νύμφες*)²⁵⁸ olan Ekho, Hellence “*yankı*” anlamına gelir. Onun hikâyesi oldukça trajik ve dramatiktir. Çektiği karşılıksız aşk ile bilinen Ekho, Hera'nın gazabına uğrayan bir ölümlüdür. Bazı

²⁵⁸ Ölümlü dişi periler. Orman, kır ve su kenarları yaşam alanlarıdır.

*mythos*larda Pan'ın²⁵⁹ sevgilisi olarak gösterilir, bazı *mythos*larda Narkissos'a olan aşkıdan eriyip biten yalnızca sesiyle ebediyen var olacak bir genç âşık.

Ekho, konuşmayı çok seven ve her bulduğu kişiyle uzun uzun konuşan, Hera'ya göre geveze olarak tanımlanan bir gençtir. Ekho'nun bu özelliği, Latin yazar Ovidius'un *Metamorphōsēs* (Dönüşümler [*Μεταμορφώσεις*])²⁶⁰ eserinde Hera'nın gazabına uğramasının asıl sebebi olarak gösterilir. İnanışa göre peri Ekho, ormanda gerçekleşen Zeus'un çapkınlıklarını gizlemek için Hera'yı sıklıkla konuşmaya tutardı. Bu sayede Zeus, Hera tarafından yakalanmaz ve herhangi bir kişi Hera'nın gazabına uğramazdı. Hera, kendisine oynanan bu oyunu fark edince Ekho'yu en büyük eğlencesi olan diliyle cezalandırır. “*Bak sen şu kurnaza! Senin o susmak bilmeyen dilin yüzünden kandırılıyorum demek. Konuşma gücünü azaltayım da bir daha gevezelik edebilecek misin gör bakalım!*”²⁶¹ Bu olaydan sonra zavallı kadın, artık karşısındakinin konuşmasının sonunu tekrar eden bir ses halini alır. Kendi iradesiyle konuşamaz, başkasının dilinden çıkan sözlerin sonunu tekrar etmek onun cezası olur. Güzelliği dillere destan Narkissos ile

²⁵⁹ Pan (*Παν*), Hellence bütün anlamına gelir. Geç dönem *mythos*larda, sıklıkla karşımıza çıkar. Oldukça çirkin olan Pan, Grimal'in eserinde şöyle betimlenir: “*Sakallı, kırışıklıklar içinde ve sipsivri çeneli suratında hayvani bir kurnazlık ifadesi yer alır. Alnında iki boynuz vardır. Vücudu kıllı, bacakları teke bacağıdır; çatal tırnaklı ayakları kuru ve sinirlidir. Fevkalade çeviktir; hızlı koşar, kayalıklara rahatça tırmanır; çalıklarda gizlenmeyi pek bilir; buralarda sinerek nymphaları gözler ya da ögle sıcağında uyur. Bu sırada, onu rahatsız etmek tehlikelidir. Özellikle pınarların serinliği ve ormanların kuytu gölgelerini sever. Bu hususta, yalnız çobanların değil, onların sürülerinin de zevkini temsil eder. Pan, aynı zamanda çok büyük bir cinsel güce sahiptir. Hem nymphaları hem de genç erkekleri aynı tutkuyla kovalar. Hatta aşk arayışlarında sonuca erişemediği zamanlar, kendi kendini tatmin etmesiyle ünlüdür.*” Pan, *satir* (*Σάτυρος*) formunda yani yarı insan yarı keçi bir yaratıktır. *Satir*ler Dionysos'u büyüten, yaratıklar oldukları için ellerinde şarapla tasvir edilirler. Aniden ortaya çıkması ve görüntüsünün korku vermesiyle bilinen Pan, bu özellikleriyle panik sözcüğünün türemesine neden olur. Hatta *Marathon* Savaş'ında Persler'in yenilgisi panik olmalarına yani Pan'a armağan edilir, Atina akropolünde Pan için bir tapınak inşa edilir. Pan, âşık olduğu kişileri elde edemeyince onları cezalandırmayı seçer. *Mythos*larda Ekho'nun felaketinden o sorumludur ya da Narkissos'un ölümünden. Pan'ın soyu ise tam bir tartışma konusudur: Hermes ile Dryops dan türediği, yine Hermes ile Penelope'den türediği görüşleri vardır. Diğer bir yandan Penelope'nin, bütün talipleriyle birlikte olduğu ve bu şekilsiz yaratığı doğurduğu da söylenir. Ayrıca Zeus'un soyuna da katlan Pan, bazen Zeus ile Hydris'in bazen Zeus ile Kallisto'nun çocukları olarak gösterilir. Grimal, *a.g.e.*, 583-584.

²⁶⁰ *Metamorphoses* (*Dönüşümler*): Ovidius, olgunlaştıkça aşk şiirlerinin dışında eserler kaleme almaya başladı. Dönüşümler olarak bilinen eseri İskenderiyeli Nicandrus'u örnek alarak kaleme aldığı on beş kitaplık eseridir. Ovidius'un başyapıtı diyebileceğimiz eser mitolojiye farklı bir üslupla bakılmasına neden olmuştur. Aslında sürgüne gönderilmesi üzerine düzenlenmeden basılmış olsa da gerçek anlamda öğretici, özgün bir eser olarak yüzyıllar boyunca orijinalliğini korumuştur. Tarihi kronolojiye uygun kaleme alınan eser Kaos'tan itibaren iki yüz elli kadar mitolojik öykünün olduğu bir eserdir. On beş kitaptan oluşur. Eser, karakterlerin başkalaşım dönüşmesi konu almaktadır. Örneğin; Narkissos'un nergise dönüşümü, Ekho'nun yankıya dönüşümü vb. Daha fazla bilgi için bkz., Müzehher Erim, *Latin Edebiyatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, 168.

²⁶¹ Ovidius, *Metamorphozlar*, III. 141.

tanışması da bu içine kapanık zamanlarına denk gelir. Narkissos,²⁶² bütün canlılar tarafından beğenilen bir güzelliğe sahiptir. Ovidius'a göre, bu güzelliğini Nehir Tanrısı Kephisos ile *Nympha* Liriope'nin²⁶³ birleşmesine borçludur.²⁶⁴ Narkissos, daha bebek yaştaiken oldukça güzeldi. Kaderini merak eden annesi Liriope, kâhin Teiresias'a²⁶⁵ başvurdu. Kehanet, "şayet kendini görmez ise" uzun ve mutlu bir ömrü olacığıydı. Narkissos güzelliği ve gururuyla böylece büyüdü, on alt yaşına geldi. Ekho, tıpkı diğer canlılar gibi Narkissos'un büyüdü güzelliğinden etkileniyordu, ancak Hera tarafından verilen cezası onun aşkını ilan etmesine engeldi. Ovidius, aşkından yanıp tutuşan Ekho'nun bu hallerini şu sözleriyle okuyucusuna aktarır:

"Ah ah! kaç defa okşayıcı bir sesle ona yaklaşıp cilveli tatlı sözler söylemek istemişti, ama nafile! tabiatı onu durduruyordu ve söze başlamasına izin vermiyordu asla. Fakat buna rağmen, doğasının engel olduğu şeyi yapmak istiyordu. Tekrar edebileceği bir ses duymak için sabırsızlıkla bekledi. Tesadüfen öyle bir şey oldu ki, sadık yoldaşlarından ayrı düşmüş olan bu delikanlı şöyle bağırdı: "kimseler var mı burada?" Ekho cevap verdi "Burada!" Afallamış halde etrafa bakındı ve kimseyi göremeyince de tekrar haykırdı: "Buraya gel!" Kızcağız ona seslenenin dediklerini aynen tekrar etti. O ise etrafı iyice kolaçan etmesine rağmen kimseyi göremeyince yine haykırdı:

²⁶² *Mythos*, edebiyat, sanat, psikoloji vb. birçok alanda karşımıza çıkan Narkissos (*Nάρκισσος*) ve öyküsü güzelliğiyle baş döndüren bir gencin kendi güzelliğine aşkı ve en nihayetinde ölümüyle öz sevgiyi (kişinin kendisine olan sevgisi) niteleyen Nergis çiçeğine dönüşmesini konu almaktadır. Narkissos'un sonu kendini beğenmişliğinden gelir. Kehaneti güzelliğini görmediği takdirde, uzun bir ömrü olacağı üzerine olan Narkissos oldukça gururludur. Kendisini çok beğenir ve kimseyi kendisine yaklaştırmazdı, zaten egonun kendisidir. Güzelliği dillere destan olan Narkissos'a, âşık olanların sayısı oldukça fazladır. *Mythos*larda, *Nympha* Ekho ya da genç Ameinias bu güzel yaratığa karşı oldukça güzel hisler beslemektedir. Ancak her iki versiyonda da Narkissos, gururlu ve âşıklarından tiksinen bir kişilik yapısındadır. En nihayetinde âşıkları ölmüştür. Bu olayları izleyen tanrı(ça)lar bu egoist canlıyı cezalandırmanın kendi yüzünü görmek olduğunu öğrenir. Bir gün su içmek için eğildiği nehirde kendi yüzünü görür amansız aşkı o an başlar. Saatler boyu yansıyan yüzü seyreder ölümü de hiç fark etmeksizin suyun içinde gerçekleştirebilir. Onun ölümü güzeller güzeli nergis çiçeğinin doğumu olur. Daha fazla bilgi için bkz. Grimal, *a.g.e.*, 515.

²⁶³ Tıpkı nergis gibi bir bitki türüdür.

²⁶⁴ Kephisos'un Liriope'ye zorla sahip olduğu bilinir.

²⁶⁵ Tez içerisinde; Hera başlığı ve çeşitli başlıklar altında bahsettiğimiz üzere, Teiresias bir kâhindir. *Mythos*larda sıklıkla karşımıza çıkar. Zeus ve Hera'nın kadın mı daha çok sever, yoksa erkek mi? tartışmaları üzerine, iki cinsiyeti de tatmış olan Teiresias tanrı(ça)nın huzuruna getirilir. Tartışılan konu, uzmana sorulur cevap Hera'yı tatmin etmez adam kör edilir. Ancak Zeus tatmin olduğu için bu adama uzun bir yaşam ve kehanet gücü armağan eder. Hatta Odysseus'ta geçen dizelerde kahraman Odysseus, Teiresias'a danışmak üzere Hades ülkesine yola çıkar. "*Thebaili Teiresias'ın ruhuna, henüz yitirmemiş aklını bu kör bilici, Persephone bir ona bilinç bağlamıştır ölümlerden,*" Teiresias, ölmüş olmasına rağmen hala bilinçli ve özel gücünü kullanabildiğini bu dizelerde görmekteyiz. Kâhinin birçok kehaneti vardır, bunlardan birisi de Narkissos'un kendini beğenmişliğinin sonunun ona ölüm getireceğidir. Bkz. Erhat, *a.g.e.*, 910-911. Ayrıca daha detaylı bilgi için bkz. Hom., *Od.*, X, 492.

“Neden kaçmıyorsun benden?” Kulaklarına kendi söylediği sözler aynen iade edildi. Kendininkiyle aynı olan bu sese aldanan Narkissos bir daha seslendi: “Haydi burada buluşalım.” Ekho ise hep hayalini kurduğu bu sözlere bundan daha hevesli cevap vermezdi herhalde, haykırdı: “Burada buluşalım!” Ve bu sözlerini doğrulamak için saklandığı ağaçlıktan fırlayarak heyecanla ona koştu ve âşık olduğu delikanlıya sarılmak için üzerine atıldı. Fakat delikanlı hızlıca kendini çekti ve onsan uzaklaşırken şöyle söyleniyordu: “Çek ellerini üzerimden! Sarmaş dolaş olma benle! Ölürüm de ancak sana teslim olurum!” Onun tekrar ettiği tek şey “Sana teslim olurum.” oldu. Ekho kalbi kırılmış ve buruk bir ruh haliyle ormanın içlerine çekildi, utancını kapatmak için de yüzünü yaprakların arasına sakladı. O zamandan beridir de تنها mağaralarda yaşar. Reddedilmiş olmanın acısı da aşk ateşini daha bir körüklüyor, daima uyanık olan kaygıları bedenini yakıp bitiriyordu. Zayıflık güzelliğini kurutuyor, vücudunun öz suyu havada dağılıyordu. Sesinden ve kemiklerinden başka bir şey kalmamıştı artık. Sesi olduğu gibi yaşamaktadır halen. Derler ki, kemikleri bir kaya şekline aldı. O günden beridir meskeni de ormanlardadır. Artık dağların üzerinde görünmez oldu, onu kimse göremez fakat bütün çağrılar işitir. Ondan arda kalan tek şey yaşayan sesidir.”²⁶⁶

Latin ozan Ovidius’un bu satırları, Ekho’nun hazin sonunu bizlere gösterir.

Başka bir versiyonda Hera, kocası Zeus’un orman perileriyle ilişkisi olduğunu fark eder. Bir gün ormana gidip yasak ilişkiyi ortaya çıkaracağı sırada Ekho, dışında tüm periler Hera’dan kaçır. Hera, bu perinin kocasının aşığı olabileceğini düşünür (ya da ondan kaçmamasını) cezalandırır. Cezası ormanın en ücra kesimlerinde saklanmış vücutsuz bir yankı olmaktır.²⁶⁷ Tanrı Zeus ile Tanrıça Hera arasında bitmek bilmeyen bir mücadele vardır. Her ikisi de *Olympos*’un en ünlü iki tanrı(ça)sıdır. Bunun yanı sıra karı koca olan ikilinin baskın özellikleri sonsuz çekişmelerine sebep olan ana nedendir. Zeus çapkın, narsist, egoist, bağlanma sorunu olan, küçük dağları kendisinin yarattığına inanan bir tanrıdır.²⁶⁸ Hera’nın en iyi özelliği belki de evine bağlı olmasıdır. Ancak yazarlar bu bağlılığı o kadar vurgulamak ister ki okuyucuya Hera’nın yaptığı her şeyi bu bağlılıkla

²⁶⁶ Ovidius, *Metamorphozlar*, III., 141-142.

²⁶⁷ Gazap Tanrıçaları: Klasik Mitolojide Kadın Şiddetine Kurna Giden Kadınlar, 110.

²⁶⁸ Ki, dağları Gaia yaratmıştır.

affettirmek isterler. Hera, kendisinden güçsüz olan herkes üzerinde müthiş bir güç kullanır. Bu güç ki, sonu ne olursa olsun ona zarar vermez. Zeus, beğendiği kadına zorla sahip olsun ya da isteyerek sahip olsun, bu kadının çocuğu olsun ya da olmasın Hera için fark etmez. Onun savaşında her yol mubahtır ve bütün yollar bu güçsüz kadınları ezmek, çile çektirmekten geçer. Dönemin insanına dönüp baktığımız zaman Hera'nın neden Zeus'un karısı olduğu, Zeus'un neden bu kadar çapkın olduğu açık bir şekilde ortadadır. Hellas'ta tek eşlilik vardır. Hane içerisinde kadın eşini aldatamaz ancak koca eşini aldatabilir, nihayetinde karısının yanına döner. Zeus Hellenli kocayı, Hera Hellenli kadını simgeler.

3.1.2. Io (Ἰώ)

Io, Argos'ta Hera rahibelerinden birisidir. Okeanos'un oğlu olan Inakhos'un soyundan geldiği kabul edilir.²⁶⁹ Uzun ömürlü ancak ölümlü olarak bilinen *Naiad* (su nymphası [Ναϊάδες]) Io'nun sahip olduğu türdür. *Mythosa* göre,²⁷⁰ Argos kral soyundan gelen Io, oldukça güzel genç bir kadındır. Zeus, bu genç kadını görür görmez ona âşık olur. İnanişâ göre rüyasına girerek ona ulaşır.²⁷¹ Rüyasını Delphoi kehanet rahibelerine danışan Io, Zeus ile birlikte olmaktan başka çaresi olmadığını anlar. İkilinin ilişkisi kısa sürede Hera'nın kulağına gider. Hera'nın kıskançlığı ve doğacak yeni problemlerden endişe duyan Zeus, Io'yu bir ineğe çevirir ve bu inekle hiçbir ilişkisi olmadığına yemin eder. Hera, Zeus'a inandığını ancak ineği ona vermesi gerektiğini söyler. Bundan sonra inek yani Io, Hera'nın gözetimi altına girer. Hera tarafından sürekli gözetim altında olan Io, Hera'nın emriyle Argos'un²⁷² yüz gözü tarafından izlenmektedir. Zeus, Io'nun yemesi için toprakta sağlıklı otlar bitirir. İnanişâ göre de Io'ya karşı özlem gidermek için boğa kılığına girerek onunla birlikte olmayı sürdürür. Zavallı Io, hapsediği inek bedeninden bir türlü kurtulamaz ve sürekli izlendiği için rahat edemez. Argos'un, Io'yu Mykenai'de kutsal bir zeytin ağacına bağlaması ise bardağı taşıran son damla olur. Zeus, Hermes'i Argos'u öldürmesi için görevlendirir. Görevinde başarılı olan Hermes, yüz gözlü Argos'u

²⁶⁹ Bazen Arganoutlar'ın lideri olan Iason (*Ἰάσωνα*), Io'nun babası olarak kabul edilir.

²⁷⁰ Tarihsel açıdan incelemesi yapıldığı takdirde Io'nun Fenikeli bir prenses olduğu kabul edilir. Herodotos'un anlattığı üzere; doğu ve batı uygarlıkları arasında süregelen büyük savaşların temelinde karşılıklı kız kaçırımlar vardır. Europe, Io, Medeia ve Helene bu kadınlara örnek gösterilir. Ancak bazı araştırmacılar Io'nun Argoslu gemici birinden hamile kalıp kendi isteğiyle ülkesini terk ettiğini kabul eder. Herodotos, *Historia*, Klio I., 1-5.

²⁷¹ *Mythosun* bir başka versiyonunda; Ekho ile Pan'ın kızı olan Iygks, Zeus'a bir iksir içirir ve Io'ya âşık eder. Hera, Iygks'e ceza verir, bundan böyle Iygks adı verilen kuşa dönüşür ve bu kuş aşk büyülerinde kullanılır. Daha fazlası için bkz. Grimal, a.g.e., 339.

²⁷² Argos bir kahramandır. Bazı hikâyelerde tek gözlü, bazı hikâyelerde dört gözlü, bazı hikâyelerde ise birden çok gözlü olarak bilinen Argos'un en önemli özelliği uyurken bile etrafını görebiliyor olmasıdır.

öldürür.²⁷³ Hera görevine bağlı olan kahramanı onurlandırmak adına güzeller güzeli tavus kuşunu Argos'a adar, kuyruğuna Argos'un simgesi yani gözlerini ekler. Hera, intikamını almak için Io'ya bir sığır sineği musallat eder, bu sinek aniden Io'nun bağına yapışınca Io kendisinden geçerek kilometrelerce yürümeye hatta koşmaya başlar. Önce Hellen kıyılarında oradan oraya geçen Io: Ionia Körfezi'ne adını verir, ardından Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan boğaza İnek Geçiti yani Bosphoros (İstanbul Boğazı) adını verir.²⁷⁴ Antik Çağ yazarlarından Aiskhylos'a göre, ilk olarak Kafkas Dağı'na giderek kendisi gibi ceza çeken Prometheus ile karşılaşmıştır. Çektiği çileyi o kadar duygulu anlatır ki, Io'nun yaşadıklarını anlamamak mümkün değildir.

“Burası neresi? Kim bunlar? Kimi çakmışlar kayaya böyle Acı rüzgârlara karşı? Hangi suçunu ödüyorsun Can çekerek buralarda? Söyle, dünyanın neresine sürükledi kara bahtım beni, zavallı beni? Ah! Aman! O kene yakıyor canımı gene, Toprağın oğlu Argos hortladı gene. Aman uzaklaştır onu, Toprak! Korkuyorum gördükçe karşımda O bin gözlü çobanı. Bak geliyor işte bana doğru Sinsi bakışlarıyla. Ölüsü bile durmuyor toprakta, Çıkıp geliyor cehennem dibinden Kovalamak için ben zavallıyı, Aç susuz süründürmek için beni Denizleri saran kumsallarda. Uyku veren ezgiler yükseliyor Balmumuyla sarılı kamışlardan. Eyvahlar olsun, eyvahlar olsun! Hangi uzak gurbetlerde dolaştırıyor kaderim beni! Ah Kronosoğlu! Ne suçumu gördünde, Bu hallere soktun beni Amansız bir keneyi takıp peşime. Yak beni yıldırımlarınla, Yerin dibine sok beni, Deniz ejderhalarına yedir beni, Ama esirgeme benden yüce tanrı, Senden yalvara yakara dilediğimi. Bittim tükendim dolaşıp durmaktan. Nerde, nasıl bitecek bu sürünmelerim? Duymuyor musun sesini, duymuyor musun İnek boynuzlar taktığın kızın?”²⁷⁵

Eserin devamında çilesinin bitmesi için yardım isteyen Io, Prometheus'un isteği üzerine aynı duyguyu sürdürerek en başından yaşadıklarını tek tek anlatır;

“İstiyorsunuz madem, hayır diyemem: Açıkça anlatayım her şeyi size, Ama doğrusu anlatmaya utaniyorum da tanrısal bir kasırganın nasıl allak

²⁷³ Oldukça fazla sayıda gözü olan bu kahramana karşı önceden hazırlık yapan Hermes, Pan'ın flütüyle Argos'u uyutur, ardından bir kaya parçasıyla kafasını keserek Argos'u öldürür. Evren Şar İşbilen, *a.g.e.*, 85.

²⁷⁴ Grimal, *a.g.e.*, 322.

²⁷⁵ Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, 560-585.

*bullak edip ben zavallıyı varlığıma yeni bir biçim verdiğini! Geceler gecesi yapayalnızken odamda şöyle sözler duyuyordum düşlerimde: "Ey mutlu genç kız, niçin yalnızsın erkeklerin en yücesi özlerken seni? Zeus yanıp tutuşuyor senin için, Aphrodite'nin gerdeğine girmek istiyor seninle. Zeus'un isteğine karşı koma sakın, kalk, git Lerna 'nın yeşil çayırlarına, babanın koyun, sığır otlaklarına, git ki Zeus görsün orada seni, doysun seni görmeye Zeus 'un gözü". Ah! Hep böylesi düşler gördüm geceleri ve bir gün canımı dişime alıp söyledim babama ne düşler gördüğümü. O zaman babam Pytho'ya, Dodona'ya adam üstüne adam yolladı öğrenmek için tanrılar ne istiyor, ne istemiyor diye. Ama gönderdiği adamlar dönünce karışık, karmakarışık sözler ediyorlardı. Sonunda günün birinde anlaşılır bir söz geldi İnakhos'a, bu söz açıkça diyordu ki babama: At kızını evinden, yurdundan dışarı, gitsin, tanrılara bir kurbanlık gibi, dolaşıp dursun dünyanın dört bir yanına, yoksa Zeus yıldırımlarıyla çarpıp yok edecek senin soyunu. Apollon'dan gelen bu sözleri duyunca babam, kovdu beni, attı evinden dışarı Kendi için de benim için de kötü bir şeydi bu, ama ne yapsın, Zeus'tu onu zorlayan. Biranda değişiverdi içim, dışım, birden şu boynuzlar çıktı başımdan. Kerkhne'nin, Lerna'nın tatlı sularına doğru. Argos adında birini taktılar peşime. Bu, Toprağın oğlu asık suratlı çoban adım izliyordu beni, sayısız gözlerini dikerek üstüme. Beklenmedik bir anda can verdi bu çoban, bense hep o belalı iğnenin zoruyla Bu topraktan o toprağa koştum durdum."*²⁷⁶

Prometheus,²⁷⁷ Io'nun hayatını önceden bilir. Seyahatini detaylarıyla anlatarak, çilesinin Mısır topraklarına kadar devam edeceği ardından insan olacağı ve Zeus'tan bir erkek çocuk dünyaya getireceğini belirtir. Hatta Zeus'un tahtını onun soyundan gelen bir Argoslu'nun yıkacağını da ekler. *Mythos*larda da bu durum karşımıza çıkar. Mısır'da oldukça iyi karşılanan Io, burada Zeus'un oğlu Epaphos'u²⁷⁸ dünyaya getirir. Epaphos, doğar doğmaz Hera entrikalarına devam eder. Bu küçük çocuğu annesinden alarak Kouretler'e (*Kουρήτες*)²⁷⁹ verir. Zeus, Kouretler'i öldürür, Io oğlunu her yerde arar

²⁷⁶ Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, 640-685.

²⁷⁷ Önceden gören anlamına gelir, yaşanacak birçok şeyi önceden gördüğü bilinir.

²⁷⁸ Dokunma anlamına gelen Epaphos, inanişâ göre Zeus'un Io'ya dokunmasıyla dünyaya gelmiştir.

²⁷⁹ Tanrıça Reia'nın rahipleridir. Efsaneye göre bebek Zeus'un ağlama seslerini bastırmak için kılıçlarını kalkanlarına vurarak dans ederler. Sayıları kesin bilinmese de iki ya da dokuz kişi oldukları genel kabul görür.

sonunda Suriye’de Byblos kraliçesinin oğlunu yetiştirdiğini öğrenir. Oğlunu alır, Mısır’a geri döner burada kral Telegonos’un üvey oğlu olarak tahta geçer. Io, Azra Erhat’a göre; Mısır coğrafyasında Isis gibi tapınım görmektedir.²⁸⁰

Io, Zeus’un kurduğu bir planla rüyasında gördüğü hadiseyi yaşamaktan başka bir çıkış yolu bulamaz. Zorla kötülük yapılan genç rahibe, adandığı tanrıçayı arkadan bıçaklamıştır. Hera, her şeyi bilir ve zaten deneyimlidir. Kurbanını bu sefer gerçek bir adanmışa (inek) dönüştürür. Onu sürekli izletir, Zeus ise hala zavallı Io’dan faydalanmayı sürdürür. Kadıncağız iki büyük tanrı(ça)nın oyunları içinde kaybolur gider. En sonunda Mısır’a kadar yolculuğa çıkar burada da oğlu kaçırılır. Klasik Çağ tragedya yazarlarından Aiskhylos’un eserinde Io, yaşadıklarını tek tek hüznle anlatır. Yazar, Zeus ya da Hera’nın yaşadıklarından çok sahnede yeri olmayan öteki diyebileceğimiz kadının yaraları üzerinden bir eser yazmıştır. Eserin sonunda da mutluluk Io’yu bulur ancak Zeus ve Hera’nın arasındaki narsist ve bağımlı ilişki sürmeye devam edecektir.

3.1.3. Semele (Σεμέλη)

Semele, Kadmos ile Harmonia’nın birlikteliğinden dünyaya gelmiştir.²⁸¹ Ino’nun²⁸² kız kardeşi, Dionysos’un annesidir. Harmonia’nın soyu, Kadmos ile evlilikleri sırasında lanete uğramıştır.²⁸³ Kadmos, bütün bir Akdeniz coğrafyasında tanınmış büyük bir kahramandır. Mitolojinin birçok versiyonu olmakla birlikte genel kabul gördüğü üzere Kadmos, Europe’nin (*Ευρώπη*) erkek kardeşidir. Europe’nin Zeus tarafından kaçırılması sonucu Fenike kralı Agenor, bütün oğullarını kızını Europe’yi bulup ülkeye getirmesi için tembihler. Aksi takdirde Sidon (Sayda [*Σιδώνα*]) ülkesine, geri gelemeyeceklerini bilen prensler her yerde kardeşleri Europe’yi ararlar. Prens Kadmos, Thrakia bölgesine gider burada bir süre annesi Telephassa ile yaşar. Annesinin ölümü ile Delphoi (*Δελφοί*) Apollon tapınağına gider. Burada Delphoi kâhini ile görüşerek kendisine bir plan yapar. Kâhinin kehanetine göre Kadmos; kız kardeşini aramayı bırakmalı, bir ineği takip etmeli ve ineğin yorgunluktan bayıldığı yerde de bir kent kurmalıydı. Pelegon’un sürüsü içerisinde olan

²⁸⁰ Erhat, a.g.e., 508.

²⁸¹ Bu birliktelikten dört kız bir erkek dünyaya gelir bunlar; Agaue (*Αγαύη*), Autonoe (*Αυτονόη*), Ino (*Ινώ*), Semele (*Σεμέλη*) ve Polydoros (*Πολύδορος*).

²⁸² Hera tarafından uğradığı şiddet sonrasında *Leukothea* (ak tanrıça [*Λευκοθέα*]) olarak anılır, denizin köpüklü dalgalarını simgeler.

²⁸³ Hephaistos ile Athena tarafından Ares ve Aphrodite’ye karşı duyulan kin sonucu verilen armağanlar yoluyla lanetin gerçekleştiği bilinir.

böğründe ay sembollü bir ineği takibe başlar. İnek Boiotia'ya kadar giderek bugün ki Thebai kenti mevkiinde yere yığılır. İneği Athena'ya sunmak isteyen Kadmos, yanındaki halkından yakından bir su kaynağı bulmalarını ister. Yakında yer alan su kaynağı, Tanrı Ares'in ejderhası tarafından koruma altında olduğu için Kadmos, bu ejderhayı öldürmek zorunda kalmıştır. Tanrıça Athena kendisini göstererek ejderhanın (bazı inanışlara göre ineğin) dişlerini söküp toprağa gömmesini ister. Bir süre sonra topraktan Spartoi (ekilmiş adamlar [*Σπαρτοί*]) doğar. Doğar doğmaz birbirlerini öldüren ekilmiş adamlar, sonunda beş kişi kalır. İnanışa göre Thebai'nin ilk halkı olan Spartoi, Kadmos'a kenti kurmasında yardım etmiştir. Ares'e kefareti ödemek için sekiz yıl kadar bir süre Ares'in kölesi olan Kadmos, Athena'nın himayesiyle en sonunda Thebai kentinin kralı ilan edildi. Zeus, cezasını çeken Kadmos'u Hermonia ile evlendirmiştir. Bu birliktelikten Ino, Semele, Polydoros vd. birçok tanrısal varlık, cezalı soy doğmuştur.²⁸⁴ Harmonia, ile ilgili bilinen *mythos*lar oldukça azdır. Bazı inanışlara göre Zeus ile Elektra'nın kızı, bazı inanışlara göre Ares ile Aphrodite'nin kızıdır. Thebai *mythos*una göre; Harmonia, Zeus tarafından Kadmos ile evlendirilmiştir. Düğünleri *Kadmeia*'da (Thebai Kalesi [*Καδμεία*]) gerçekleşmiştir. Tanrı(ça)ların katıldığı düğün *Mousalar*'ın şarkılarıyla süslendi. Bu düğün sırasında verilen iki armağan sebebiyle aile ve kent tabiri caizse lanetlenmiştir. Bu hediyelerin biri bir elbise diğeri ise bir kolyedir. Daha sonra hediyeler Delphoi tapınağına bağışlanmış, Makedonya kralı Philippos zamanında da hediyeler tapınaktan çalınmıştır. Elbisenin, Kharit'ler (*Χάριτες*) tarafından dokunduğu, Aphrodite ya da Athena tarafından armağan edildiği bilinir. Diğer bir görüşte elbise Zeus tarafından Europe'ye, Europe tarafından Kadmos'a, Kadmos tarafından ise Hermonia'ya armağan edilmiştir. Bir diğer görüşte bu elbisenin Hephaistos ve Athena'nın Aphrodite'ye kızgınlığı sonucu Harmonia'nın soyuna lanet getirmesi için armağan ettiği aktarılır. Kolye ise Hephaistos'un armağanıdır. Diğer bir *mythos*ta; Kadmos, kız kardeşi Europe'yi ararken Samotrake (Semadirek Adası) taraflarında Harmonia ile karşılaşmış çift âşık olup Samotrake'de evlenmiştir. Kadmos ile Harmonia'nın sonu da talihsiz bir dizi olayla devam etmiştir. Kadmos tahtı torunu Pentheus'a bırakarak Illyria ketine gider, burada karısı Harmonia ile yılanla çevrilir. Ayrıca Thebai kralı Pentheus'ta trajik bir sonla parçalanarak ölür. Oidipous'ta bu aile soyundan gelir. Aile ve kent şenlik dolu düğünün ardından bir dizi bitmek bilmeyen lanetle uğraşır. Bazı araştırmacılara göre; Dionysos'un başına gelenler ve

²⁸⁴ Grimal, a.g.e., 345-346.

nihayetinde tanrısal gücüne kavuşması, ailenin sahip olduğu lanet ile ilişkilendirilir.²⁸⁵

Semele, Zeus'un âşıklarından birisidir. “*Kadmos’un kızı Semele ise Zeus ile sevişince Coşkun tanrı Dionysos’u doğurdu. Ölümlü annenin ölümsüz oğlu. Ama bugün her ikisi de birer tanrıdır.*”²⁸⁶ Hesiodos’un satırlarında belirttiği üzere Semele, ölümlü bir varlıkken ölümsüz bir varlık haline gelmiştir. *Mythosa* göre, Semele oldukça güzel bir ölümlüdür. Elbette güzelliği çapkın Zeus’un dikkatini çeker, bu ikili aşk yaşamaya başlar. Zeus’un karısı olan Hera bu durumdan memnun değildir. Semele’nin, Dionysos’a hamile kalması da Hera’nın sinirlerini iyice bozar. Bir gün yaşlı bir kadın görüntüsüyle Semele’nin karşısına geçer “*madem Olympos’un en yüce kişisi sana neden kendisini göstermiyor?*” diyerek ölümsüz Semele’nin aklını kurcalar. Zeus, Semele’ye tanrısal gücü üzerine söz vermiştir, ne isterse yapacaktır. Bu sözünden cayamayacağı için Semele’ye bütün ihtişamını gösterir. Semele’nin ölümsüz bedeni böylesine ihtişamlı varlığın görüntüsünü taşıyamaz ve cayır cayır yanmaya başlar. Bu hadise olurken anne karnında olan Dionysos²⁸⁷ Zeus’un hamlesiyle baldırına gizlenir. Zeus baldırında dünyaya geleceği zamana kadar oğlunu büyütür. Esas doğum zamanı geldiği zaman da vücudundan ayrılır yani ikinci kez doğmuş olur.²⁸⁸ Bazı dil bilimcilere göre: Dionysos (*Διόνυσος*) iki kere doğan demektir, adı doğumuyla özdeşleştirilmiştir.²⁸⁹ Dionysos babası Zeus’un baldırından ayrıldıktan sonra, Hermes’e emanet verilir. Hermes, küçük kardeşi Dionysos’u Ino ve Athamas’a emanet eder. Semele’nin kız kardeşi Ino da Hera’nın kadın şiddetine uğramış olan ölümlüler arasında yer alır. Ino, *mythoslarda* iki farklı rolde karşımıza çıkar; birinde kocasının çocuklarına karşı olan kiniyle, diğesinde yetim kalan yeğenine kol kanat veren şefkatiyle.²⁹⁰ Athamas’ın ikinci karısı olan Ino, üvey çocukları olan Helle ve Phriksos’u oldukça kıskanır. Onları öldürmek için çeşitli kurnazlıklar yapar. Buğday ekini yapılacağı sırada kadınların buğdayları kavurmasını emreden Ino, ekinlerin bitmesini kurnazlığıyla önlemiştir. Kral Athamas, ulaşını Delphoi kehanet merkezine göndererek neden bu sene ekinlerin bitmediğini bunun için tanrı(ça)lara ne sunulması gerektiğini sordurdu. Ino kurnazlığına devam ederek ulaklara Phriksos’un²⁹¹ kurban edilmesi gerektiğini aksi takdirde krallığın yok olacağını duyurur. Tam kurban ritüeli başlayacakken çocukların

²⁸⁵ Grimal, *a.g.e.*, 223-224. Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., Erhat, *a.g.e.*, 382-383.

²⁸⁶ Hesiodos, *Theogonia*, 940-942.

²⁸⁷ O esnada Dionysos’un altı ya da yedi aylık olduğu kabul edilir.

²⁸⁸ İşbilen, *a.g.e.*, 93-95.

²⁸⁹ Ancak bu tamamen bir tez ve tartışma konusudur.

²⁹⁰ Erhat, *a.g.e.*, 501.

²⁹¹ Bazı kaynaklarda Helle ile birlikte.

annesi Nephele,²⁹² Hermes'in armağanı olan altın postlu ve kanatlı bir koç gönderir. Ancak kız kardeşi Helle, Hellespontos'ta (Çanakkale Boğazı [*Ελλησποντος*])²⁹³ boğularak ölür, Phriksos ise kurtulur.²⁹⁴

Diğer bir versiyonda ulak, Ino'nun planlarını Athamas'a anlatır, kral Athamas Ino'nun en küçük oğlu Melikertes'in kurban edilmesini emreder. Dionysos teyzesine duyduğu minnet yüzünden Melikertes ve Ino'yu kaçıırır, Athamas'ı delirtir. Deliren Athamas oğlu Learchos'u kaynar suda öldürür.²⁹⁵

Diğer bir versiyonunda Hera, Semele'nin kız kardeşi ve Dionysos'un bakıcısı olan Ino'ya ceza vermek istemiştir. Bu yüzden kocası Athamas ve Ino'yu delirtmiş, çocuklarının ölmesine neden olmuştur. Tanrıçanın gazabı o kadar büyüktür ki Ino, yeğenini büyütme için Athamas ile görüşmüş, çift Dionysos'u evlat edinmiştir. Hera, olanları öğrenince Athamas ve Ino'ya delilik vermiş en nihayetinde çocuklarını suda haşlamış ya da geyik sanarak öldürmüştür. Ino öldürdüğü oğlu Melikertes ile denize atlamış bu olayda Ino'ya acıyan deniz tanrı(ça)ları onu *Leukothea*'ya dönüştürmüştür.

Bu olaydan sonra Hermes, Dionysos'u yüksek Nysa Dağı'na²⁹⁶ götürür burada Nymphalara emanet eder.²⁹⁷ Ayrıca Hera'nın gazabından korunması için oğlak kılığında dolaşır. Nymphalar'ın himayesinde, Nysa Dağı'nda büyüyen Dionysos, Hera tarafından takip edilip delirtildi. Bir süre bilinen dünyada geziye çıkan Dionysos; Asya'dan, Afrika'ya oradan Avrupa'ya çeşitli mevkilere gitti. Çeşitli kent krallarıyla tanıştı, bu yolculukta asker ve takipçilerinin sayısı arttı. Kendisini bütün Eski Dünya'da tanıtan tanrının, sıradaki hedefi annesi Semele'yi, Hades'in kentinden kurtarmaktı. Yol arkadaşı Prosymnos ile birlikte Tanrı Hades'in kentine ulaştı. Hades'ten annesini bırakmasını istedi,

²⁹² Bazı kaynaklarda Zeus.

²⁹³ Çanakkale Boğazı, adını Athamas'ın kızı Helle'den alır.

²⁹⁴ Phriksos ve Helle, altın postlu koç ile Orkhomeos'tan doğuya doğru uçarken Helle kendi adını alacak olan denize düşerek boğuldu. Phriksos ise Kolkhis'e ulaştı, kral Aietes kızı Khalkiope ile Phriksos'u evlendirdi. Phriksos, koçu Zeus'a sundu, postunu krala armağan etti. Kral postu, Ares'e adadı ve tanrının ormanında meşe ağacına çiviledi. Argonaut seferinin amacı olan: Altın post bu olaylar sonucunda meydana gelmiştir. Grimal, *a.g.e.*, 634.

²⁹⁵ Grimal, *a.g.e.*, 96.

²⁹⁶ Bu dağın nerede olduğu tartışma konusudur. Ancak bugün Aydın ili Sultanhisar ilçesi olabileceği görüşleri de sağlam tezler arasında yer alır. Ayrıca hayatının bu kısmında üzüm ve şarabı keşfettiği düşünülür.

²⁹⁷ “[doğurmuştur gebe Semele şimşekten-hoşlanan Zeus'a;] diğerleri ise ey efendim, senin Thebai'de doğduğunu söyler, hepsi de yalan söyler; halbuki insanların ve tanrıların babası doğurdu seni, insanlardan çok uzaktan ak-kollu Hera'dan gizlenerek. Nysa diye bir yer, yüksek bir dağ vardı, çiçeklenmişti ormanı uzaktaydı Fenike'den, yakındı Mısır'ın akarsularına (...)” Hom., *Hymns.*, I. Dionysos, 5-10.

Hades buna karşılık onun için değerli bir şeyi talep edince rivayete göre; değer verdiği bitkilerden mersini Hades'e verdi. Bu sayede annesi Semele'yi, tanrıça unvanına kavuşturdu.²⁹⁸

Hera, Hellen kadınının dönem psikolojisinin yansıtılması açısından oldukça önemli bir karakterdir. Kocasını Zeus'un aşığı olan Semele'yi kıskanmış, kurnaz bir plan yapmış en nihayetinde de acı bir şekilde intikamını almıştır. Ancak kocasını Zeus'a doğrudan ya da dolaylı bir yoldan zarar verememiştir. Bu durumun özünde Zeus'un tanrısal gücünün yanı sıra Hellen kadını ve Hellen erkeğinin statü düzeyi oldukça önemli ayrıntıdır. Hera'nın, kadın kurbanı Semele'ye uyguladığı şiddet türü bir zincir gibi devamını getirmiştir. Bundan etkilenenler; kocasının aşığı Semele, çocuk yaşta Dionysos, Dionysos'a bakıcılık yapan Ino ve aile üyeleri olmuştur. Ancak Zeus yani koca bu şiddetten herhangi bir kayba uğramamış, çapkınlıklarına devam etmiştir.

3.2. Athena'nın Şiddetine Kurban Giden Kadınlar

3.2.1. Arakhne (Ἀράχνη)

Arakhne, Athena'nın kadın kurbanlarından birisidir. Lydialı olan Arakhne, Kolophon kentinde oturan kumaş boyacısı Idmon'un kızıdır. *Mythosa* göre; el sanatlarında göklerin en doruğunda *Olympos*'a kadar uzanan üne sahiptir. Yeteneği kadar üst seviyede olan bir diğer özelliği, kendisini beğenmişliğidir. Lydia'daki birçok genç kız el sanatları konusunda eğitmiştir. Tanrıça Athena, birçok öyküde savaş yönüyle bilinse de aslında sanat konusunda da oldukça bilgili ve kendinden emindir. Ayrıca insanların sanat bilgisini, Athena'nın kendisinden aldığına inanır.²⁹⁹ Bu durumda elbette Lydialı bir faninin; “Tanrıça Athena kim? Onun yeteneği nedir ki benimkinin yanında” sözleri Athena'ya çileden çıkarttır. Athena bu faniyi ilk olarak uyarmak ister, yaşlı bir kadın kılığında ölümünün kapısına gider. Yaşlı kadın şu sözleri sarf eder; “tanrı(ça)larla boy ölçme ve yaptığın işte bu üstün kişilere şükranlarını sun.” Ancak Arakhne yeteneğinin mimarının kendisi olduğuna emindir, geceler boyu elleri, emekleriyle ördüğü sanat eserleri onun sahip olduğu kimsenin öğretmediği bir şeydir. Arakhne'nin bu tutumunun ve şükür

²⁹⁸ Grimal, a.g.e., 153-155.

²⁹⁹ Arakhne'nin bu yeteneğinin asıl sebebinin, Tanrıça Athena'nın öğrencisi olduğu dedikoduları her yerde gezinir.

duymamasının cezasını vermek isteyen Athena, onu gergef³⁰⁰ işleme yarışına davet eder. İkili halkın, tanrı(ça)ların seyirci olduğu düelloya başlar. Athena, göklerdeki en ulu 12 *Olympos*luyu gergefine işler. Arakhne ise Tanrı Zeus'un kaçırdığı Europe ve bir hücrede birlikte olduğu Danae'yi yani yasak aşkları, gergefine işler. Her iki gergef de kusursuz işlenmiştir. Ancak Arakhne oldukça hadsiz bir işleme seçmiştir. Athena, bu gergefi alıp toza çevirmiş kendini de kazanan ilan etmiştir. Genç kız, sanatının büyüklüğünden şüphe duymaya başlayınca kendisini öldürmeyi seçmiştir. Ancak Athena herkese gözdağı vermek istediğinden, bu kızın cezasını bir örümceğe çevirmekte bulmuştur. Arakhne, kendi adını alan, ömrü boyu ağlar örmeye devam eden örümceğe bu şekilde dönmüştür.³⁰¹ Tanrıçanın sahip olduğu ego kendisinden alt tabakada bulunan ölümlü, herhangi bir aileden gelen ancak emekçi kadının sonu olmuştur. Athena, sahip olduğu yeteneklerin kaynağının kendisi olduğuna inanır. Ayrıca bu yetenekleri ölümlülere o armağan eder, genç kadının sonu bu egonun tatmin edilememesinden doğmuştur. Athena'ya göre, fani kadın madem sanatını kendi eseri olarak görüyor, o halde küçük çirkin bir yaratık olup eserlerini örmeye devam etmesini uygun görmüştür. Bazı araştırmacılara göre; Athena, Medusa'yı kışkırdığı için Medusa'yı cezalandırmıştır, aynı durum Arakhne için de geçerlidir. Güzellik ve güzel sanatlarla mücadele etmiş en nihayetinde kendi adaletiyle bu güçsüz ölümlü canlıları cezalandırmıştır.

3.2.2. Medusa (Μέδουσα)

Modern dünyada bilinen en ünlü ölümlü, Medusa'dır. Onun hikâyesi de tıpkı tez içerisinde geçen sayısız kadın gibi oldukça trajiktir. Araştırmacılara göre Medusa'nın yaşadığı bu büyük trajedi tam anlamıyla, Hellen toplumunda kadının ötekileştirilmiş cinsiyetinin karşılığıdır. Medusa'nın tecavüze uğraması, ardından yüzüne bakılmaz hale getirilip öldürülmesi ne tecavüzcüsünün ne de celladının ceza almadan hayatlarına devam etmesi güç denklemini gözler önüne sermektedir. Medusa, Phorkys³⁰² ve Keto'nun³⁰³ kızıdır. Gorgo (Γοργώ)³⁰⁴ türünden olan Medusa'nın iki de kız kardeşi vardır (Γοργόνες).

³⁰⁰ Üzerine kumaş gerilerek nakış işlemeye yarar, çoğu dikdörtgen biçiminde olan çerçeve. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26/05/2024) 15:47.

³⁰¹ Daha fazla bilgi için bkz. Grimal, a.g.e., 75-76. Ayrıca daha detaylı bilgi için bkz. Erhat, a.g.e., 150-151.

³⁰² Gaia ve Pontos'un çocuklarından, kız kardeşi Keto ile evlenerek Graia (Kocakarılar) ve Gorgolar'ın doğmasına neden olmuştur.

³⁰³ Keto, Hellence büyük deniz yaratıkları anlamına gelir. Gaia ile Pontos'un birlikteliğinden doğar. Erkek kardeşi Phorkys ile evlenir.

³⁰⁴ Gorgo adının bir ses benzemesinden aldığı kabul edilir. En temel özelliklerinin korku vermek olduğu kabul görür. Eyüboğlu, Erhat, a.g.e., 198.

Bunlar; Sthenno ve Euryale'dir. Bu kardeşler arasında en ünlüsü Medusa'dır. Bazı araştırmacılar Gorgolar'ın yani Medusa'nın da dâhil olduğu bu türün, doğuştan çirkin olduğunu dile getirir.³⁰⁵ Bazı araştırmacılara göre ise; Medusa, Eski Dünya'nın en güzel ölümlüsüdür. Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus (Προμηθεύς Δεσμώτης)* adlı eserinde Gorgolar'ın üç kız kardeş olduğu ve oldukça korkunç oldukları şu sözlerle betimlenir; “Üç kızkardeş vardır onların yanında Ejderha kanatlı Gorgo'lar, o, insanları korkudan korkuya salan, görenlerin soluğunu kesen Gorgo'lar.”³⁰⁶ Hesiodos, *Theogonia (Θεογονία)* eserinde Gorgolar ve Medusa'dan şu sözlerle bahsederek onun hüznü dolu hikâyesini aktarır; “Gorgo'ları da doğuran Keto'dur. Ünü büyük Okeanos'un ötesinde, Geceyle gündüzün sınırlarında otururlar İnce sesli Batı kızlarının yurdunda. Sthenno, Euryale ve bahtsız Medusa; Medusa ölümlüydü, oysa iki kızkardeşi Ne ölüm bileceklerdi ne ihtiyarlık.”³⁰⁷ Hesiodos'un aktardığı bilgiler ışığında Medusa'nın kız kardeşlerinden farklı olduğunu anlamaktayız. Ölümlü ve yaşlanan bir varlıktır. Medusa'nın bu kadar tanınması ve hakkında farklı görüşler olması *mythos*un başlangıçtan Hellenistik Çağ'a kadar oldukça değişmiş olmasıyla ilişkilendirilir.

“Buna karşılık yalnız Medusa girdi Masmavi yeleli tanrının koynuna Bahar çiçekleriyle dolu taze çimenlerde. Perseus kestiği zaman kafasını Khrysaor'la Pegasos çıkıverdi kanından. Biri deniz kıyısında doğduğu için, Öteki elinde altın kılıç tuttuğu için. Almışlardı Pegasos'la Khrysaor adlarını Pegasos bırakıp davarlar anası toprağı Havalandı gitti ölümsüzlere doğru. Zeus'un sarayında oturur şimdi. Şimşekle yıldırım taşıyıp onun adına.”

Hesiodos, Medusa'nın yaşadığı hadiseleri özetle bu satırlarda anlatır.

İnanışa göre, Medusa oldukça güzel genç bir ölümlüdür. Bakire kalmayı seçerek Tanrıça Athena'nın tapınağında rahibe olmaya karar verir. Poseidon ise bu ölümlü canlının güzelliğinden oldukça etkilenir ve Athena'nın tapınağında Medusa'ya tecavüz eder. Athena, bakire kalmaya önem veren ve katı kuralları olan bir tanrıçadır. Kendisine adanan tapınakta, kendisine adanan rahibenin bu hallerini de affetmez. İntikamının ilk hamlesi

³⁰⁵ “Başları yılanlarla çevriliydi; yaban domuzlarınunki gibi kocaman dişleri, tunçtan elleri ve uçmalarını sağlayan altın kanatları vardı. Gözleri ateş saçan ve bakışları o kadar içe işlerdi ki, onları gören bir kimse taş kesilirdi. Yalnız ölümlüler için değil, ölümsüzler için de tiksinti ve dehşet kaynağıydılar.” Grimal, a.g.e., 213.

³⁰⁶ Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, 800.

³⁰⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 275-277.

olarak güzeller güzeli Medusa'nın saçlarına, kendisine bakanları taşa çeviren yılanlar ekler, yüzünü bakılamaz hale getirir ve o eski güzelliğinden eser bırakmaz. Ayrıca artık dünyadan çok uzakta yeraltı kentine yakın bir konumda yaşaması emredilir. Bu esnada Argos kralının torunu olan Perseus (Περσεύς),³⁰⁸ Seriphos Kralı Polydektes'in meydan okuması ya da Athena'nın bizzat görevlendirmesiyle; Medusa'yı öldürmek için yolculuğa çıktı. Öncelikle Phorkys ve Keto'nun yaşlı kızları Graia'ların yanına giderek onları tehdit etti. Onlardan aldığı Hades'in görünmezlik miğferi, Hermes'in kanatlı sandaleti ve *kibisis* heybesiyle birlikte yola koyuldu. Hermes de oldukça keskin bir bıçak vererek, cinayet aletini Perseus'a teslim etti. Medusa uyuduğu anda yanına ulaşan Hellaslı kahraman, Athena'nın gözetimi ve yardımlarıyla Medusa'yı öldürmeyi başardı. Aynayı kafa hizasına koyarak Medusa'nın taşa dönüşmesini sağlarken aynı zamanda kafasını kesti. Medusa'nın kesilen başından Pegasos (Πήγασος) ve Khrysaor (Χρυσάωρ) dünyaya geldi. Perseus, zavallı Gorgo'nun kesik başını Athena'ya teslim etti. Athena, düşmanlarına tehdit yağdırırcasına, bu zavallı kadının başını kalkanının ortasına kondurdu.³⁰⁹

Athena'nın kadın kurbanlarından olan Medusa, Hellenli bir kadının iffetli olması gerektiğini gözler önüne serer. Kadın tecavüze uğrasa dahi, tecavüz eden eril canlı yerine yine kadın şiddete maruz kalır. Athena, Zeus'un en sevdiği çocuğu olarak bilinir. Oldukça başarılı olan tanrıça, aynı zamanda güzelliğiyle tescillidir. Arakhne başlığında değindiğimiz gibi Athena, başarı ve rekabet neticesinde Arakhne'ye sonsuza denk ödeyeceği bir ceza verir. Aslında Medusa'nın güzelliği de Athena'nın rekabet içinde

³⁰⁸ Perseus, Danae (Δανάη) ile Zeus'un oğludur. Perseus'un soyunda Io ve Herakles gibi önemli kahramanlar yer alır. *Mythosa* göre, Argos kralı Akrisios (Ακρίσιος) bir gün kâhin tarafından uyarılır. Kızının doğuracağı bir çocuk tarafından öldürüleceği bunun için bir önlem alması gerektiğini öğrenir. Kızını yeraltında tunçtan bir odaya hapsederek bu kehanetin gerçekleşmesini önler. Ancak Tanrı Zeus, ölümlü Danae'ye âşık olup onunla birlikte olur. Genç kız bir süre sonra Perseus'u dünyaya getirir. Akrisios, kızını hapsedildiği odada bir çocukla görünce olanları idrak edemez. Danae, her ne kadar Tanrı Zeus'un çocuğu olduğunu söylese de Akrisios inanmaz. Kızı ve torununu tahtadan yaptırdığı bir sandık içinde denize bırakır. Sandık Seriphos Ada'sında (Koyunluca [Σέριφος]) kıyıya vurur, Diktys adında bir balıkçı tarafından bulunan Danae ve Perseus, Diktys'in himayesinde kalmaya başlar. Diktys, adanın *tyranı* olan Polydektes'un kardeşidir. Danae'yi görür görmez ona âşık olur ancak Perseus sürekli annesinin yanında olduğu için Danae'ye bir türlü sahip olamaz. Bir gün Polydektes, Perseus'u kandırmanın yolunu bulur. Polydektes'un doğum gününde hediye kabul ettiği sırada, ahaliye ona ne hediye sunacaklarını sorar. Herkes böylesine üstün kişiye elbette at hediye edeceğini söyler. Sıra Perseus'a gelince gerekirse Gorgo'nun kafasını getireceğim! der. Ertesi gün herkes Polydektes'a armağanlarını verir Perseus'a sıra gelince eli boştur. *Tyran* vaadini yerine getirmesi gerektiğini yoksa annesiyle evleneceğini belirtince Perseus kokuya kapılır. Athena ve Hermes, Perseus'a Gorgo'nun yerini göstererek ona cesaret verir. Medusa'nın kafasını keserek, *tyranı* tahttan indirir annesini kurtarır. Grimal, *a.g.e.*, 616-618.

³⁰⁹ Arzu Korucu, "18. Yüzyılda Bir Kadının Bitmeyen Göç Hikâyesi: Medusa ve Medea Mitlerinin Işığında Moll Flanders'ı Okumak," *Edebiyatta Kadın ve Göç*, Ed. Ayten Er, Nazire Akbulut, Yavuz Çelik, Ankara: Bilgin Yaymevi, 2017, 136-139.

olduğu bir başka konudur. Tıpkı üç güzeller *mythos*unda olduğu gibi, bu sefer de bir ölümlüye yenilmek istemeyen Athena'nın kurbanına verdiği ilk ceza; onu çirkinleştirip ona herhangi bir kimsenin bakmamasını sağlamak olur. Ancak bakireliğe de oldukça dikkat eden Athena için elbette kutsal mabedde tecavüze uğramak affedilir olmasa gerek. Modern Çağ'da Medusa *mythos*u ne zaman konuşulsa, Medusa'nın katilinin Perseus olduğu vurgulanır. Ancak Perseus, yalnızca kendisine verilen görevi yerine getiren bir kahramandır. Medusa'nın asıl katili yine onun gibi bir kadın olan Athena'dan başkası değildir.

3.3. Artemis'in Şiddetine Kurban Giden Kadınlar

3.3.1. Iphigeneia (Ιφιγένεια)

Troia Savaşı'nın³¹⁰ kanlı tarihinden etkilenen bir diğer isim Iphigeneia'dır.³¹¹ Mykenai kralı olan Agamemnon (*Άγαμέμνων*) ve Klytimestra'nın (*Κλυταιμνήστρα*) kızlarıdır. *Iliada* (*Ιλιάδα*) eserinde ismi Iphianassa (*Ιφιάνασσα*) olarak geçmektedir. “Üç tane kızı var sağlam sarayında, Khrysothemis, Laodike, Iphianassa.”³¹² Bunun dışında *Iliada*'da (*Ιλιάδα*) *mythos* ya da Iphigeneia'dan bahsedilmez. Iphigeneia, daha çok Euripides'in *tragedialarına* konu olur. Her *mythosta* olduğu gibi; bu *mythosun* da birçok versiyonu vardır. Ancak bu çalışmada temelde kabul gören, dilden dile dolaşmış olanlar üzerinden durarak ilerlemek en doğrusu olacaktır. *Mythosların* birbiriyle bağlantılı olduğu aşikârdır, çünkü *Olympos* halkının çevresinde türeyen *mythosların* başrolleri çoğu zaman on iki tanrı(ça)dır. Troia *mythos*u öncesinde değinilmesi gereken bir diğer *mythos*; üç güzeller ya da Paris'in yargısı olarak bilinen *mythosdur*. *Olympos*'ta düzenlenen düğüne, nifak Tanrıçası Eris davet edilmeyince üzerine “*en güzele*” yazılı bir notla elma gönderir.

³¹⁰ Tarihin bilinen ilk boğaz savaşıdır. Hitit krallığının zayıflaması sonucu Akdeniz ticaretinde korsanlar arttı. Bu durum Akdeniz ticaretinden önemli miktarda para kazanan Akha uygarlığının ticaretini sekteye uğrattı. Ekonomik sorunlar Akhalar'ı kuzeydeki Karadeniz sahillerinde koloniler kurmaya itti. Ancak bu coğrafyaya ulaşmak için Troia'nın elinde bulunan Hellepontos'u (Çanakkale Boğazı) ele geçirmek gerekiyordu. Savaşın nedeni romantize edilip bir kadına bağlansa da gerçek nedeni tamamen ekonomiktir. Savaş, Akha beylerinin lehine sonuçlanmış, büyük devlet olan Hitit krallığı ise Troia kentine yardım edememiştir.

³¹¹ Troia kralı Priamos ve Hekabe'nin kızları; Polyksena (*Πολυξένη*), Iphigeneia ile benzer bir kadere sahiptir. Mythos, Homeros'un *Iliada* eserinde yer almaz. Iphigeneia gibi *tragedia* yazarlarının merkez konularından birisi de Polyksena'dır. Troia Savaşı ardından kent yağmalanmış, Hellen güçleri tek tek memleketlerine gitmeye hazırlanırken Hekabe bir rüya görür. Rüyada Akhilleus'un ruhu onuruna Polyksena kurban edilmek zorundadır. Sabah olduğunda Odysseus ve Diomedes Hekabe'nin çadırına gelerek kötü haberi verir. Troia kraliçesinin gördüğü kâbus gerçekleşir. Akhilleus'un mezarı üzerinde Polyksena'nın kanı akıtılır bu sayede Hellen ordusu memleketine dönebilecektir. Daha fazla bilgi için Bkz. Ediz Okur, *a.g.e.*, 83.

³¹² Hom., *Il.*, IX. 145.

Olympos'a bomba gibi düşen bu not, tanrıçaların güzellik konusunda birbirlerine girmesine neden olur. Oldukça anlaşılır bir şekilde hem güzellik hem de rekabetleriyle ün salan üç tanrıça bu işi mahkemeye götürmek ister. Bunlar: Hera, Aphrodite ve Athena'dır. Daha önce de detaylıca anlattığımız gibi Troialı Paris'in, yargısına kalan üç güzel ellerindeki bütün kozları kullanarak ölümlü Paris'e tekliflerde bulunmuşlardır. Hera'nın teklifi en büyük hükümdar olması içindir. Athena en büyük savaşçı teklifini sunarken, Aphrodite dünyanın en güzel kadınıyla aşk teklifini sunar. Paris alışılmışın dışında bir seçim yapar, seçimi ve sonuçları da büyük bedeller ödemesine neden olur. Eski Dünya'nın en güzel kadını Spartalı Helen'dir. Sparta kralı Menelaos'un karısı olan Helen, Troia'nın prensiyle kaçıp onun kenti olan Troia'ya sığınır. Bu olay daha sonra dedikodulara, *mythos*lara, günümüzde filmlere ve romanlara konu olur. İşte *mythosa* göre Troia Savaşı böyle başlar. Aphrodite güzelliğiyle tescillenirken Troia saflarında yer alır. Güzellik yarışmasının kaybedenleri de Akha saflarında Hellenli yiğitleri tutar. Akha lideri ayrıca savaşın komutanı olan Agamemnon, Hellen *polis*lerini ve Hellenli yiğitleri savaşa davet eder. Savaşın hazırlıkları ve orduların toparlanması neredeyse on yıl sürer. Bu geç hazırlanış orduların bir türlü amaca ulaşmak için yola koyulamamasının sebebi kâhin Kalkhas'a göre, Agamemnon'un bir av sırasında Artemis'in değerli geyiğini öldürmesidir. Artemis oldukça hırçındır, geyiğine karşılık Agamemnon'un kızı bakire Iphigeneia'yı kurban olarak ister. Menelaos ve Odysseus, Agamemnon'u kızını kurban etmesi için ikna eder.³¹³ Agamemnon, Klytaimestra'ya haber gönderir, Iphigeneia ile Akhilleus'u nişanlayacağını bu yüzden kızıyla birlikte vereceği adrese gelmesini söyler.³¹⁴ Iphigeneia, nişan heyecanıyla geldiği yerde bir anda kurbanlık olduğunu anlar. Adak sunağına kafası koyulunca Artemis tarafından affedilip yerine bir geyik koyulur. Iphigeneia, Artemis tapınağının rahibesi olarak Artemis'e hayatını adar. Tanrıça Artemis'in izniyle artık ordu ve donanma Troia'ya gidebilir ve amaçlarını gerçekleştirecek ilk adımı atabilir.³¹⁵ Bu *mythosun* diğer bir versiyonuna göre; Tanrıça Artemis tarafından, Tauris yani bugünkü Kıbrıs topraklarına gönderilen Iphigeneia, burada ülkeye gelen yabancıları; Artemis adına kurban etmektedir. Iphigeneia'nın kurban edilmesinin ardından onlarca yıl geçmiştir.

³¹³ *Mythosun* bir diğer versiyonunda Agamemnon kızının kurban edilmesine göz yummaz ve elçisiyle bir mektup daha gönderir. Yola çıkan elçi, Menelaos'a yakalanır. Menelaos ve Agamemnon arasında kavga başlar. Agamemnon'a göre, bu hadiselerin en temelinde karısını evde tutamayan güçsüz koca Menelaos vardır ve bunun cezasını ödemek suçsuz Iphigeneia'ya düşmemelidir. Euripides'in *Iphigeneia Aulis* (*Ιφιγένεια εν Αυλίδι*), ismini verdiği bu eserinde yazarın kadına bakışından izler görmekteyiz. Ediz Okur, *a.g.e.*, 119.

³¹⁴ Euripides'e göre bu adres Akha ordusunun yer aldığı Aulis'tir.

³¹⁵ Erhat, *a.g.e.*, 513.

Iphigeneia yaşlanmış kardeşi Orestes ise büyümüştür. Orestes³¹⁶ ve Pylades,³¹⁷ Tanrı Apollon'un kehaneti üzerine Tanrıça Artemis'in Tauris'te bulunan heykelini bulmakla görevlendirilir. Böylece iki kardeş Tauris Adası'nda karşılaşır, aradan geçen yıllardan sonra birbirlerini tanımazlar. Iphigeneia'nın Orestes'e yazdığı mektubu okumasıyla birlikte kavuşma gerçekleşir. Adadan ayrılırken yanlarında Artemis heykelini de alan üç kahraman Atina'ya gelerek lanetten kurtulurlar.

Artemis, oldukça hırçın bir tanrıçadır. Ephesos kenti ve Akdeniz'in birçok noktasından tapınım gören Artemis, Hellas topraklarında bereket kavramı elinden alınmış, insanları özellikle kadınları öldüren hırçın bir genç kız haline gelmiştir. Agamemnon'a kızan Artemis, kızının tıpkı bir hayvan kurbanı gibi kendisine adanmasını ister. *Mythos*un diğer versiyonlarında Iphigeneia, Artemis tarafından bağışlanmaz, Polyksena ile aynı kaderi paylaşır. Artemis'in Hellen coğrafyasındaki bu dönüşümü, Ana Tanrıça'nın geçirdiği evrelerin son raddesi olarak yorumlanır. Nitekim ebelik ve lohusa kadınların öldürücüsü vb. zıtlıklarla dolu yetenekleri olan Artemis de ataerkil dünyanın geldiği zirve noktayı gözler önüne serer.

³¹⁶ Agamemnon ile Klytaimestra'nın çocuklarıdır. İnanışa göre Agamemnon, Klytaimestra'nın ilk kocası Tantalos'u ve kundaktaki çocuğunu öldürmüş ardından Klytaimestra ile evlenmiştir. Acısını bağrına gömen kraliçe, Agamemnon'a çok sayıda çocuk verdi. Ancak Troia seferi öncesinde öz kızının kurban edilmek istenmesini affedemedi. Yaklaşık on yıl boyunca seferde olan kocasını, kocasının amcaoğlu olan Aigisthos (*Αἰγισθος*) ile aldattı. Seferden dönen Agamemnon'a bir tuzak kurarak onu öldürdü. Bu esnada henüz çocuk olan Orestes, büyük kardeşi Elektra tarafından kaçırılarak, Strophios'un yanına götürüldü. Pylades ile uzun yıllar sürecektir arkadaşlığı da ilk defa bu zaman başladı. Yedi yıl kadar sonra Orestes, babası ve ailesinin intikamını almak için Apollon'a başvurur, Apollon'dan onay alarak yola çıkar. Önce aşığı Aigisthos ardından annesi Klytaimestra'yı öldürdü. İnanışa göre anne katili olan Orestes, deliliğe tutuldu ve *Erinye*'ler (düzen tanrıçaları [*Ερινύες*]) tarafından kovalanmaya başladı. Mahkemede yargılanan Orestes, Tanrıça Athena tarafından aklanı. Diğer bir versiyonda: Aklanmak için Apollon'a danışır, Apollon Tauris'e gidip Tanrıça Artemis'in heykelini Atina'ya getirirse aklanacağını bildirir. Yakın dostu Pylades ile birlikte Tauris Adası'na gider. Bu ada yabancıları kurban eden, dışarıya kapalı bir adadır. Orestes ile arkadaşı yakalanıp kralın huzuruna çıkarılır, kral öldürmelerini emredince Iphigeneia'nın huzuruna giderler. İki kardeş sohbet ettikçe birbirlerini tanırlar en nihayetinde birlikte kaçmayı akıl ederler. Iphigeneia, anne katili olan bu kurbanın öncesinde temizlenmesi gerektiğini bildirir. Artemis heykeli ile birlikte denize gidip temizlenme ayini yaparken, Athena'nın da yardımıyla kaçıp kurtulmuş olurlar. Bkz. Ediz Okur, *a.g.e.*, 103-105. Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., Grimal, *a.g.e.*, 561-564.

³¹⁷ Orestes'in birlikte büyüdüğü arkadaşıdır. Oyunlarda Orestes'i kollayan ve yardımcı olan bir yoldaş görevi de görür.

3.3.2. Niobe (Νιόβη)

Ana vatanı Anadolu olan bir diğer Tanrıça Niobe'dir. Babası Phrygia kralı Tantalos, annesi birinci tanrı(ça)lar kuşağından Dione'dir.³¹⁸ İnanışa göre Thebai kralı Amphion³¹⁹ ile evlenmiştir.

Niobe, *mythos*unun birçok versiyonu vardır, ancak genelde kulaktan kulağa gezinen öykü şu şekildedir; Niobe'nin mutlu bir evliliği, oldukça çok sayıda,³²⁰ sağlıklı ve hayırlı evlatları vardır. Leto ile küçük yaşta arkadaşlık kurmuş olan Niobe, bir gün bir gaflette bulunup kendisini Zeus'un aşığı Leto ile kıyaslar. Niobe'nin sahip olduğu güzel evliliği ve çok sayıdaki çocuğu, *Olymposlu* olan Artemis ve Apollon ile kıyaslaması Leto'nun kulağına gider. Leto, bu kıyaslamadan hiç hoşlanmaz oğlu Apollon ve kızı Artemis annelerinin değersiz bir ölümlü tarafından üzülmeye dayanamazlar. Bir gün Niobe'nin çocukları, oyunlar oynarken ikiz kardeşler oklarıyla çocukları tek tek öldürür. Bu okların ani ve acısız ölümler verdiği bilinir.³²¹ Her şey o kadar hızlı gelişmiştir ki kimse ne yapacağını bilemez. Apollon erkekleri ok yağmuruna tutarken, Artemis kızları oklar. En nihayetinde çığlıklar havada uçuşur ikizler sözde intikamlarını alır, annelerinin adını temize çıkartırlar. Bazı *mythoslarda* tanrı ve tanrıçanın oklarından yalnızca bir erkek bir de kız çocuk kurtulmuş olur.³²² Bazı *mythoslarda* bütün çocuklar katledilir, ayrıca onları kurtarmaya gelen babaları Amphion da oklardan nasibini alıp ölür. Homeros'a göre, çocukların cesetleri on gün boyunca yerlerinde bekler onuncu gün tanrı(ça)lar tarafından kaldırılır. Ağlamaktan bir hal olan Niobe, büyüdüğü Spylos Dağı yamacında tanrı(ça)lar

³¹⁸ Bazı *mythoslarda* Aphrodite'nin annesi olarak gösterilir.

³¹⁹ Zeus ile Antiope'nin oğlu, Zethos'un ikiz kardeşidir. Boiotia doğumlu olan Amphion ve ikizi Zethos doğar doğmaz amcası Lykos tarafından dağa bırakılır. Dağda yumuşak kalpli bir çoban tarafından bulunup büyütülürler. İki kardeşin huyu, suyu, yetenekleri bambaşkadır. Amphion daha yumuşak huylu ve müziğe ilgiliyken, Zethos daha kaba huylu ve savaşa yatkındır. Amphion'nun müziğe ilgisini gören Tanrı Hermes ona lir dahi hediye eder. Anneleri Antiophe ise o esnada Lykos'un hanesinde köle gibi çalıştırılmaktadır. Bir gün esir hayatından kaçmayı başaran kadıncağz oğullarını bulur ve onlara sığınır. Zethos ve Amphion, öfkeyle amcaları Lykos'un sarayına gider onu öldürür. Thebai artık Zethos ve Amphion'un hükümdarlığına geçer. Amphion, Tantalos'un kızı Niobe ile evlenir, ikilinin çok sayıda çocuğu olur. Daha fazla bilgi için bkz. Grimal, *a.g.e.*, 59.

³²⁰ Sayıları tartışma konusudur. Homeros'a göre, altı kız altı erkek çocuğu vardır. *Tragedialarda*, on kız on erkek çocuğu vardır. Bazı geleneklerde yedi kız yedi erkek çocuğu vardır. Sayıları kesin olmasa da oldukça fazla çocuğu olduğu konusunda araştırmacılar hem fikirdir.

³²¹ Çelgin, *a.g.e.*, 37.

³²² Bu sayede Leto ile Niobe aynı sayıda çocuğa sahip olacaktır.

tarafından acınarak taş kesilir.³²³

Hmeros, *Iliada* (*Ἰλιάδα*) eserinde olayları Akhilleus'un ağzından şöyle açıklar;

“Güzel saçlı Niobe'nin de yemek geldi aklına, oysa on iki çocuğu ölmüştü sarayında, altı kızı, ergen altı oğlu. Apollon öfkelenmişti Niobe'ye, öldürmüştü oğullarım gümüş yayıyla, kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü, Niobe güzel yanaklı Leto ile bir tutuyordu kendini, diyordu, Leto iki çocuk doğurdu, bense bir düzine. İki kişi, Apollon'la Artemis, öldürdü hepsini. Ölüler yatıp kaldılar kanlar içinde, kimsecikler yoktu onları gömecek, herkesi taşa çevirmişti Kronosoğlu. Göklü tanrılar gömdü ölüleri onuncu günü, işte o gün yemek geldi Niobe'nin aklına, gözyaşı dökmekten yorgun düşmüştü. Bugün Sipylos kayalarında, ıssız doruklarında, Akheloos Irmağı kıyısında oynayan su perilerinin yatakları var derler ya, işte oralarda, tanrı buyruğuyla taş olmuştur Niobe, yüreğine sindirir durur acılarını.”³²⁴

Leto; Hera tarafından şiddete uğramış, doğumu sabote edilmiş, hayatı zorlaştırılmış bir kadındır. Leto'nun çocukları olan Artemis ve Apollon da anne karnında zor zamanlar geçirmiş daha dünyaya gelmeden Hera tarafından şiddete maruz kalmıştır. Leto ise kendisinin hem cinsi kadın ve anne olan Niobe biraz böbürlendi diye onu oldukça acımasız bir şekilde cezalandırmaktan geri durmamıştır. Artemis'in doğar doğmaz, annesine kardeşi Apollon'un doğumunda yardım ettiğini belirtmiştik. Aslında kendisi bir nevi dünyanın bilinen ilk ebeleri arasında yer alır. Bu zor doğum ona bir tercih yaptırır, anne olmamayı seçer. Tanrıça anne olmasa dahi bir ebedir, bir annenin düzinelerce çocuğunu katlederken gözünü hırs bürümüştür demek yeterli olmaz. Annelerine karşı duydukları sevgi ve minnetin bir göstergesi demek de yeterli olmaz. Apollon ve Artemis, bizzat yirmi küçük çocuğu oyun oynarken katleder. *Mythos*lardan anlaşıldığı gibi; tanrısal güçlerini belli etmek, egolarını kendilerinden küçük varlıklar üzerine kurmak tanrı ve tanrıçaların asıl meslekleri gibi görünüyor.

³²³ Bugün ülkemizde turistik bir çekicilik oluşturan kayadır. Manisa ili, Spyl Dağ'ında yer alan kayanın yüz şekillinde olduğu göz oyuklarından bitmeyen sular aktığı bilinir.

³²⁴ Akhilleus, Hektor'un cesedini Priamos'a teslim etmeden önce yemek yemesini ister ve bütün çocuklarını kaybeden Niobe'den örnek verir. Onun büyük acısını tarif eder en nihayetinde insanın yemeğe ihtiyacı olduğunu anlatır. Hom., *Il.*, XXIV., 605-615.

4. BULGULAR

4.1. Değerlendirme

Uygarlık tarihinde *mythos*lar, toplumların düşünce yapısı, inanış, değer ve yargısını vb. gözler önüne seren yegâne kaynaklar arasında yer alır. Hellen tarih kronolojisinde; Minos uygarlığıyla başlayan süreç son Hellenistik krallık olan Ptolemaios'un yıkılmasıyla son bulur. Tarihsel süreçte; Toplum, siyaset, ekonomi, coğrafya, iklim vb. büyük oranda değişime uğramıştır. Bu büyük ve küçük değişimler *mythos*ların ve karakterlerin türemesine neden olmuştur. Tabloda kadın ve kadının toplumdaki hakları ise azalmış ancak varlığını sürdürmüştür. Büyük ölçekte Dünya tarihi, küçük ölçekte Hellen tarihinde kadın; ikinci plana itilmiş, cinsel bir obje olarak var olabilen, eğitilemez, savaşamaz, sevip sevişemez bir varlık olarak karşımıza çıkar.

Birçok *mythos*ta kadın yaratıcıdır. Hellen toplumunda da bu gelenek devam etmektedir. Bilinen ilk öge; cinsiyet yakıştırılmayan, bir varlık olarak görülmeyen ve en önemlisi kutsiyet atfedilmemiş Kaos'tur. Ancak toprak yani Gaia kutsiyet kazanmış, her şeyin annesi unvanına sahip bir kadındır. Gaia'nın, kendi kendine ürettiği iki canlı, Uranos ile Pontos erkek olur. Bu ikiliyle birlikte olurken evreni yaratmaya devam eder. Yani kadın ve erkek üremeye, üretmeye başlar. Her çağda olduğu gibi Antik Çağ'da da toprak kutsaldır; insanı doyurur, doğurur, korur, gömer vs. Dünya tarihinde de insanlar aklını kullanmaya başlayınca ilk olarak toprağı ekmeyi öğrenir. Toprağın üretkenliği kadın ile eş görüldüğü için doğa ana, toprak ana tabirleri günümüze kadar ulaşıp sıkça kullanılır.

Birkaç başlık önce Hellen kadınından ayrıntılarıyla bahsettik. Ele geçen kaynaklarda Minos döneminde kadın; varlığı kabul gören, erkek ile eş, negatif ayrımcılığa uğramayandır. Minoslular savaşçı olmayan bir toplumdur, Minos Adası'nda yaşayan halk ticaret yaparak geçinir ve refah seviyesi yüksektir. Bu ekonomik ferah ve toplumdaki eşitlik bilinci, kadının ne negatif ne de pozitif bir ayrımcılığa uğramasını engellemişe benziyor. Gelecek evrelerde karşımıza; Mykenler, göç, kolonizasyon, *polis*, *tyran*, demokrasi, *polis*ler arasında onlarca yıl süren savaşlar vd.³²⁵ birçok karışık ve karmaşık olay örgüsü çıkar. Toplumca yaşanan travmalar, savaşların bütün yükü kadının omuzlarına

³²⁵ Ayrıntılarına, "Eski Hellen Toplumu ve Kadının Yeri" başlığı altından erişebilirsiniz.

bindirilir. Erkek, Zeus gibi dokunulmazdır.³²⁶ Hera gibi kocasına sadık olmak ise bir kadının ilk görevidir. Gaia, kocasının cinsel organını kestiği için sadakatsiz bir kadındır, toplumda değeri kaybedilmiş ve unutulmuştur. Toprak ve kadının ilişkisi devam eder, ancak toprağın temsilcisi Demeter,³²⁷ *mythos*ların başrollerinde yer almaz. Demeter anneliği ve şefkatiyle ön plandadır. Zeus'tan sonra en yüksek mevkide yer alan kişi Hera'dır. Hera, kutsal evliliğine sahip çıkan, kocasına ve tahtına sadık bir karakterdir. Anneliğiyle ön planda değildir, bunun yerine Zeus'un âşıklarına cezalar veren kıskanç karakteriyle ön planda yer alır. Ancak bütün bunların yanında Zeus'un kendisi gibi olup ilişki yaşadığı tek kadın Hera'dır. Zeus oldukça narsist bir tabiata sahiptir. En küçük kardeş olmasına rağmen en yüksekler onundur. Kendi tahtına karşı gelecek herhangi bir varisi yoktur.³²⁸ Etrafı bakire kızlarıyla çevrilidir. Oğullarının en üstünleri; kaçık Ares, sarhoş Dionysos ve topal Hephaistos'tur. Sonradan tanrı olan oğlu Herakles ise babasının tahtını güvende tutacak güce sahiptir. Bakire kızlarından Athena, babası gibi narsist bir tabiata sahiptir. Ustalığı ve bilgeliği dillere destan olsa da onun karşısında duracak herhangi bir canlıya karşı tıpkı ilk doğduğunda çıkarttığı gibi bir savaş narasıyla karşılık verir. Bu savaşın kazananı elbette Athena'dır, bütün aklı ve bedeniyle hücum eder. Diğer bakire kızını Artemis, tam bir tezatlar tanrıçasıdır. Kendisi ebedir ancak lohusa kadınları öldüren de o dur. Öfkesi daha doğar doğmaz başlar, annesi günlerce doğuracak bir kapı ararken anne karnında sıkışıp kalmıştır. Akdeniz tanrıçası olarak bilinen Artemis'in bereket ve toprak unsurları, Hellas coğrafyasında hırs, öfke, savaşa dönüşür. Modern Çağ'da en çok tanınan tanrıça, Aphrodite'dir. Aphrodite sevmenin, sevişmenin, güzelliğin ve güzel olan her şeyin tanrıçasıdır. Aphrodite, Zeus'un kadın versiyonu gibidir. Genellikle çapkın, aşklarıyla ünlü, aldatan bir tanrıça olarak yansıtılır. Kocasını Hephaistos'u sayısız kere aldatmıştır. Zaten güzelliği dillere destan bu varlığın nasıl çirkin ve topal bir tanrı ile evlendiğini sorgulayan insanlık, kaslı Ares ya da güzeller güzeli Adonis ile kocasını aldatmasına hiçbir şey söylemez.³²⁹ Hera'nın evine ve evliliğine bağlılığı dönemin Hellen kadını

³²⁶ Hellen *mythos*larının başrolü Zeus'tur. Görüp beğendiği herkesi ve her şeyi elde eder. Hellen toplumunda evin babası da tıpkı Zeus gibidir. *Oikos* içerisinde istediği herkesi öldürebilir, sahip olabilir.

³²⁷ Bilinen *mythos*u kızını Persephone'nin kaçırılma *mythos*udur. Toplumun bereket algısı, mevsimlerin oluşması, toprak ananın geçişini daha detaylı incelemek için bkz. Ayşen Sina, "Eleusis'de Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 1, (2004), 37-52.

³²⁸ Tanrılık Halleri kitabının bir bölümünde Zeus'un Hellen mitolojisindeki bu gücü *Zeusosantirik* yani; Zeus merkezli olarak açıklanmıştır. Değerli araştırmacılar Evren Şar İşbilen ve Gamze İnan'a katıldığımı belirtmek isterim. Evren Şar İşbilen, Gamze İnan, *Tanrılık Halleri*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2022), 54.

³²⁹ "Topalım diye hor gördü, sevdi Ares'i, sevdi onu, yakışıklı, çevik ayaklı diye, kabahat ben de değil, sakat doğmuşsam, kabahat anamda babamda, beni dünyaya getirmeselerdi!" Hom. *Od.* VIII, 310.

yansıtıken, Aphrodite'nin özgür halleri, kadını kadından ayırmak için kullanılan diğeri bir gruba: *hetairalara* benzer. *Mythosların* önemli karakteri olan Aphrodite, sahip olduğu memeliği sayesinde istediği her Şeyi elde etmektedir.³³⁰ Ayrıca Aphrodite yalnızca babası olan bir tanrıçadır. Babasının cinsel organının Kıbrıs sularında oluşturduğu köpüklerden olmuştur. Annesiz doğumlar, Hellen *mythoslarının* geçirdiği dönüşümü oldukça iyi yansıtır. Dönemin yazarlarının dillerinde kadın; hırçın, işgüzar ancak erile sadık yansıtılır. Kadının böyle bir ortamda haksızlıklara karşı kendisiyle eş ya da kendisinden güçsüz kabul edilen canlı üzerinde hegemonya kurması oldukça olasıdır. Zaten tezimizde bahsettiğimiz ceza alan kadınlar ve ceza veren kadınlar arasındaki ilişki de bununla ilgilidir. Hera'nın kurbanları; Zeus tarafından beğenilen ya da Zeus'un entrikalarına ayak uyduran kadınlardır. Ceza alan kadınların sonu; Ekho gibi yankıya dönüşmek, Io gibi acılar içinde dünya turuna çıkmak ve Semele gibi alevler içinde can vermek olmuştur. Athena, kadın tarihi için en büyük dönüm noktası kabul edebileceğimiz savaşın tanrıçasıdır. Onun sahip olduğu yetenekler, zekâ ve güç, geleneksel tarafıyla bütünleşince cezalandırdığı kadınların acıları ortaya çıkar. Onun geleneksel tarafı, tecavüz eden Poseidon'u değil tecavüze uğrayan Medusa'yı cezalandırır. Arakhne'nin kaderinde yer alan sonsuz ağlar örme sebebi ise tam anlamıyla egosuyla oynanmasıdır. Bütün bir eski dünyada tapınılan Artemis'in ceza verdiği kadınlar, anne Niobe ve erkek kavgası için idam edilen Iphigeneia'dır. Üzücü olan durum ise kadının kadına yani dezavantajlı grubun dezavantajlı gruba uyguladığı bu şiddet eyleminin Modern Çağ'da da devam ediyor olmasıdır.

Tarihsel süreçte aslında bir savaş yoktur, ancak erkek galip gelir. Özellikle Hellen uygarlığıyla başlayan, bütün Akdeniz ve Roma kentlerine yayılan bu olgu; Orta Çağ³³¹ ve ardından gelen tarihsel süreçte de gözlemlenir. Erkeğin kazandığı bu zafer, tarih sayfalarında okunur. Homeros, Hesiodos ardılları Lukianos vb. yazarlar Zeus'un tahtını, çapkınlıklarını ve kadınsız gezegenleri ballandıra ballandıra anlatır. Kadının üretkenliğinin bir mucize olmasını kutlayan Neolitik Çağ insanından, kadının üretkenliğinin tek marifeti olduğunu belirten yazarlara kadar geçen süreçte birçok sosyal olay ve güç denklemi problemi karşımıza çıkar.

³³⁰ Hatta bu memeliğin, Zeus ile Hera'nın kutsal evliliğine kapı araladığına da değinmiştik.

³³¹ Hepimizin bildiği üzere; Orta Çağ'da okuyan, yazan, bilen kadın cadı kabul edilirdi. Üzülerek söylemeliyim ki kadının bu derece aşağılanması aklının erkek aklından eksik görülmesi günümüzde dahi devam eden bir olgudur.

Peki, gerçekten bir savaş olsaydı ve kadın kazanmış olsaydı? Ne olurdu? Belki ütöpik bir yaklaşım ama, neredeyse üç bin yıl önce yaşamış Homeros ve Hesiodos vb. yazalar ya da yaklaşık iki bin yıl önce yaşamış olan Samsatlı Lukianos'un yarattığı dünyalar dışında yeni bir dünya düşünün. Öncelikle kadının kazandığı bir dünya ya da erkeğin kaybettiği bir dünya olmazdı. Eminim tarih çok farklı yazılırdı, yazarlardan bazıları da kadınlar olurdu. Belki şu an Sümer diye bir devlet vardı. Kadın hakları diye bir ayırım olmaz insan hakları diye dümdüz bir gerçeklik olurdu. Neolitik Çağ'da gelişen toprağa sevgi ve saygı, doğaya minnet borcu devam ederdi. Hayvanlar dost, insanlar eşit yaşarlar, akıl üstünlüğü takip edilirdi.

Aslında yüzyıllar önce Platon bir dünya yaratmıştır, bu dünya için ideal dünya adı verilmiştir. Bu dünya ile bazı kesimler Platon'u feministlerin öncüsü kabul etmiştir. Platon'un yaratmak istediği ideal dünya kadına hatta insana bir hakarettir. Çünkü yazar, erkeğin kuvvetsizi ve kadının kuvvetlisini yer değiştirerek bir grup insan topluluğu oluşturmak istemiştir. Elbette Platon'a göre bu dünyada erkekler fazla olacaktır. Buradaki güç fiziksel güçtür, ona göre kadın doğuştan eksiktir çünkü fiziksel olarak güçsüzdür. Çalışma içerisinde incelenen kadınlar ve bu kadınların kadın kurbanları arasında da güç farkı vardır. Bu güç statü gücüdür. Hera, Zeus'tan sonra en üstün varlıktır. Bu gücü çevresindeki erkeklere kullanmaktan çekinir, yalnızca Zeus'un âşıkları üzerinde kullanır. Zeus'un âşıkları daha ziyade güçsüz tanrıçalar, nymphalar ya da soylu insanlardır. Modern araştırmacı, Ayşe Nur Leblebici'in yapmış olduğu çalışmada: Erkekler Yüzünden Çatışmalar başlığı altında yer alan diyaloglar,³³² Hera'nın şiddetinin hala devam ettiğini, erkeğin erillik gücünün kadında nasıl bir etki oluşturduğunun ve kadının kendi hemcinsiyle ilişkisindeki negatifliğin temel sebeplerinden birinin; erkek oluşu vurgulanmıştır. Bir diğer sebep ise kadınlar arasındaki statü farkıdır. Araştırmacı, alt-üst ilişki modelini kadınlar arasında incelemiş ve birinci kişinin ağzından çalışmasına ekleyerek hala yaşanmakta olan şiddet türünü gözler önüne sermiştir.

“Yüksek lisansta gerçekten okulu bırakacaktım. Kadının şiddeti kız öğrencilereydi hep. Derste sürekli laf geliyordu mesela konu verdi

³³² Araştırmacı, üniversite çağında kadınların kadınlar ile en çok neden tartıştığı sorusunu yönelmiş aldığı cevaplardan birisi erkekler yüzünden olmuştur. Bir erkek için iki kadının kavga etmesi, kadının aldatılıp kadını suçlaması, ilişkisinde uyarılmasına kıskanmak olarak bakması, temeldeki sorunun ilişkide değil hemcinsinde görmesi vb. ayrıntılar kadınlar arasında şiddete neden olmaktadır. Ayşe Nur Leblebici, *Şiddetin Görünmeyen Yüzü: Kadının Kadına Şiddeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 184-187.

gruptaki herkes sunum yapacak. Bir erkek vardı, kadın bekâr gençti. Çocuk geç gelince hiç sıkıntı olmuyor ama bizde biri geç gelince 'aaa nasıl olur' kıyamet kopar. 'Neredeydin sen, senden akademisyen olmaz!' Ben bir kere üç buçuk saat sunum yaptım. On beş dakikalık sunumu tez savunması gibi yaptırdı. Bana sürekli cimbızla çeker gibi sürekli sorular sordu. Alaylı şekilde güldü hep aşağılamaya çalışır gibiydi. Kızların içinde güzel giyinen varsa o gün çok sataşıyordu o kıza. Kadında en güzel ben olayım vardı. Hatta kızların hepsini bırakmış bir dersine erkekleri geçirmiş. Hiç normal değil. İnsan insanın kurduysa kadın kadının kurduudur. Bilimsel olarak kanıtlanmış. Kadın kıyafet aldığında erkek için değil diğer kadınlar için alıyor. Erkekler sizi bütün görür ayakkabınızı makyajınızı görmez ama kadınlar görür.”³³³

Bu satırlar Modern Çağ'da yaşanmış ve yaşanmakta olan olaylara örnektir. Athena'nın, Arakhne ve Medusa, Artemis'in Iphigeneia üzerinde gerçekleştirdiği şiddet türüne örnektir.

Çağlar boyunca değişmeyen gerçekler ve kadın prototipi: Kıskanç, çirkef, erkeği baştan çıkararak, hataların sebebi, ilk günahın sahibi olması üzerinedir. Kadın aldatılınca, karşı cinsi suçlayıp acaba hata bende mi diye düşünmemeli ilişkiyi daha kapsamlı değerlendirmelidir. Kadın, bu dünya düzeninde dezavantaja sahip olan hemcinsinin yükselişine merdiven olmalıdır. Kadın, sahip olduğu maddi manevi gücü hemcinsi üzerinde bir üstünlük olarak kullanmamalıdır. Kadın kadının kurdu değil, yurdu olmalıdır.

³³³ Leblebicier, a.g.e., 162-163.

5. SONUÇ

Modern dünyada da büyük bir sorun olarak süregelen; kadın erkek ayrımı, şiddet, kadına şiddet ve kadının kadına şiddeti kavramlarını tarihsel arka plana sadık kalarak, eski Hellen dünyası ve çevresinde incelemiş olduk. Mitolojiler; ulusun, coğrafyanın, iklimin gerçeklerini anlamamız için önemli söz sanatlarıdır. Hellen dünyasında mitoloji kitaplarının ana babası olarak gösterilen iki zat Homeros ve Hesiodos şaşırtıcı olmayacak şekilde erkektir. Onların yarattığı kadın karakterler ister Hera gibi tanrıça olsun ister Pandora gibi insan, kötülüklerin anası olarak görülmüştür. Aslında kadın doğuran, doyuran, bereket veren bir canlıdır. İnsanlık tarihinin en başından itibaren bu böyle kabul edilir. Fakat özellikle savaşlar, göçler vb. tarihsel travmalar, kas gücünün, erkek gücünün ve silah gücünün zaferi olmuştur. Kadın ya da erkek dünya üzerinde eşit sayıda olsa da kadınsız soy devamlılığı sağlanamasa da herkes bunun farkında olsa da kadın; köleden farksız, bastırılmış, ötekileştirilmiş, belli kalıplara sokularak, tek görevinin çocuk (erkek) doğurması olduğu öğretilmiştir. Aldığı eğitim iyi bir anne, iyi bir eş olması üzerinedir. Hera'nın aldatılıp, kendisinden güçsüz olan kadınları cezalandırması, Ekho, Io ve Semele onun kadın kurbanlarıdır. Herbiri Hera'nın kocası Zeus'un, oyununa gelmiş en nihayetinde bu dişil ölümlüler cezalandırılmıştır. Ekho aşkını itiraf edemeyip yankıya, Io bütün bir eski dünyada adanmış bir inek olarak gezintiye, Semele ise alevler içinde ölümle cezalandırılmıştır. Athena'nın kendisinden güzel ya da yetenekli olan ölümlü kadınları cezalandırması. Bunu yaparken namus davasını çözer gibi Poseidon'un kılına dokunmaması ya da genç yetenekli biraz da küstah olan Arakhne'yi sonsuza dek cezalandırması. Artemis'in erkeklerin savaşında kurban olarak bir kadın seçmesi ya da sevdiği annesini inciten kadının çocuklarını gözünü kırpmadan öldürmesi. Kadının toplumdaki yerini anlatır.

Kadının toplum nezdinde düşüşü sonraki dönemlerde de gözle görünür düzeydedir. Roma ve Hellen kültürüyle oluşmuş olan Avrupa kültüründen bir örnek okurların aklına gelen ilk anekdot olacaktır. Orta Çağ Avrupa'sında kadınlar hapsedikleri hane dışına faaliyet gösterdikleri taktirde cadı olarak adlandırılmış çeşitli işkenceler sonucunda öldürülmüştür. Kadının sahip olduğu organların yalnızca çocuk doğurmakla sınırlı olduğuna inanılmıştır. Bir başkaldırı ya da özgür düşünce görüldüğü anda kadın acımasızca cezalandırılmıştır. Böyle kadınlar; şeytanla iş birliği yapan cadılar olarak toplumdaki yerini almıştır. Havva'nın büyük günahı, Pandora'nın aptallığı nesiller boyu

duyulan ilk hikaye olmuştur. Günümüz de Avrupa'nın atası olan Hellen söz sanatlarında Zeus'un çapkınlıkları yerine gaddar Hera'nın intikamlarını konuşmuş, kadın çizilen bu fenotipe hapsedilmiştir. Aslında modern dünyanın her coğrafyasında bu durum benzer seyretmektedir. Değerlendirme kısmında verdiğimiz modern örneklerde de kadının hapsedilen bu fenotipte yaşamını sürdürdüğünü görmekteyiz. Kadının eğitimde, iş hayatında, aile ve eş ilişkilerinde karşılaştığı sorunlar ve yüklerin intikamını başka bir kadın yani dezavantajlı grup üzerinden hafifletmeye çalışması toplum tabularına karşı vermiş olduğu bir savaştır. Kendisinden daha az güce, statüye ya da maddi gelire sahip olan bir kadının güzel olması, dikkat çekmesi, yetenekleri, başarıları vs. toplum tabuları içerisinde kabul edilebilecek bir durum değildir. Güçlünün gücü maddi, manevi, estetik gücünde gizlidir. Tıpkı erkeklerin savaş meydanlarında gösterdikleri kas gücünün tarihi değiştirmesi gibi. Kadın için pembe renk, öğretmenlik mesleği, güzellik kalıpları, boşanma sırasında elalem baskısı vb. hayatlarına sınırlar koyulmasına neden olur. Hellen Tanrı(ça)ları ve modern insanların kaygılarının, intikamlarının ortak olduğunu görmüş olduk.

Oldukça meşhur bir söz ile tezimizi noktalamak isterim; “tarih tekerrürden ibarettir.” İnsanlık tarihi birçok gelişmeye ev sahipliği yapsa da sahip olduğu ilkel duygular, toplum kuralları, kültürel motifler vs. nesilden nesille aktarılmıştır. Kadın ister Hera, Athena, Artemis gibi güçlü olsun, ister Medusa, Io, Niobe gibi zayıf, dezavantaja sahip olduğu için maalesef suçlanan, intikam alınan grup olarak karşımıza çıkıyor.

6. KAYNAKLAR

Antik Kaynakça

- Aristoph. *Lys.* (=Aristophanes, *Lysistrata*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Aristophanes *Lysistrata*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Sabahattin Eyüpoğlu ve Azra Erhat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- (=Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Aiskhylos *Zincire Vurulmuş Prometheus*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968.
- Eur. *Med.* (=Euripides, *Medea*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Euripides *Medea*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: A. Hamdi Tanpınar, İstanbul, Maarif Vekaleti Yay., 1943.
- Hom. *Hymns.* (=Homeros, *Hymnoslar*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Homeros *Hymnoslar*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Erman Gören, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2021.
- Hom. *Od.* (=Homeros, *Odysseia*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Homeros, *Odysseia*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Azra Erhat ve A. Kadir, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Hom. *Il.* (=Homeros, *Iliada*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Homeros *Iliada*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Azra Erhat ve A. Kadir, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Her. *His.* (=Herodotos, *Historia*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Herodotos *Historia*, Yunanca Aslından Çeviren: Müntekim Ökmen, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1973.
- Plat. (=Platon, *Cratylus*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Platon *Cratylus*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- Plat. (=Platon, *Meneksenos*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Platon *Meneksenos*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Plat. (=Platon, *Politeia*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Platon *Politeia*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023.

Plat. Symp. (=Platon, *Symposion*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Platon *Symposion*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023.

Plat. (=Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.

Strab. (=Strabon, *Geographika*) Kullanılan Metin ve Çevirisi: Strabon *Geographika* XII-XIII-XIV, Eski Yunanca Aslından Çeviren: Adnan Pekmen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

Modern Kaynakça

Akar, B. (2019). *Platon'un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Albayrak, Y. (2012). "Anadolu'da Artemis'in Sıfatları," *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 1-15.

Arıtürk, M. H. (2017). "Platon'un Toplum İdeali İçerisinde Kadının Yeri," *Düşünme Dergisi*, (10), 28-38.

Batuk, C. (2009). "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar," *Milel ve Nihal*, 6(1), 27-53.

Çelebi, B. (2021). *Eskiçağda Kadın*, (Birinci baskı). İstanbul: Urzeni Yayınevi.

Çelgin, G. (1986). *Eski Yunan Dini ve Mitolojisinde Artemis*, (Birinci baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çelik, E. U. (2022). *Antik Hellen Coğrafyasında Genel Ev Kültürü ve Fahışelik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çimen, Ü. (2022). "Samsatlı Lukianos'un Gerçek Bir Öykü'sünün Feminist Bir Yorumu," *Fe Dergisi*, 14(1), 12-20.

Çetin, C. (2006). "Antik Çağ'da Hieros Gamos Ritüeli," *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S. 76, 99-108.

- D'Agata, A. L. (2021a). "Karanlık Çağlar", (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, (Dördüncü baskı). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- D'Agata, A. L. (2021b). "Yunan Uygarlığının Kökenleri Minoslar ve Mykenler", (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, (Dördüncü baskı). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- Darga, A. M. (2020). "Anadolu'da Kadın On Bin Yıllık Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe," (Dördüncü baskı). Ed. Emine Çaykara, *Yunan/Hellen Uygarlığında Kadın, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.
- Dikyol, D. Ç. (2016). "Antik Yunan'dan Bir Eğitim Modeli: Sparta," *MJH*, 6(2), 189-207.
- Ergin, Y. G. (2015). *Antik Yunan Sosyal Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Ergin, Y. G. (2002). *Mikenlerde Ekonomik Yapı ve Ticaret*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*, (Altıncı baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erhat, A. ve Bektaş, C. (1999). *Safo Şiirler*, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.
- Erim, M. (1986). *Latin Edebiyatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eyüboğlu S. Ve Erhat, A. (1977). *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fabiono Doralice, (2021). "Sınır Bölgeleri: Yetişkinliğe Geçiş Ritüelleri," (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, (Dördüncü Baskı). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- Gözlü, A. (2018) "Eski Yunan Karanlık Çağında (M.Ö. XI-VII. Yüzyıllar) Sosyal Gruplar ve Siyasi Yapı," *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 225-244.
- Gözlü, A. (2021a). "Grek Mitolojisinde Evrenin Tanrıları Yaratma Süreci," *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 168-186.
- Gözlü, A. (2021b). "Tunç Çağı (İÖ 3100-1100) Minos Fresklerinde Dişil Figür Betimlemeleri," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 623-644.

- Güzel, E. (2017). *Tarihsel Bir Kişilik Olarak VII. Kleopatra (M.Ö. 69-30)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Grimal, P. (2012) *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Birinci baskı). (Çev. Sevgi Tamgüç) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, (Eserin orijinali 1951’de yayımlandı).
- İplikçioğlu, B. (2021). *Eski Batı Tarihi I- Giriş Kaynaklar Bibliyografya*, (Üçüncü baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İşbilen, E. Ş. (2021a). “Antik Yunan Toplumunda Hetairaların Varlığı”, *Tarih Okulu Dergisi*, 14(LII), 1620-1645.
- İşbilen, E. Ş. (2021b). “Kadın Bir Hekim Olarak Agnodike’nin Yunan Dünyasında Varlığı Üzerine,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 68, 90-105.
- İşbilen, E. Ş. (2021c) *Zeus’un Kadınları Antik Yunan Toplumunda Kadının Konumlanmasına Zeus Merkezli Bir Bakış*, (Birinci baskı) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İşbilen E. Ş. ve Derya Ç. D. (2018). “Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinde Tarihten Bir Örnek: Antik Yunan,” *TUHED*, 7(1), 92-112.
- Karaaslan, D. (2014). “Antik Yunan’da Kadın Olmak,” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 164-165.
- Kaya, M. A. (2020). *Eski Yunan Tarihi I- Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağa Kadar*, (İkinci baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kaya, M. A. (2022). *Ege ve Eski Yunan Tarihi II Klasik ve Hellenistik Çağlar*, (Birinci baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kaya, M. A. Ve K. Taşdöner, (2017). “İlkçağda Kadın: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından Hellenistik Çağ Öncesi İlkçağ Tarihine Genel Bakış,” *Türkbilim*, 4(2), 1-24.
- Korucu, A. (2017). “18. Yüzyılda Bir Kadının Bitmeyen Göç Hikâyesi: Medusa ve Medea Mitlerinin Işığında Moll Flanders’ı Okumak,” *Edebiyatta Kadın ve Göç*, Ed. Ayten Er, Nazire Akbulut, Yavuz Çelik, Ankara: Bilgin Yayınevi.

- Kozanhan, M. K. (2022). “Anadolu Sahilleri ile Balkan Yarımadası Arasında Bulunan Deniz Alanının İsimlendirme Sorunsalı”, *Türk Denizcilik ve Deniz Bilimleri Dergisi*, 8(1), 31-41.
- Külahlı, N. (2022). *Antik Yunan Eğitiminde Kadın*, (Birinci baskı). İstanbul, Kriter Yayınları.
- Leblebicier, A. N. (2020). *Şiddetin Görünmeyen Yüzü: Kadının Kadına Şiddeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Memiş E. Ve C. Bülbül. (2014). *Eskiçağda Göçler*, (Birinci baskı). Bursa: Esin Yayın Dağıtım.
- Nafissi, M. (2021). “Sparta: Mükemmel Olmak İsteyen Polis,” (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Ed. Umberto Eco, *Antik Yunan*, (Dördüncü baskı). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları. (Eserin orijinali 2012’de yayımlandı).
- Oxford Antikçağ Sözlüğü, (2015). Ed. M. C. Howatson, Çeviri: Faruk Ersöz, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özmen, S. (2021). *Sappho Şiir*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Peçen, S. (2018). *Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Teogologos Bazilikası Kazılarında ve Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Heykeltıraşlık Eserler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Rosenberg, D. (2017). *Dünya Mitolojisi*, (Beşinci baskı). (Çevirenler; Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tulay Kenanoğlu, Tahir Kocayığit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı), Ankara: İmge Kitapevi, (Eserin orijinali 1994’te yayımlandı).
- Sina, A. (2004). “Eleusis’de Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1) 37-52.
- Sina, A. (2011). *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi*, (Birinci baskı). Ankara: Tiydem Yay.

- Soydan, N. Y., İ. G. Kuzuca Ve S. Şahinoğlu, (2020). “Euripides’in Medea Adlı Tragedyasında Feminist Etiğe İlişkin Yaklaşımlar,” *Türkiye Kilinkileri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi*, 28(2), 145-153.
- Şahin, D. (2017). *Roma Mitolojisi*, İstanbul: SD Yayınevi.
- Şirvan, B. (2020). “Arkaik Dönem’de Yunan Symposion Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi,” *Journal of Universal History Studies*, 3(2), 213-241.
- Tekin, O. (2011). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, (Yedinci baskı). İstanbul: İletişim Yay.
- Un, F. H. (2011). *Karşılaştırmalı Hint ve Yunan Mitolojisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uslu, L. (2018). “Aiskhylos, Sophokles, Euripides ve Aristophanes’in Eserleri Işığında Antik Yunan Toplumunda Kadına Bakış,” *Researcher*, 6(2), 167-177.
- Uslu, L. (2021). “Antik Yunan’ın Sıra dışı Kadınları: Filozoflar,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(24), 428-441.
- Üreten, H. (2003). *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem’de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Anabilim Dalı, Ankara.
- Üreten, H. (2004). “Kyzikos’lu Bir Kadın Euergetes: Kraliçe Apollonis,” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36), 251-261.
- Üreten, H. (2013). “Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi’ndeki Marsyas Heykeli,” *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Yazıcı G. A. ve H. Üreten. (2020). “Ephesos Kenti Tanrı(ça) ve Kültleri,” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, (2020), 7(1), 452-495.
- Yıldız, S. ve Özmenekşe, Y. O. (2022). “On İki Olymposlular’ın Kraliçesi Tanrıça Hera,” *isarc*, 377-385.

Elektronik Kaynakça

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ege_Denizi (E. T. 29.11.2023).

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-tenos-adasi-9780/> (E. T. 29.11.2023).

<https://sozluk.gov.tr/> (E. T. 26/05/2024).